

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин

Збірник наукових праць

За редакцією доктора юридичних наук,
академіка Національної академії правових наук України В. В. Луця

Київ
2012

УДК
ББК

*Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України
(протокол № 10 від 24 жовтня 2012 р.)*

Редакційна колегія:

Крупчан О. Д. – директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, академік НАПрН України;

Луць В. В. – завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Васильєва В. А. – в.о. завідувача Лабораторії проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, директор Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, доктор юридичних наук, професор;

Саракун І. Б. – старший науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин (21–22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ) [текст]: Всеукраїнська науково-практична конференція: Збірник наукових праць / Ред. кол.: О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 166 с.

ISBN

У збірнику узагальнено матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин», організованої Науково-дослідним інститутом приватного права і підприємництва НАПрН України, Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, яка пройшла в м. Івано-Франківську 21–22 вересня 2012 р. Наукові праці присвячено теоретичним та практичним проблемам врегулювання корпоративних відносин; врегулюванню правового статусу суб'єктів корпоративних відносин; питанням заснування, реорганізації та ліквідації корпорацій; вдосконаленню державного регулювання корпоративного сектору.

Видання розраховане на правознавців, суб'єктів нормотворчої діяльності, широкое коло осіб, які цікавляться питаннями вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин.

За достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах, несуть відповідальність автори.

© Автори, 2012.

© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
НАПрН України, 2012

ЗМІСТ

Луць В. В. Охорона прав підприємницьких товариств (корпорацій) як суб'єктів корпоративних відносин.....	5
Галянтич М. К. Правовий режим майна державних корпорацій....	7
Довгерт А. С. Акціонерні угоди в міжнародному приватному праві.....	11
Харитонов Є. О. «Корпоративне право» та «корпоративне законодавство»: до проблеми співвідношення	16
Харитонova О. І. Юридична особа як суб'єкт права інтелектуальної власності.....	21
Коссаk В. М. Правова природа відносин у разі виходу учасника з господарського товариства	25
Спасибо-Фатєєва І. В. Застава корпоративних прав.....	29
Шишка Р. Б. Організаційні корпоративні відносини.....	36
Кравчук В. М. Участь третіх осіб у фермерському господарстві... ..	39
Бобрик В. М. Порядок прийняття рішення про внесення змін до статуту товариства з обмеженою відповідальністю: правова колізія та шляхи її вирішення	41
Махінчук В. М. Деякі проблеми визначення та класифікації суб'єктів підприємництва	46
Первомайський О. О. Управління корпоративними правами держави: засадничі положення.....	57
Сліпченко С. О. Щодо можливості передачі права участі у товаристві.....	60
Селіванова І. А. До питання про підстави виникнення у держави корпоративних прав та їх класифікацію.....	64
Цікало В. І. Захист корпоративного права акціонерів на скликання позачергових загальних зборів	67
Жорнокуй Ю. М. Причини виникнення корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах	72
Бек Ю. Б. Правовий статус приватного підприємства	76
Зозуляк О. І. Про корпорації в світлі проблеми класифікації юридичних осіб.....	79
Саракун І. Б. Роль державних органів (посадових осіб) в охороні корпоративних прав	85

Пленюк М. Д. Строки у регулюванні корпоративних правовідносин ...	91
Зеліско А. В. Визнання незаконними рішень органів управління (учасників) юридичної особи, як спеціальний спосіб захисту корпоративних прав.....	96
Кожевнікова В. О. Корпоративні права подружжя.....	99
Петрина В. Н. Про організаційно-правові форми господарських організацій – суб’єктів корпоративних відносин	102
Ясечко С. В. Право акціонерів на інформацію як елемент корпоративного права.....	108
Красовська А. В. Правова природа права на адміністративний позов про припинення юридичної особи	110
Жорнокуй В. Г. До питання про оборотоздатність немайнових прав учасників господарських товариств	113
Кочин В. В. Захист майнових прав членів приватнокорисних невідприємницьких товариств	117
Васильєва В. В. Визнання незаконними рішень органів управління (учасників) юридичної особи як спеціальний спосіб захисту корпоративних прав.....	122
Бабецька І. Я. Захист переважних прав в корпоративних правовідносинах: окремі цивільно-процесуальні аспекти	126
Бутрин Н. С. Щодо підвідомчості корпоративних спорів	130
Даниленко Є. М. Правовий режим акцій подружжя.....	134
Ковалишин О. Р. Непрямий позов: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні	138
Пашугіна В. Ю. Зловживання правом як підстава виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю	142
Почтарьов С. О. Корпоративні права як предмет договору дарування....	145
Соколовська Ю. В. Загальна характеристика правового регулювання відповідальності учасників повного та командитного товариств	152
Соколовський М. В. Межі здійснення корпоративних прав: окремі цивільно-правові аспекти	156
Сохан В. Б. Правова природа корпоративних правовідносин.....	159
Сліпенчук Н. А. Щодо поняття корпоративного інтересу.....	162

ОХОРОНА ПРАВ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ (КОРПОРАЦІЙ) ЯК СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Луць В. В.,

*доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України,
завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідний
інститут приватного права і підприємництва НАПрН України*

В літературі з корпоративного права, зазвичай, увага приділяється питанням щодо охорони (захисту) корпоративних прав засновників та учасників підприємницьких товариств. Однак, суб'єктами корпоративних відносин, що виникають, змінюються або припиняються щодо корпоративних прав (ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу України), є не лише учасники (засновники), але й самі товариства, які також наділяються певними правами та обов'язками, як юридичні особи.

Поняття юридичної особи визначено в ст. 80 ЦК України: юридичною особою є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. В цивілістичній літературі виділяють такі елементи (складові) цивільної правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи: а) майнова правосуб'єктність як здатність мати майно на певному правовому титулі (право власності, право господарського відання або оперативного управління тощо); б) особистісна правосуб'єктність як здатність мати особисті немайнові права та обов'язки; в) правочино (договоро) здатність, тобто здатність бути суб'єктом (стороною) правочину, зокрема договору; г) трансдієздатність – здатність бути представником, обирати собі представника і бути тим, кого представляють; д) тестаментоздатність – можливість бути спадкоємцем за заповітом; е) деліктоздатність – здатність нести відповідальність за порушення прав та обов'язків у відносинах з іншими учасниками цивільних правовідносин.

Участь юридичної особи в корпоративних відносинах можлива в двоякій «іпостасі»: по-перше, як суб'єкт у відносинах із своїми засновниками та учасниками; по-друге, як засновник чи учасник іншої корпоративної організації. Як у першому, так і в другому випадках, юридична особа стає носієм цивільних прав та обов'язків майнового і немайнового характеру.

Так, товариство з обмеженою відповідальністю має право вимагати від учасника повної сплати його вкладу до статутного

капіталу товариства (ст. 144 ЦК України, ст. 52 Закону України «Про господарські товариства»); підлягають захистові права та інтереси акціонерного товариства при вчиненні значних правочинів і правочинів щодо виникнення яких є заінтересованість (статті 70–72 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – АТ)) тощо.

Разом із тим, юридична особа як суб'єкт корпоративних відносин несе й певні обов'язки, що передбачені законом чи статутними документами стосовно того чи іншого виду корпорації. Так, відповідно до ст. 50, ч. 2 ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства», АТ зобов'язане викупити належні акціонерів – власнику акції, якщо він зареєструвався для участі в загальних зборах і голосував проти прийняття загальними зборами рішення про: 1) злиття, приєднання, поділ, перетворення, виділ товариства, зміну його стану з публічного на приватне; 2) вчинення товариством значного правочину; 3) зміну розміру статутного капіталу; акціонерне товариство зобов'язане надавати акціонерів інформацію про діяльність товариства в порядку, передбаченому установчими документами (ст. 25 Закону України про АТ), тощо.

По суті, кожному із належних учасникам корпоративних прав відповідає обов'язок корпорації як суб'єкта корпоративних відносин. У тих випадках, коли товариство стає учасником іншої корпоративної організації, воно набуває, поряд з іншими учасниками, відповідних корпоративних прав, які реалізуються органами товариства відповідно до їх компетенції.

Отже, серед складових цивільної правосуб'єктності юридичної особи можна виділити **корпоративну** правосуб'єктність як здатність бути суб'єктом (учасником) корпоративних відносин. Але це стосується лише тих юридичних осіб, які мають корпоративний устрій, тобто засновані на об'єднанні майна і майнових прав учасників товариства та створенні статутного (складеного) капіталу товариства, поділеного на частки учасників пропорційно їх внескам [1, с. 91].

Як зазначає В. А. Васильєва, до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, які створенні з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, які прийнято називати корпоративними правами [2, с. 96].

Отже, належні товариству (корпорації) як суб'єкту корпоративних відносин суб'єктивні права та обов'язки підлягають надійній правовій охороні.

Список використаних джерел:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: Монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – С. 91.

2. Васильєва В. А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин / В. А. Васильєва. – Корпоративне право України: Підручник// В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.; За заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 96.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ КОРПОРАЦІЙ

Галянтич М. К.,

*доктор юридичних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи Науково-дослідний
інститут приватного права і підприємництва НАПрН України*

Дослідження юридичних засад здійснення права державної власності на засоби виробництва, з'ясування ролі держави в його формуванні, визначення перспективи подальшого вдосконалення інституту права державної власності в цивільному законодавстві України, майже відсутні.

На жаль, законодавець, ввівши в період ринкових реформ в Україні інститут повного господарського відання та оперативного управління, лише схематично окреслив певні правомочності державних підприємств і установ, що не сприяло їх ефективній діяльності. В Цивільному кодексі України не передбачено права повного господарського відання та права оперативного управління. Разом із тим, необхідне збереження інституту господарського відання та оперативного управління і відповідного його закріплення в ЦК України, оскільки він ще не вичерпав своїх можливостей. Хоч у ЦК України взагалі не має такої правової конструкції обмежених речових прав як права повного господарського відання та права оперативного управління, проте вони збережені в ГК України.

У сучасній правовій системі України прослідковується тенденція до запровадження основних правових форм здійснення права державної

власності. Це, насамперед, інститут загального управління власністю, інститут повного господарського відання та оперативного управління, інститут довірчого управління, право користування (оренди) державним і комунальним майном. Із перелічених вище лише право користування (оренди) державним і комунальним майном та довірче управління, сформувалися в постсоціалістичній Україні в період ринкових реформ. Інші сформувалися ще за радянських часів. Однак нині вони набули нового змісту, як інструмент ринкової економіки.

Юридичні особи публічного права створюються і припиняються виключно у розпорядчому порядку і діють на підставі закону чи спеціального нормативного акту. Державні підприємства, наділені правом господарського відання, правом оперативного управління, отримують певну сукупність прав і обов'язків, яка дозволяє їм здійснювати функції власника. При цьому, власником майна державних підприємств, установ, продовжує бути держава.

Незважаючи на відсутність права повного господарського відання та права оперативного управління, необхідно визначити правовий режим майна публічної юридичної особи. Проблема полягає в тому, що майно публічної юридичної особи знаходиться у державній власності. Але, водночас, через відсутність права повного господарського відання та оперативного управління, власником цього майна є й державна юридична особа. У розв'язанні цього питання, на нашу думку, є досить обґрунтована позиція Ю. К. Толстого, який пропонує модель «роздільної власності», за якою держава уособлює верховну власність (*dominium directum*), а державна юридична особа – підлеглу власність (*dominium utile*). Такий підхід, передусім, дозволяє зберегти принцип єдності державної власності як загальнонародного надбання.

Перед юридичною наукою постала складна проблема обґрунтувати правову приналежність майна державним юридичним особам, що виявилось досить складною справою. А. В. Венедиктов, який свого часу сформулював теорію оперативного управління, яка одержала підтримку наукової громадськості, а також законодавче оформлення в Основах цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1961 р., в ст. 21 яких було зазначено, що державне майно, закріплене за державними організаціями, знаходиться в оперативному управлінні, що здійснюють в межах, установлених законом, відповідно до цілей їх діяльності, планових завдань і призначення майна, права володіння, користування і розпорядження майном. Це положення було повністю відтворене в ст. 89 ЦК УРСР 1963 р.

Обґрунтовуючи необхідність закріплення за державними органами необхідних правомочностей володіння, користування і розпорядження

переданого їм державного майна на умовах оперативного управління, А. В. Венедиктов зазначав, що без цих правомочностей вони не змогли б виконувати покладені на них завдання народногосподарського плану. При цьому, на його думку, державний орган здійснює надані йому правомочності саме в порядку оперативного управління, а не як власник. З цього приводу висловлювалися й інші думки. Безумовно, із законодавчим закріпленням за державними підприємствами і установами майна на праві оперативного управління, дискусії щодо правової природи правомочностей державних підприємств і установ на ввірене їм державне майно втратили гостроту.

В англо-американській правовій системі основною правовою формою реалізації права власності не-власником став інститут «довірчої власності», який утворює абсолютність прав володіння, користування і розпорядження титульного користувача майном довірчого власника.

Щодо здійснення права державної власності в багатьох зарубіжних країнах, то сформувалося три основні організаційно-правові форми державних підприємств: відомчі (казенні) підприємства, публічні корпорації та державні. Казенні підприємства не мають статусу юридичної особи, фінансово-господарської самостійності та фінансуються з державного бюджету. Публічна корпорація має статус юридичної особи, формується за рахунок первісного державного капіталу, а далі діють на засадах господарської самостійності та фінансової самокупності. Нарешті, державні компанії, мають статус юридичної особи акціонерного типу, діють, і як публічна корпорація, на підставі індивідуального статуту (меморандуму), затвердженого відповідним державним органом.

Можливі дві моделі реалізації відносин державної власності: речово-правова (за якої держава здійснює своє господарювання і таким чином повноваження власника, через підприємства, які володіють правом оперативного управління) і зобов'язально-правова (за якої майно для господарювання передається повністю підприємству державою, яка, юридично залишаючись власником, передає всі свої правомочності по здійсненню права власності). При цьому, автор визнав більш перспективною другу модель і запропонував впровадити її шляхом укладання відповідного договору між підприємством і вищестоящим органом господарського керівництва.

Розвиток економіки в західних країнах відбувався за активної участі держави. Сьогоднішня європейська юридична наука виходить з того, що обов'язок держави у підтримці економічного порядку в суспільстві зумовлює її обов'язок здійснювати певною мірою керівництво економікою.

Регулюючи господарську діяльність, західні держави використовують обмеження права власності, що є інструментом державного впливу на економіку й орієнтує окремих підприємців та корпорації на загальнонаціональні економічні інтереси.

Світовий досвід свідчить, що рівень розвитку окремо взятої держави безпосередньо залежить від ефективності здійснення державою регуляторної політики. Висновок про неможливість функціонування економіки на засадах тільки одного сектора економіки (державного або приватного) підтверджено практикою багатьох країн, оскільки розвиток економіки на засадах виключно приватної власності призводить до кризи надвиробництва.

Розглядаючи державу як учасника в господарських відносинах, зазначає, що держава, як суб'єкт господарського права, наділена ознаками, характерними суб'єктам господарського права: володіє власним майном, яке реалізує в економічному обороті, господарською компетенцією, керує господарською діяльністю і безпосередньо здійснює її, встановлюючи господарські зв'язки з іншими учасниками господарського обороту, владно і на основі договорів.

Отже, держава для здійснення своїх господарсько-економічних функцій саме й використовує інститут права повного господарського відання та оперативного управління, створюючи для цього господарюючі та інші суб'єкти із статусом юридичної особи, яким встановлює певний обсяг повноважень.

У ЦК України не перелічуються конкретні дії, які можуть вчиняти юридичні особи публічного права. Безумовно, що сюди мають входити дії по ефективному використанню державного майна, його збереженню, по збільшенню виробництва продукції і товарів, наданню послуг, по розширенню асортименту виготовлених продукції і товарів, по забезпеченню працівників роботою, заробітною платою та безпечними умовами праці, по створенню соціальної інфраструктури тощо. Всі ці дії охоплюються правомочностями володіння, користування і розпорядження, які належать державі як власнику і делеговані нею державним підприємствам. Тому ці правомочності є настільки широким поняттям, що якщо їх взяти в сукупності, ними можна охопити будь-які дії, які побажає здійснити з речю власник.

Звичайно, право господарського відання не може бути адекватним праву державної власності, оскільки держава вправі обмежити державне підприємство в деяких його повноваженнях щодо розпорядження державним майном. Інша справа, чи виправданими є ті чи інші обмеження. Головне, щоб вони не вступали в суперечність із статутними цілями і не перешкождали їх здійсненню.

Отже, можна дійти висновку, що в чинному законодавстві прослідковується тенденція до розширення прямих та опосередкованих обмежень державних підприємств у здійсненні ними повноважень щодо закріпленого за ними державного майна на праві повного господарського відання.

З метою усунення суперечностей між Цивільним та Господарським кодексом України, пропонується доповнити ст. 329 ЦК частиною другою, де передбачити, що юридична особа публічного права не є власником цього майна. Майно їм належить на праві господарського відання та оперативного управління як нерухомим та рухомим майном, що належить до державної або комунальної власності. У разі набуття сукупності речей (у складі майнового комплексу) речове право виникає на кожному річ.

У зв'язку з цим, до переліку «інших» речових прав визначених ст. 395 ЦК України, слід включити: право господарського відання юридичних осіб публічного права на майно, яке знаходиться в їх віданні.

АКЦІОНЕРНІ УГОДИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Довгерт А. С.,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, головний науковий співробітник Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України

1. Добре відомий зарубіжному праву інститут акціонерних угод (*shareholders' agreements*) прийшов у правове середовище незалежної України разом з іноземним капіталом, що вкладався у підприємства з іноземними інвестиціями, зокрема в акціонерні товариства. В багатьох країнах акціонерні угоди (договори між акціонерами) вже тривалий час вважаються гнучкими договірними інструментами регулювання відносин між акціонерами [1, с.166–170]. В Україні та в інших країнах СНД тільки зараз розпочинаються наукові дослідження

цього інструменту акціонерного права. Так в одній із перших дисертацій з цієї проблематики, захищеної в 2011 році, акціонерна угода визначається як операціональний правовий засіб, який дозволяє її учасникам трансформувати абстрактні законодавчі правила поведінки акціонерів в індивідуальні правові норми, що закріплюють права і обов'язки конкретних акціонерів у конкретному акціонерному товаристві [2, с. 9].

2. З акціонерними угодами першими в Україні ознайомилися українські юристи-практики, які у тандемі із західними адвокатами працювали над відповідними інвестиційними проектами. Вже протягом 90-х років ХХ ст. було укладено сотні різноманітних договорів між акціонерами (засновниками) багатьох українських підприємств з іноземними інвестиціями. Такі угоди, які, між іншим, почали згодом укладатися і між українськими акціонерами суто українських акціонерних товариств, регулювали багато питань реалізації акціонерами своїх корпоративних прав.

Можливість укладення різних *shareholder's agreements* не викликала сумнівів у вчених-консультантів та українських адвокатів (інші представники правничої професії в Україні ще не були обізнані в цьому питанні). Застосовуючи цивілістичні принципи диспозитивності та свободи договору, вони, так само як і юристи в іноземних країнах, цілком слушно вважали, що акціонерні угоди є логічним та цілком закономірним інструментом погодження дій акціонерів та надійною гарантією іноземних інвесторів.

3. Недовіра та сумніви щодо акціонерних угод як одного з видів договорів, на які поширюються загальні правила цивільного права, виникли в судових інстанціях України та Росії майже одночасно, навіть важко сказати хто у кого запозичував ортодоксальні підходи.

Так, у 2006 році арбітражні суди Ханті-Мансійського автономного округу розглядали спір акціонерів ВАТ «Мегафон», пов'язаний саме з угодою між акціонерами. Суд першої інстанції, а пізніше апеляційної та касаційної інстанцій, дійшли висновку, що акціонерні угоди можливо укладати лише з питань, передбачених законом, чим фактично поставили під сумнів взагалі існування *shareholder's agreements* [3].

Приблизно в той самий час, апеляційний господарський суд м. Києва розглядає резонансну справу з приводу акціонерної угоди, укладеної в 2004 році між компаніями «Теленор» і «Сторм» – акціонерами «Київстар», і визнає її недійсною. А вже з наступного року, українські вищі судові інстанції починають видавати

безпрецедентні своїм невіглаством «директиви» з цього питання. Ідеться про Рекомендації ВГСУ «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12. 2007 р. (далі – Рекомендації) та про Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 23.10. 2008 р. (далі – Постанова), які фактично поставили акціонерні угоди поза законом.

4. Згадані події спричинили шквал полеміки серед вчених і практиків як в Україні, так в Росії [4]. Великі компанії з іноземним капіталом почали шукати обхідних шляхів (наприклад, створюючи холдинги в іноземних юрисдикціях, яким передавалися в управління акції компаній тощо).

В Росії законодавець під натиском такого «штурму» досить швидко запропонував різні законопроекти для реабілітації *shareholder's agreements*. І вже в 2009 році Закон РФ «Про акціонерні товариства» доповнюється ст. 32.1 «Акціонерні угоди», в якій доволі детально регламентовано питання цих угод.

В Україні акціонерні угоди отримують відносну реабілітацію в новому, чинному з 2009 році, акціонерному законі, у ст. 29 якого йдеться про те, що статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, зокрема обов'язок участі в загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання. Ми говоримо про відносну реабілітацію акціонерних угод в Україні через наступні обставини: їх укладення поставлено в залежність від відповідної «санкції» у статуті товариства (чому?); над акціонерними угодами ще «вітає тінь» названих судових документів, в яких зазначено, що відносини між акціонерами регулюються виключно законами України, іншими нормативно-правовими актами та статутом товариства.

Отже, нині інститут акціонерних угод в Україні ледь-ледь оживає після корупційних атак минулих років. Але, коли стороною такої угоди є іноземець, для останнього дуже важливими є питання не тільки її легітимності, а й можливості її підпорядкування іноземному праву та розгляду спорів з них у закордонних міжнародних комерційних арбітражах.

5. Згадані Рекомендації і Постанова, по суті, забороняють підпорядкування іноземному праву *будь-яких* відносин між українськими та іноземними акціонерами товариства, яке створене в Україні, а угода про вибір права (якщо така буде), об'являється

нікчемною. Виходить, що інститут «автономії волі» в міжнародному приватному праві (*lex voluntatis*), не поширюється на акціонерні угоди з міжнародною ознакою. Така позиція судових інстанцій не лише ігнорує довготривалу національну та іноземну практику з цього питання, а є необґрунтованою, з точки зору діючого українського законодавства і правової доктрини.

Щодо питання про *lex voluntatis* у договірних відносинах в корпоративній сфері, то розділ VI Закону про міжнародне приватне право прямо дозволяє, як правило, без обмежень, користуватися «автономією волі» в зобов'язальних відносинах. Принцип *lex voluntatis* у договірній сфері закріплено також в інших нормативних актах України (наприклад в Законі про зовнішньоекономічну діяльність, в Кодексі торговельного мореплавства тощо). Питання *lex voluntatis* у сфері договірних зобов'язань позитивно вирішуються також в міжнародних конвенціях та договорах за участю України, зокрема, в Київській угоді 1992 року, Мінській конвенції 1993 року, двосторонніх договорах про правову допомогу тощо.

У Законі про МПрП (ст. 46) сторонам договірної зобов'язання заборонено обирати право лише для засновницького договору, що є установчим документом повного та командитного товариств. У цьому випадку, діє жорстке правило про застосування права країни, в якій буде створена юридична особа. Отже тут йдеться не про різноманітні договори між засновниками, акціонерами тощо, а лише про засновницькі договори повного та командитного товариств, які виконують в них функцію уставу.

Висновок про нікчемність угоди акціонерів про вибір права в питаннях діяльності товариства подається в Постанові з посиланням (в Рекомендаціях такого посилання взагалі не було) на ст. 10 Закону про МПрП, яка передбачає такий складний та неоднозначний механізм колізійного регулювання як обхід закону. В умовах України він, взагалі, породжує лише непорозуміння. На нашу думку, застосування правил обходу закону в Постанові, є помилковим, оскільки питання обходу закону в контексті ст. 10 зводиться лише до умисного створення штучних колізій шляхом внесення, до суто національних відносин, іноземного елементу.

6. В Росії питання акціонерних угод в МПрП вже вирішені не тільки на теоретичному рівні, але й на практичному, зокрема, підготовлені відповідні законодавчі уточнення.

Спочатку, у згаданій справі за участю компанії «Мегафон» застереження про вибір іноземного права (у даному випадку йшлося

про шведське право), що застосовується до акціонерної угоди, визнано судами різних інстанцій недійсним на тій підставі, що акціонерні угоди стосуються «внутрішніх відносин» російської юридичної особи, які повинні регулюватися виключно російським правом. Варто зауважити, що експертами у справі виступили такі відомі науковці, як проф. О. Л. Маковський і проф. Ю. К. Толстой. Їх погляди виявилися протилежними. Наприклад, якщо проф. О. Л. Маковський заперечував можливість підпорядкування таких угод іноземному праву з посиланням на «внутрішні відносини» компанії, то проф. Ю. К. Толстой підтримував автономію волі сторін акціонерної угоди [5].

Пізніше, міжнародно-приватноправові аспекти акціонерних угод були досліджені в працях О. Кабатової, Н. Баратянц та ін., в яких доведено, що до акціонерних угод з іноземним елементом застосовуються загальні правила МПрП про контракти [6]. Нарешті, у 2010 році захищається кандидатська дисертація О. І. Масляєва «Акціонерна угода в МПрП», в якій надзвичайно ґрунтовно підтверджуються такі погляди [7].

Сьогодні в Росії в рамках відомого процесу з модифікації ГК РФ підготовлено законопроект, в якому серед іншого вирішено питання про можливість підпорядкування акціонерних угод іноземному праву. Зокрема, в законопроекті ст. 1274 ЦК РФ вже прямо дозволяє вибір права сторонами акціонерної угоди.

7. Висновок. Положення Постанови та Рекомендацій, що стосуються міжнародно-приватноправових та всіх інших аспектів акціонерних угод, суперечать закону. Тому вони не повинні скеровувати практику українських судів. А ще краще, як би названі документи були скасовані в цілому.

Список використаних джерел:

1. *Виговський О. І.* Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства» / О.І.Виговський. – К., 2009. – 880 с.

2. *Грибкова Т. В.* Акционерные соглашения как средство правового регулирования корпоративных отношений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Т. В. Грибкова; Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. – М., 2011. – 25 с.

3. *Федотов И.* Соглашения акционеров в отечественной юридической практике // Корпоративный юрист. – 2007. - № 5. – С. 12–15.

4. Полеміку на сторінках українських юридичних видань дивись, зокрема: Альошин О., Сліпанчук Т. Розгляд справ з корпоративних спорів // Правовий тиждень. – 2008. – 4 березня; Відкритий лист юридичної фірми «Юрзовнішсервіс» // Юридическая практика. – 2008. – 1 квітня; Рекомендації ВГСУ: суперечки юристів про корпоративні спори // Юридична газета. – 2008. – 22 квітня; Щербина В. Корпоративні відносини та іноземне законодавство // Правовий тиждень. – 2008. – 8 квітня; Довгерт А. С. Питання міжнародного приватного права у корпоративних відносинах // Правове регулювання в умовах глобалізації: Збірник праць. – К.: Інститут приватного права і підприємництва, 2008. – С. 5–9.

5. *Ловырев Д. Е., Ананьев Д. В.* Применение иностранного права к соглашениям акционеров // Избранные дела международной частно-правовой практики коллегии адвокатов «Монастырский, Зюба, Степанов и партнеры». – М., 2006. – С. 228–229.

6. *Кабатова Е. В.* Соглашения акционеров: вопросы применения российского и иностранного права // Система Консультант плюс.

7. *Масляев А. И.* Акционерное соглашение в международном частном праве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.И. Масляев; Московская юридическая академия. - М., 2010. – 163 с.

«КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО» ТА «КОРПОРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО»: ДО ПРОБЛЕМИ СПВВІДНОШЕННЯ

Харитонов Є. О.,

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України завідувач кафедрую цивільного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

Торкаючись теоретичних проблем врегулювання тієї чи іншої групи однорідних відносин, а надто, оперуючи у відповідному контексті стосовно них поняттями «право» та «законодавство», неможливо уникнути дефініцій зазначених понять, як базових категорій для наступних розмірковувань і досліджень на цих теренах. Стосовно сфери «корпоративного права», актуальність пов'язаних із

цим завдань посилюється тим, що залишається відкритим питання про правову природу цього явища, а отже, і про сутність та зміст також поняття «корпоративне законодавство».

Розглядаючи питання визначення поняття «корпоративного права», вважаю за доцільне зробити застереження стосовно необхідності врахування такої обставини як структурний поділ права на об'єктивне (сукупність діючих у країні юридичних норм, правил і принципів) і суб'єктивне (визнається за певним суб'єктом), зумовлений соціальними та спеціально-юридичними закономірностями.

Деякі науковці при цьому розрізняють суб'єктивне право у широкому та вузькому розумінні. Суб'єктивне право у широкому розумінні – це все те, що випливає з правових норм (об'єктивного права) для його носія та характеризує його як суб'єкта права. Визнання особи й організації суб'єктом права дістає вияв у тому, що вони через норми об'єктивного права набувають якостей учасника відповідних правовідносин. Суб'єктивне право у вузькому розумінні розглядається як право (можливість певної поведінки) особи, передбачене правовою нормою [1].

Проте, більшість правознавців ведуть мову про суб'єктивне право як єдине поняття, визначаючи його як зумовлену об'єктивним правом міру можливої поведінки уповноваженого суб'єкта. Зміст суб'єктивного права, на їх думку, охоплює три правомочності: 1) право дію – право уповноваженого суб'єкта на певні дії; 2) право вимогу – право уповноваженого суб'єкта вимагати певної поведінки від інших осіб; 3) право претендування – право уповноваженого суб'єкта звернутися до державних органів за захистом своїх порушених прав [2].

У зв'язку з цим слід зазначити, що об'єктивне та суб'єктивне право, корпоративні права, є тісно пов'язаними, але не тотожними категоріями, які, крім того, перебувають у різних площинах. Об'єктивне право знаходиться в одній площині з іншими масивами норм, що регулюють на певних засадах однорідні відносини і які стосуються абстрактного суб'єкта відносин, передбачаючи і закріплюючи існування для останнього потенційних прав та обов'язків. У цьому сенсі його можна розглядати як таке, що є однопорядковим з поняттям «корпоративне законодавство». Натомість, суб'єктивне право належить конкретному суб'єкту – учаснику суспільних відносин, які знаходяться у сфері правового регулювання. Перебуваючи у діалектичній єдності, вони, разом із тим, не можуть бути однаковими за сутністю, призначенням, змістом, тощо.

Враховуючи викладене, повернемося до питань визначення поняття «корпоративне право» в об'єктивному сенсі, яке, власне, і являє основний інтерес у контексті проблематики цієї наукової розвідки.

Деякі правознавці визначають корпоративне право (в об'єктивному сенсі) як сукупність правових норм, які регулюють і охороняють цивільні та інші відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акції чи права власності на частку в статутному фонді корпорації [3] (при цьому, правова сутність цього поняття, як бачимо, не характеризується). Найбільш радикальним (з точки зору обстоювання самостійності та значення корпоративного права у сучасній правовій системі України) є визначення його як галузі права, що регулює суспільні відносини, які виникають між учасниками, юридичними особами та їх органами у зв'язку із створенням, управлінням та припиненням юридичних осіб [4]. Багато хто з науковців схиляється до думки, що корпоративне право в об'єктивному сенсі – це правовий інститут (комплексний міжгалузевий [5] або цивільно-правовий [6]).

Не зупиняючись тут детально на характеристиці таких категорій як «галузь права», «підгалузь права» та «інститут права», зазначу лише неприйнятність, у кожному разі, розуміння корпоративного права як галузі права, оскільки для виокремлення останньої, однієї лише специфіки предмету правового регулювання недостатньо. Більш того, недостатньо, навіть, наявності методу правового регулювання, оскільки визнання у реально існуючих правових системах існування відокремлених суто диспозитивного або суто імперативного методів є проблематичним [7], що змушує науковців у пошуках критеріїв розмежування галузей права звертатися до таких категорій як принципи та функції права.

Тому найбільш прийнятною здається характеристика корпоративного права як сукупності юридичних норм і правил, що регулюють однорідні майнові та немайнові відносини (корпоративні відносини), які складають відносно відокремлену систему, тобто є правовим інститутом. Цей інститут є міжгалузевим, оскільки для впорядкування корпоративних відносин на різних етапах їх існування застосовуються різні за характером впливу прийоми (методи), що мають ознаки як диспозитивності, так і імперативності. Таким чином, корпоративні відносини підлягають регулюванню на засадах приватного або публічного права залежно від їх конкретного змісту.

Але, оцінюючи корпоративне право як правовий інститут, хочу запропонувати для обговорення такий можливий елемент його

характеристики (як, власне, стосується кожного правового інституту взагалі), як ідеологія, методологічне підґрунтя останнього. На мою думку, правовий інститут не є простою сукупністю юридичних норм. І перед прийняттям цих норм, і у процесі їх застосування («життя»), велике значення відіграють соціальні потреби, правосвідомість учасників відповідних відносин, неформальні взаємини учасників юридичних осіб, які відображаються, часом, і у формалізованих правилах, регламентах тощо, – те, що можна позначити терміном «концепт». Саме їх наявність дає підстави вести мову про «корпоративне право», а відтак, змушує звертатися до категорії «корпоративне законодавство».

Звертаючись до розгляду поняття «корпоративне законодавство», необхідно зазначити певну умовність такого терміну, пов'язану з тим, що при широкому тлумаченні поняття «законодавство» (як це має місце, наприклад, стосовно цивільного законодавства, що відображено у положеннях глави першої книги першої ЦК України), ним можуть охоплюватися як зовнішні, так і внутрішні акти, що стосуються взаємин учасників корпоративних відносин, діяльності корпорацій тощо.

Однак, враховуючи ту обставину, що регулювання корпоративних відносин поєднує як диспозитивні, так і імперативні елементи, можна припустити, що поняття «корпоративне законодавство» охоплює, в основному, нормативну його частину, тобто «законодавство» у спеціальному значенні цього поняття. Власне, у такому сенсі і вживається, як правило, цей термін у літературі [8].

Отже, якщо корпоративне право може бути охарактеризоване як сукупність концепції, принципів та юридичних норм, які стосуються корпоративних відносин (регулюють їх), то корпоративне законодавство України – це система правових форм, у яких виражаються норми, що регулюють цивільні відносини.

Але було б спрощенням сказати, що корпоративне право складає зміст корпоративного законодавства, а останнє є формою вираження корпоративного права. Таке визначення співвідношення між цими поняттями є неточним, оскільки тоді вони виглядають, практично, як рівнозначні, хоча й перебувають в різних площинах. Але поняття «корпоративне законодавство» не охоплює повністю поняття «корпоративне право», позаяк останнє охоплює не лише правові норми, але також і згадані вище концепти, які набувають практичного значення при застосуванні юридичних норм, а також аналогії (особливо, аналогії права), при тлумаченні судами норм корпоративного законодавства тощо. Тому слід взяти до уваги, що хоча корпоративне право й складає

зміст корпоративного законодавства, але останнє, є сукупністю форм вираження лише нормативної частини корпоративного права.

Список використаних джерел:

1. *Колодій А. М.* Принципи права України: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 93–94, 169.

2. *Крестовская Н. Н., Матвеева Л. Г.* Теория государства и права. – Х.: Одиссей, 2007. – С. 287–288

3. *Глусь Н. С.* Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту / Н. С. Глусь: автореф. дис ... канд. юрид. наук. – К., 2000. – С. 3.

4. *Кравчук В. М.* Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. – К.: Істина, 2005. – С. 12–13

5. *Кибенко Е. Р.* Корпоративное право Украины: Учеб. пособ. – Х., 2001. – С. 36

6. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти).* Монографія / За заг. ред. В. В. Луця. – Тернопіль: Видавництво «Підручники і посібники», 2007. – С. 37; Корпоративне право України: Підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін; За заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 18.

7. *Харитонов Є. О.* Метод цивільно-правового регулювання // Правове життя сучасної України: Тези доповідей 9-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу / Відп. ред. д.ю.н., проф. Ю. М. Оборотов // Одеська націон. юрид. акад. – О.: Фенікс, 2006. – С. 121–123.

8. *Кібенко О.* Концепція розвитку корпоративного законодавства України // Юридичний радник. – 2006. – № 4 (12). – С. 20–31; Спасибо-Фатєєва І. В. Стан корпоративного законодавства України (у відсутність забезпечення виконання з боку держави) // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 5–9.

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Харитонов О. І.,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті 421 ЦК України «Суб'єкти права інтелектуальної власності» міститься вказівка на те, що суб'єктами права інтелектуальної власності, крім творця об'єкта права інтелектуальної власності, є також інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору.

Слід зазначити, що вираз «інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до цього Кодексу, іншого закону чи договору» є узагальнюючим і не надто конкретним, оскільки охоплює різні категорії суб'єктів цивільних відносин, керуючись однією лише ознакою – наявність у таких суб'єктів особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності. При цьому, підстави виникнення зазначених прав також можуть бути різними.

Однак, комплексний аналіз законодавства про інтелектуальну власність (у тому числі структури та змісту окремих спеціальних норм книги четвертої ЦК України) дозволяє зробити висновок, що згадані «інші особи» поділяються на два види.

По-перше, це, так звані «похідні (вторинні) правоволодільці» [1], права інтелектуальної власності яких щодо результату інтелектуальної, творчої діяльності випливають із прав автора (творця). Це роботодавці, інвестори, правонаступники тощо.

Усі наведені норми ЦК України вибудовані, фактично, за однією схемою: суб'єктами прав інтелектуальної власності, по-перше, є автор; по-друге, інші особи, які набули відповідних прав інтелектуальної власності за договором чи законом.

Винятком із наведеної схеми є лише конструкція норм про права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію, оскільки, згідно із ст. 483 ЦК України, суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана.

При цьому, згідно із ст. 484 ЦК України, автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана, а юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції в будь-якому обсязі.

Як впливає з наведених положень законодавства, в цьому випадку у практичному сенсі, фактично відсутнє розрізнення первісних та вторинних суб'єктів авторських правовідносин. Натомість, має місце «розділення» прав інтелектуальної власності між двома суб'єктами – автором раціоналізаторської пропозиції (фізичною особою) та потенційним користувачем (юридичною особою, якій ця пропозиція подана).

У літературі була висловлена точка зору, згідно з якою, суб'єктом права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є, перш за все, її автор, який має як особисті немайнові, так і майнові права [2].

Проте, з формулювань ст. 484 ЦК України випливає дещо інший висновок: фізична особа – автор раціоналізаторської пропозиції має неповний обсяг особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності.

Так, з особистих немайнових прав інтелектуальної власності, про які йдеться у ст. 423 ЦК України, автор раціоналізаторської пропозиції має лише право на визнання його творцем (автором) об'єкта права інтелектуальної власності. Називаються ще такі особисті немайнові права, що належать автору раціоналізаторської пропозиції, як право на найменування раціоналізаторської пропозиції, право на пріоритет [2].

Однак, йому не належить передбачене п. 2 ч. 1 ст. 423 ЦК України особисте немайнове право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності.

Такий висновок випливає з того, що згідно із ст. 484 ЦК України, юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції *в будь-якому обсязі*. Звісно, це не означає, що її автор взагалі втрачає здатність захищатися від дій, які можуть завдати шкоди честі чи репутації. Але, на нашу думку, захистити свої немайнові права він може не з посиланням на ст. 423 ЦК України, а керуючись загальними положеннями Цивільного кодексу про захист честі, гідності чи репутації, зокрема, ст. 297 ЦК України, згідно з якою кожен має право на повагу до його гідності та честі; гідність та честь фізичної особи є недоторканими; фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Не має фізична особа – автор раціоналізаторської пропозиції і більш чи менш повного обсягу майнових прав інтелектуальної власності. Це впливає з того ж таки положення ст. 484 ЦК України, згідно з яким юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції *в будь-якому обсязі*, тоді як автор раціоналізаторської пропозиції має право лише на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана.

Отже, з майнових прав інтелектуальної власності, передбачених ч. 1 ст. 424 ЦК України (право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання), автор раціоналізаторської пропозиції *не має жодного*. Той досить незначний обсяг прав, який у нього є (право на добросовісне заохочення¹ від юридичної особи, якій ця пропозиція подана), навряд чи можна визнати доказом на користь визнання автора раціоналізаторської пропозиції «головним (основним)» управомоченим суб'єктом зазначених правовідносин інтелектуальної власності [3]. У наведеному випадку закон спеціально не встановлює відмінностей у правовому статусі таких суб'єктів правовідносин інтелектуальної власності, як автор раціоналізаторської пропозиції і особа, якій ця пропозиція подана. Кожен із них є рівноправним суб'єктом – управомоченим учасником авторських правовідносин інтелектуальної власності. Однак, положення наведених норм ЦК України у вітчизняному цивільному законодавстві, практично є винятком, зумовленим, очевидно, практичними потребами, який не впливає на загальний концептуальний підхід щодо розрізнення поміж управомоченими суб'єктами авторських правовідносин інтелектуальної власності первісного правоволодільца (творця, автора) і вторинних володільців авторських прав інтелектуальної власності.

У цьому сенсі більш типовим є не випадок «злиття» (об'єднання) первинного і вторинного суб'єктів права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію, а зовнішньо дещо подібна правова ситуація, яка виникає при створенні об'єкту інтелектуальної власності у зв'язку з виконанням трудового договору або при створенні його на замовлення. Відповідні відносини врегульовані

---

¹ Як слушно зазначалося в літературі поняття «добросовісне заохочення» є оціночним. Див, наприклад: Бошицький Ю. Л. Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. / Ю. Л. Бошицький. – К.: Логос, 2007. – С. 138. При цьому, реально оцінка, навряд чи, залежить тільки від волі і бажання автора.

статтями 429, 430 ЦК України, які розміщені у главі 35 Цивільного кодексу України «Загальні положення про право інтелектуальної власності», а тому, на відміну від ст. 484 ЦК України є нормами загальної дії щодо відносин інтелектуальної власності.

Так, суб'єктом права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, за певних умов, може бути також юридична або фізична особа, де (або у якої) працює той, хто створив цей об'єкт. Всі ці особи є «похідними праволодильцями», підставою виникнення прав інтелектуальної власності яких є договір, або сукупність юридичних фактів. Права роботодавців виникають на підставі трудового договору.

Разом із тим, крім розглянутих тут випадків, «інші особи» можуть також набути майнових прав інтелектуальної власності на твір на підставі цивільно-правових договорів, передбачених главою 75 ЦК України та іншими актами законодавства.

Ще однією підставою, з якої «інші особи», в тому числі юридична особа, можуть набути прав інтелектуальної власності на твір, є спадкування.

Вважається, що особисті немайнові права автора не входять до складу спадщини і в порядку спадкування не переходять, але спадкоємці мають право захищати від посягань авторство на твір і недоторканність твору, тобто протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора [4].

Проте, така точка зору здається спірною, оскільки передбачене п. 4 ч. 1 ст. 438 ЦК України немайнове право автора на недоторканність твору, можна розцінювати як таке, що за певних умов фактично переходить у спадок, що недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами.

У зв'язку з цим, слід згадати про існування проблеми можливості (чи неможливості) виникнення прав інтелектуальної власності на твір у соціально-публічних утворень, які теоретично можуть успадкувати такі права за заповітом. Це питання поки що залишається невирішеним, і потребує внесення відповідних змін на користь спадкоємства таких утворень у законодавство про спадкування.

Специфічними є визначення суб'єктів прав на засоби індивідуалізації. Так, не вирішеним остаточно є питання про те, хто є суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційне найменування. Відповідно до однієї позиції, ним може бути лише юридична особа, що є підприємницьким товариством (позиція Вищого господарського суду

України), відповідно до іншої – юридичні особи та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності.

Юридична особа може бути суб'єктом права інтелектуальної власності на географічне зазначення, доменне ім'я, комерційну таємницю, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин тощо. В кожному окремому випадку її правовий статус, обсяг майнових прав визначаються, виходячи із специфіки відповідного об'єкта права інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. *Мироненко Н.* Поняття суб'єктів права інтелектуальної власності та критерії їх класифікації / Н. Мироненко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 16.

2. *Право інтелектуальної власності України: Конспект лекц.* / [В. М. Крижна, Н. С. Яркіна]; За ред. В. І. Борисової. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – С. 87.

3. *Бошицький Ю. Л.* Право інтелектуальної власності: Навч. посіб. / Ю. Л. Бошицький. – К.: Логос, 2007. – С. 138.

4. *Бутнік-Сіверський С. О.* Правове регулювання спадкування авторських прав в Україні / С. О. Бутнік-Сіверський // Питання інтелектуальної власності: Збірник наукових праць: Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Академії правових наук України. – К., 2007. – Вип. 5. – С. 152.

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН У РАЗІ ВИХОДУ УЧАСНИКА З ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Коссак В. М.,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Учасники господарського товариства мають майнові та немайнові права. Останні зумовлені участю у формуванні складеного капіталу господарського товариства. У разі виходу з кола учасників, вони

мають право на отримання вартості належної їм частки майна товариства, пропорційно розміру його внеску до статутного капіталу. На практиці зустрічаються непоодинокі випадки затримки виплати частки учаснику господарського товариства. Тому, актуальним є питання захисту прав учасника господарського товариства у випадку припинення участі в ньому. Зокрема, правових наслідків невиконання товариством обов'язку з виплати учаснику товариства вартості його частки в статутному капіталі.

Строки виплати частки в статутному капіталі товариства у разі виходу його учасника передбачено ст. 54 Закону України «Про господарські товариства». Відповідно до зазначеної статті, з моменту повідомлення про вихід із складу учасників товариства з виплатою належної йому частки, в термін до 12 місяців господарське товариство повинно здійснити виплату.

Наслідком невиконання зазначеного обов'язку є застосування заходів цивільно-правової відповідальності. Під останніми слід розуміти загальну та спеціальну форму цивільно-правової відповідальності. Перша – це відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням цивільного обов'язку. Друга полягає у застосуванні штрафних санкцій, передбачених законодавством або договором. З моменту порушення строків виплати частки статутного капіталу в кредитора (учасника) виникає право на захист і відповідний обов'язок боржника (господарського товариства), які утворюють зміст охоронного правовідношення, в рамках якого реалізуються заходи цивільно-правової відповідальності.

Отже, між господарським товариством та учасником, який заявив про вихід, виникають зобов'язальні правовідносини. Згідно із ч. 1 ст. 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) повинна здійснити на користь іншої сторони (кредитора) певні дії (передати майно, виконати роботу, надати послугу, заплатити гроші і тощо.) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків. У зв'язку з цим між господарським товариством і учасником у разі виходу останнього, виникає зобов'язальне правовідношення. Змістом цього правовідношення є право учасника та обов'язок товариства виплатити частку після затвердження звіту за рік, в якому заявлено про вихід з товариства, але не пізніше 12 місяців з дня виходу.

Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків визначені ст. 11 ЦК України. В даному випадку обов'язок виплати частки статутного

капіталу в установлені строки передбачено законодавством. Безпосередньою підставою виникнення зобов'язального правовідношення є подання заяви про вихід. У такому випадку наступають правові наслідки, передбачені ст. 54 Закону України «Про господарські товариства» щодо виплати належної йому частки в статутному капіталі товариства. Відповідно, у разі виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю, в останнього виникає обов'язок виплатити вартість частини майна товариства пропорційно його частці в статутному фонді товариства або здійснити такий розрахунок на вимогу учасника із згоди товариства в натуральній формі.

Підставою для виникнення зазначеного обов'язку господарського товариства є норма законодавства і подання заяви про вихід з кола учасників товариства. Для цивільних правовідносин характерна наявність суб'єктивного цивільного права, якому кореспондується відповідний обов'язок. У даному випадку, подаючи заяву, учасник, в порядку, визначеному законодавством, реалізує своє право про вихід з товариства. Законодавством не передбачено форми подання такої заяви. Практика свідчить, що в більшості випадків заява про вихід оформляється у вигляді нотаріального акту із зазначенням дати. Водночас, можливе подання заяви про вихід із товариства, шляхом подання заяви в простій письмовій формі та реєстрація у вхідній документації господарського товариства.

У разі невиконання товариством свого обов'язку у строки, передбачені законодавством, виплатити частку статутного фонду учаснику, який заявив про вихід, настають правові наслідки у вигляді цивільно-правової відповідальності. Згідно із ст. 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання на вимоги кредитора, зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь період прострочення, а також три відсотки річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом. Це не звільняє боржника від обов'язку відшкодувати збитки, якщо учасник (кредитор) їх доведе.

Водночас, положення ст. 625 ЦК України повинні застосовуватися у випадку, якщо господарське товариство зобов'язане сплатити грошову суму пропорційно частці учасника у статутному фонді. У випадках, коли частка учасника повинна бути, згідно із установчими документами або рішенням загальних зборів із згоди учасника, виділена в натурі, немає підстав застосовувати ст. 625 ЦК України. Аналогічна ситуація, якщо учасник передав до статутного фонду

товариства лише майнові права на певні речі, залишаючись їх власником. У разі затримки повернення йому об'єктів права власності, майнові права, які були внеском до статутного капіталу товариства, не можна вважати простроченням виконання грошового зобов'язання і, відповідно, застосовувати положення ст. 625 ЦК України. В такому випадку, цивільно-правова відповідальність настає у вигляді відшкодування збитків або інших видів санкцій, передбачених законодавством або засновницьким договором.

У перелічених випадках між учасником та господарським товариством виникають зобов'язальні правовідношення. Але зміст зобов'язань дещо різниться. Якщо обов'язком господарського товариства є виплата частки учаснику в грошовій формі, то йдеться про прострочення грошового зобов'язання у разі несвочасного повернення внеску. У випадках, коли товариство повертає майновий внесок учасника в натурі, з урахуванням амортизаційного зносу, також має місце зобов'язальне правовідношення. Але змістом цього правовідношення є передання майна. Тому, за своєю правовою природою, воно не є грошовим.

У судовій практиці зафіксовано випадки різних підходів до трактування правової природи зобов'язань, що виникають у разі виходу учасника з господарського товариства. У зв'язку з неодноковим застосуванням Вищим господарським судом України норм законодавства, було звернення до Верховного Суду України з метою уніфікації правової позиції з цього питання. Постановою Верховного Суду України від 12. 12. 2011 р. (справа 3-131ГС 1/1) було відмінено низку постанов Вищого господарського суду України щодо правових наслідків прострочення виплати частки учаснику у разі його виходу з господарського товариства. Справа була передана на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Для вирішення, відповідно до закону, подібних спорів важливе значення має з'ясування правової природи зобов'язального правовідношення, яке виникає між господарським товариством та учасником у разі виходу останнього. Тому встановлення змісту правовідношення є необхідною передумовою для правильного застосування заходів цивільноправової відповідальності.

ЗАСТАВА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Спасибо-Фатєєва І. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

Тематика застави корпоративних прав є надто складною, адже в ній вигадливо поєднані невіршувані проблеми, породжені розбіжностями між нормативно-правовим регулюванням та правозастосовчою практикою. Сама термінологія «застава корпоративних прав» змушує визначитися, по-перше, з предметом договору застави, по-друге, з правовим механізмом застави і звернення стягнення.

Згідно із ст. 3 Закону України «Про заставу» від 02.10.1992 р. № 2654-ХІІ застава може бути забезпечена будь-яка дійсна існуюча або майбутня **вимога**, що не суперечить законодавству України, зокрема така, що випливає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, оренди, перевезення вантажу тощо. А згідно із ст. 4 цього Закону, предметом застави можуть бути **майно** та **майнові права**.

Поняття майна надається в ч. 1 ст. 190 Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), за якою майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. За ч. 2 ст. 190 ЦК України майнові права є неспоживною річчю. **Майнові права визнаються речовими правами.**

Корпоративними правами згідно із ст. 167 Господарського кодексу (далі – ГК) України є права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Отже, поряд із майновими правами корпоративні права містять і немайнові – участь в управлінні товариством, а також деякі інші (наприклад, на інформацію).

Предметом застави не можуть бути вимоги, які мають особистий характер (ст. 4 Закону України «Про заставу»), а участь в управлінні, яка є похідною від права на участь у товаристві (ст. 100 ЦК України) є особистим немайновим правом.

Внаслідок цього дорівняти корпоративні права до майна неможливо. Що стосується прирівнення корпоративних та майнових

прав, то це однозначно зробити не можна, оскільки корпоративні права є комплексними правами, які складаються як із майнових, так і з немайнових прав.

Із цього слідує неможливість позначення в якості предмета застави корпоративних прав. Адже, за своєю сутністю, корпоративні права є правами учасника господарського товариства, які виникають, змінюються та припиняються, тобто реалізуються в корпоративних відносинах (ч. 3 ст. 167 ГК України). Отже, корпоративні відносини складаються з приводу реалізації корпоративних прав.

Отже, корпоративні права є не об'єктами, а змістом корпоративних правовідносин. Тому вони не є оборотоздатними в розумінні ст. 178 ЦК України – з ними (або стосовно них) не можна вчиняти правочини. Об'єктом буде право на частку в статутному або складеному капіталі господарського товариства (далі – ГТ). Той, кому належить ця частка, має й корпоративні права. Однак, відчужуватися здатна лише частка в статутному/складеному капіталі ГТ або акція, а не корпоративні права.

У зв'язку з цим, необхідно з'ясувати питання про можливість застави частки в статутному/складеному капіталі ГТ². Для його вирішення необхідно довести, що частка в статутному капіталі ТОВ є майновим правом, адже, за ст. 4 Закону України «Про заставу» лише майнові права можуть заставлятися.

Визначення майнових прав ЦК України не надає, а лише містить правило про дорівняння майнових прав до речових (ч. 2 ст. 190 ЦК України).

Натомість, у ст. 49 Закону України «Про заставу» передбачається можливість укладення договору застави належних заставодавцю **прав вимоги** по зобов'язаннях, в яких він є кредитором. У договорі застави прав повинна бути вказана особа, яка є боржником по відношенню до заставодавця. Заставодавець зобов'язаний повідомити свого боржника про здійснену заставу прав.

---

² Те, що акція, будучи окремим об'єктом права, може заставлятися, сумнівів не викликає. Тому це питання тут не розглядатиметься. Внаслідок того, що повні та командитні товариства на практиці зустрічаються вкрай рідко, а товариства з додатковою відповідальністю регулюються аналогічно товариствам з обмеженою відповідальністю (ТОВ), в подальшому розглядатимемо питання про можливість застави часток в статутному капіталі ТОВ. Поміж іншим, всі міркування, які наводитимуться нижче, прийнятні й до застави часток в складеному капіталі повних та командитних товариств. Згадування ж в тексті статті лише про заставу часток в статутному капіталі ТОВ значно спростить його сприйняття.

*З огляду на це, Закон «Про заставу» України, на відміну від ЦК України, під майновими правами (принаймні, які допускаються в якості предмета застави) визнає **не речові, а зобов'язальні права – право вимоги.***

Якщо так, то слід з'ясувати те, чи є право на частку в статутному капіталі ТОВ правом вимоги і чи існує воно в зобов'язаннях. На це питання відповідь вже надавалася вище. Вона слідує з визначення корпоративних прав, які існують не в зобов'язальних, а в корпоративних правовідносинах. *Відтак, право на частку не являє собою право вимоги, а тому буквально не підпадає під дію ст. 49 Закону України «Про заставу». В свою чергу, виходить, що воно не передбачається в якості предмета застави цим Законом.*

Не можна в договорі застави вказати й особу, яка є боржником по відношенню до заставодавця, адже ТОВ не є боржником у корпоративних відносинах. Тобто, з огляду на це, в разі застави, права на частку не додержується Закон України «Про заставу».

Попри наведені вище доводи на підтвердження суперечливості виступу частки в статутному капіталі ТОВ у якості предмету договору застави, ситуація в сучасному економічному й правовому середовищі складається таким чином, що все ж-таки допускається така можливість. При цьому, частка в статутному капіталі дорівнюється до майнових прав (хоча й інших, ніж ті, які позначені в якості предмета застави в ст. 49 Закону України «Про заставу»). Тим самим, практика пішла своїм шляхом, допускаючи подвійну аналогію:

частка в статутному капіталі *дорівнюється **майновому праву*** як право вимоги,

а вже як майнове право вона вважається ***рухомих майном*** в тому його розумінні, як це позначене в ст. 1 Закону від 18.11.2003 № 1255-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень».

Як предмет застави рухомого майна частка в статутному капіталі має належати боржникові на праві власності (ст. 5 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»). Разом із тим, однозначності в тому, що ця частка належить учаснику ТОВ на праві власності, законодавство України не містить. Хоча це можна припустити, адже учасник може продати свою частку, а тому є підстави його вважати власником, інакше, цього права йому б надано не було. В ст. 5 Закону зазначається, що предметом обтяження може бути рухоме майно (тобто майнові права, а за припущенням – частка в статутному капіталі ТОВ), не вилучене з цивільного обороту, на яке, згідно із законодавством, може бути звернене стягнення. На

частку в статутному капіталі може бути звернено стягнення (ст. 149 ЦК України), тому можна вважати, що вона виступатиме й предметом обтяження.

Виходить, що попри всі наведені застереження допустимість обороту частки в статутному капіталі ТОВ свідчить і про допустимість її застави.

Заставляючи частку в статутному капіталі ТОВ, учасник усвідомлює, що на неї може бути звернене стягнення у випадку невиконання ним зобов'язання, забезпеченого заставою. В даному випадку – при неповерненні своєчасно боргу. Тому визначення предмету застави є одним із найважливіших кроків при укладенні договору. Якщо в договорі застави в якості предмета застави позначаються корпоративні права, то це створює загрозу для існування договору, оскільки при його оспоренні може наводитися аргумент щодо неукладеності договору внаслідок того, що сторони не домовилися з усіх його істотних умов (ч. 1 ст. 638 ЦК України).

Якщо предметом застави все ж-таки вважати право на частку в статутному капіталі, то важливими характеристиками її як предмету застави є, по-перше, розмір цієї частки в статутному капіталі; по-друге, її грошовий вираз; по-третє, її оцінка.

Наступною особливістю застави частки в статутному капіталі ТОВ є її оцінка. Справа в тому, що розмір частки може (і, як правило, так воно і є) бути невеликим. Непоодинокі випадки, коли в ТОВ статутний капітал складає кілька тисяч гривень, а іноді – й менше тисячі гривень. Відповідно, частка в статутному капіталі має суто номінальний грошовий вираз. Водночас, із цього не слідує неможливість її застави, адже на цю частку може приходиться значна вартість майна ТОВ. Справа в тому, що як статутний капітал, так і частка в ньому, є тим виразником, за допомогою якого учасник може претендувати на частку майна ТОВ (вимагати сплати його вартості). Тому, заставляючи цю частку, учасник, тим самим, заставляє це належне йому право вимоги до ТОВ. Наприклад, якщо статутний капітал ТОВ «Х» становить 1000 грн.; частка його учасника, що складає 50 % статутного капіталу - 500 грн.; вартість майна ТОВ (активи — пасиви) становить 5 000 000 грн., то зрозуміло, що при зверненні стягнення на предмет застави (частку в статутному капіталі) заставодержатель (позикодавець, кредитор) вимагатиме сплати йому не 500 грн., а половини вартості майна ТОВ на момент, коли в нього з'явиться право вимоги.

Таке становище при заставі права на частку є протилежним тому, як це має місце при заставі майна. Так, якщо заставляючи, наприклад,

квартиру, засталодавець отримує кредитних коштів менше, ніж її вартість, то заставляючи право на частку, позичальник отримує незрівняно більшу суму коштів. Тобто, сторони договору застави погоджуються з тим, що ця частка здатна забезпечити повернення боргу в такій сумі. Отже, у випадку неповернення цієї суми, заставадержатель може набути право на звернення стягнення на цю частку.

У зв'язку з цим, слід вказати й на ризиковість такого договору застави, оскільки вартість майна ТОВ на момент укладення договору застави може істотно відрізнятись від його вартості на момент, коли зобов'язання, забезпечене заставою, має бути виконане. В силу тих чи інших причин (принаймні, це далеко не виключається внаслідок ризиковості самої підприємницької діяльності, яку здійснює ТОВ), на момент, коли заставадержатель набуває право звернення стягнення на предмет застави (частку в статутному капіталі ТОВ), вартість майна ТОВ істотно зменшиться, а може й статися, що борги ТОВ перевищать його активи.

Іноді на практиці укладаються договори застави частки в статутному капіталі, в яких міститься заборона відчуження майна ТОВ під час дії договору застави. Такі умови договору не відповідають закону, оскільки являють собою не тільки втручання у господарську діяльність ТОВ, а й обмежує його як власника в здійсненні своїх прав стосовно свого майна. ТОВ же не є стороною застави і на ньому не може негативно відбиватися дія цього договору.

Інша річ, коли з метою забезпечення належного виконання договору застави забороняється уступка заставленого права, приписується не виконувати дій, що тягнуть за собою припинення заставленого права чи зменшення його вартості (ст. 50 Закону України «Про заставу»). Цим обмежується право учасника ТОВ, який заставив свою частку в статутному капіталі, на її відчуження. Між тим, що стосується заборони зменшення вартості заставленого права, то її додержання є вельми проблематичним, по-перше, як вже йшлося, внаслідок постійної зміни вартості майна ТОВ протягом дії договору застави, що є абсолютно нормальним для нього як суб'єкта підприємницької діяльності. По-друге, якщо загальні збори ТОВ вирішать збільшити його статутний капітал, про що вони правомочні прийняти рішення і без участі учасника, частка якого заставлена, вважати цю дію неправомірною немає підстав.

Звернення стягнення на предмет застави відбувається шляхом його продажу. Згідно з ч. 7 ст. 20 Закону України «Про заставу», реалізація заставленого майна, на яке звернено стягнення,

проводиться державним виконавцем на підставі виконавчого листа суду або наказу господарського суду, або виконавчого напису нотаріусів у встановленому порядку, якщо інше не передбачено цим Законом чи договором. Ст. 21 Закону України «Про заставу» передбачає, що реалізація заставленого майна проводиться спеціалізованими організаціями з аукціонів (публічних торгів), якщо інше не передбачено договором. Згідно ч. 1 ст. 23 Закону України «Про заставу», при заставі майнових прав реалізація предмета застави проводиться шляхом уступки заставодавцем заставодержателю вимоги, що впливає із заставленого права.

Тобто, поряд із загальним правилом, Закон передбачає й спеціальне. Якщо вважати, що частка в статутному капіталі є *майном* (хоч і рухомим, що слідує з Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»), то її слід реалізувати з *публічних торгів*. Якщо її вважати *майновим правом*, то тоді на заставодержателя *переводиться вимога*. Але, при цьому, не зрозуміло, яка саме: чи виплати йому вартості майна ТОВ, пропорційно частці в статутному капіталі, що є предметом застави, чи переведення на нього прав учасника ТОВ.

Перший випадок здається прийнятним, але виникає питання про те: чому не державний виконавець реалізуватиме цю вимогу і стягуватиме кошти з ТОВ? Другий випадок сполучений з тим, що в заставодержателя виникне не право вимоги, а корпоративні права, оскільки він претендуватиме на те, щоб стати учасником ТОВ замість того, хто заставив свою частку і не виконав зобов'язання. Поміж іншим, важко уявити собі те, як виконуватиметься цей спосіб звернення стягнення у випадку, коли інші учасники ТОВ не захочуть скликати загальні збори і вносити зміни до статуту ТОВ та, відповідно, до державного реєстру. Внаслідок такого «бойкотування» участі заставодержателя в ТОВ, останній буде вимушений втягнутися в судові спори з досить складними позовними вимогами (чи то про визнання за ним прав учасника, чи то про примушення внесення змін до статуту, чи то про примушення внесення запису до державного реєстру, чи то про порушення його прав як учасник тощо)

Все наведене вище переконливо свідчить про неоднозначність у розціненні частки в статутному капіталі як майнового права в тому розумінні, як воно передбачається Законом України «Про заставу» в якості предмета застави (оскільки за цим Законом йдеться про заставу права вимоги). Немає й достатніх підстав стверджувати, що переведення права на частку в статутному капіталі ТОВ на

заставодержателя є саме тим способом звернення стягнення, який допускається цим Законом. Адже, якщо заставляється право вимоги, то зрозуміло, що найкращим способом задоволення прав кредитора/заставодержателя є переведення на нього права вимоги, оскільки не багато бажаючих придбати на аукціоні це право. Якщо заставляється право на частку в статутному капіталі, ситуація принципово відмінна. Це право може бути й відчужене на аукціоні й пропонуване його учасникам для переважного придбання.

Крім наведеного вище слід ураховувати й наступне. Якщо укладається договір застави, то, звичайно, заставодержатель буде зацікавлений піклуватись про забезпечення належного виконання обов'язків боржником, передбачених не лише договором позики, а й договором застави. Зокрема, заставодержатель має право зареєструвати обтяження, що надасть йому можливість забезпечити свої вимоги. Принаймні досить вагомі підстави для забезпечення вимог заставодержателя при заставі рухомого майна ця реєстрація надає.

В іншому випадку, важко передбачити всі наслідки порушення вимог ст. 50 Закону України «Про заставу» про заборону відчуження предмету застави. Так, якщо заставидавець в порушення ст. 50 уступив свою частку, то згідно із ст. 51 вказаного Закону, незалежно від настання терміну виконання забезпеченого заставою зобов'язання, заставодержатель має право вимагати в судовому порядку переведу на себе заставленого права.

Водночас, ст. 10 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» містить принципово інший підхід, а саме:

У разі відчуження рухомого майна боржником, який не мав права його відчужувати, особа, що придбала це майно за відплатним договором, вважається його добросовісним набувачем згідно із ст. 388 ЦК України за умови відсутності в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна (далі - Державний реєстр) відомостей про обтяження цього рухомого майна. Добросовісний набувач набуває право власності на таке рухоме майно без обтяжень.

Таким чином, виходить, що реєстрація обтяжень не є обов'язковою, але її відсутність скасовує можливість застосування ст. 51 Закону України «Про заставу» і не дозволяє вимагати в судовому порядку переведу на себе заставленого права (права на частку в статутному капіталі ТОВ).

Все наведене вище з достатньою мірою обґрунтованості доводить неоднозначність предмета застави частки в статутному

капіталі ТОВ як майнового права, породжує численні проблеми із зверненням стягнення на предмет застави і з захистом прав заставодержателя у випадку порушення заставодавцем заборон, установлених законодавством про заставу, стосовно предмету договору. Тому, при укладенні таких договорів, слід зважити всі аргументи «за» і «проти» перед тим, як приймати рішення.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ КОРПОРАТИВНІ ВІДНОСИНИ

Шишка Р. Б.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарських і цивільних дисциплін
Міжрегіональної фінансово-юридичної академії*

Проблема організаційних правовідносин наразі одна із болючих: у ЦК України вона не закріплена, в ГК України – опосередковано, а в інших актах приватного права – постільки поскільки це потрібно для вирішення певних інституціональних завдань мети правового регулювання. Проте, практика давно широко їх використовує і, відповідно, законодавець плентається за практикою й не може, чи не хоче належним чином їх легалізувати. Відповідно, таке становище не може продовжуватися надалі і має бути виправлене в цивільно-правовому, господарсько-правовому та в корпоративному праві. При цьому, на концептуальному рівні слід визнати, що перший напрям є основним.

Як не дивно, у ст. 1 ЦК України, законодавець обмежив коло цивільних правовідносин особистими немайновими та майновими, і навіть, не врахував диспозитивність цивільно-правового регулювання і, як завжди за рахунок застережень їх не розширив. Між тим, ідея не нова. Ще О. О. Красавчиков, на нашу думку, справедливо зауважив, що цивільні організаційні правовідносини побудовані на засадах координації, або субординації соціальні зв'язки, що спрямовані на упорядкування (нормалізацію) інших суспільних відносин, дії їх учасників, або на формування соціальних утворень. При цьому, виділяв *організаційно-зумовлюючі* відносини в результаті яких, у подальшому, виникають (зав'язуються) інші відносини, *організаційно-*

делегуючі, по наділенню інших осіб певними повноваженнями для здійснення прав інших осіб (вибори делегатів, передання делегуючих повноважень в корпоративних структурах), *організаційно-контрольні*, на підставі яких здійснюється контроль однієї особи іншою (архітектурний нагляд, нагляд замовника чи уповноваженої ним особи в договорі будівельного підряду), *організаційно-інформаційні*, за якими сторони обмінюються певного роду інформацією (договір про співпрацю) [1, с. 163–165].

Ідею організаційних правовідносин залежно від мети, функцій та завдань цивільного права в Україні, розвинули Є. О. Харитонов та О. І. Харитонova. Вони виділяють: а) регулятивні («правовідновлюючі»); б) організаційні; в) охоронні [2, с. 71]. У подальшому, організаційні відносини на основі концепції конкретизації цивільних правовідносин виділяються за підгалузевим критерієм. Тут же вони виділяють правовідносини активного типу, які проявляються у здійсненні позитивних активних дій та пасивного типу, полягають в утриманні від вчинення певних дій.

З метою усунення суперечностей та визнання організаційних та інших правовідносин, вважаємо доцільним доповнити ч. 1 ст. 1 ЦК України п. 2 у редакції: «Цивільними правовідносинами є інші правовідносини, якщо вони засновуються на засадах, які визначені ч. 1 цієї статті».

Досить ґрунтовно ці правовідносини розглянуто у О. П. Віхрова [3], де автор не тільки всебічно розкрив поняття та систему організаційно-господарських правовідносин, але й запропонував сучасні підходи до утвердження суспільного господарського порядку в сфері їх функціонування.

Управлінські відносини – частина корпоративних правовідносин, які виникають із корпоративних прав. Чинне законодавство України визначає корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному фондi (майні) господарського товариства, що включають право на участь цієї особи в управлінні господарським товариством, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даного товариства та активів, у разі ліквідації останнього, відповідно до закону, а також інші права, передбачені законом та статутними документами.

Звертаємо увагу, що буквально тлумачення надає підстави для того, щоб учасниками цих правовідносин були лише особи, тобто ті, які зазначені у ч. 1 ст. 2 ЦК України. Відповідно не можуть ними бути ті учасники, які зазначені у ч. 2 цієї статті. Це відповідає загальному спрямуванню регулювання господарської діяльності та розмежування владних повноважень та господарювання. Проте, для державних і національних корпорацій, це не зовсім правильно,

оскільки усуває засновника від участі в ній. Таке становище є неприпустимим і його необхідно виправити через правила про виключення із загального порядку. Отже, тут допустима вказівка у редакції: «У випадках, передбачених законодавством, корпоративні права можуть належати державі, Автономній Республіці Крим та органам місцевого самоврядування».

У більшості, ці випадки потребують спільного волевиявлення засновників, а іноді членів трудових колективів. Між ними об'єктивно існують різні інтереси та можливості їх досягнення. Відповідно, спільне волевиявлення потребує його узгодження, яке досягається з урахуванням самостійності у прийнятті рішення та співробітництва.

Зміст організаційних правовідносин складають організаційні права, які виникають на підставі певних юридичних фактів та відносяться до групи відносних прав. Особливість організаційних прав полягає в тому, що вони є узгодженими діями двох та більше їх учасників (на одній стороні) задля досягнення загального результату. Такі правовідносини – особливість корпоративного права і найбільше у ньому проявляються: починаючи із заснування корпоративного утворення і закінчуючи його припиненням.

Такі правовідносини, зазвичай, є різновидом внутрішніх організаційних правовідносин. Проте, для повних товариств не виключено, що вони можуть бути й зовнішніми, і декілька членів такого товариства можуть виступати у правовідносинах із контрагентами. Засновницькими документами може бути передбачене делегування окремих організаційних повноважень.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що організаційні права в корпоративному праві – невід'ємна і визначальна їх частина в силу природи цих правовідносин. Вони забезпечують організацію діяльності суб'єктів корпоративного права та їх право. Водночас, вони можуть бути секундарними і створювати передумову для набуття управомоченою особою майнових чи/або немайнових суб'єктивних цивільних прав.

Список використаних джерел:

1. *Красавчиков О. А.* Гражданские организационно-правовые отношения /Антология уральской цивилистики: 1925–1989: Сборник статей. – М.: Статут, 2001.
2. *Харитонов Є. О.* Цивільні правовідносини: Монографія / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс. 2011. – 423с.

УЧАСТЬ ТРЕТІХ ОСІБ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Кравчук В. М.,

доктор юридичних наук, суддя Львівського окружного адміністративного суду

Правовий статус фермерського господарства (далі – ФГ) визначено Законом України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р., який є спеціальним нормативним актом щодо Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України.

ФГ є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільсько-господарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією, з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону.

Особливістю ФГ є спеціальні вимоги до складу засновників. По-перше, засновниками можуть бути лише громадяни (не юридичні особи). По-друге, спільне заснування ФГ допускається лише особами, які є родичами або членами сім'ї. До них належать: дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники, як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, в тому числі усиновлені ними діти).

Особи, які не є між собою членами сім'ї або родичами, не можуть бути співзасновниками ФГ. Крім того, сторонні особи не можуть набути членства в ФГ і після його заснування, адже членами ФГ можуть бути лише подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного

ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень Статуту фермерського господарства (ст. 3).

Отже, особи, які не є членами сім'ї або родичами засновника (засновників), не можуть набувати права участі у ФГ. У такий спосіб законодавець захищає персональний склад ФГ, не допускаючи потрапляння до нього сторонніх осіб.

При створенні ФГ, одним із членів сім'ї інші члени сім'ї, а також родичі, можуть стати членами цього фермерського господарства після внесення змін до його Статуту. Такі зміни затверджуються рішенням засновника (засновників) в порядку, передбаченому статутом ФГ та реєструються в загальному порядку. Особливостей управління ФГ Закон не містить, тому тут слід керуватися загальними положеннями, що визначають діяльність юридичних осіб.

В листі від 08.08.2008 р. № 6784 Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва роз'яснив, що враховуючи те, що ст. 57 Господарського кодексу України не містить винятків щодо зазначення розміру статутного фонду у деяких суб'єктів господарювання, ФГ має формувати статутний фонд (складений капітал). Статут ФГ, крім інших відомостей, повинен містити розмір частки кожного засновника та члена ФГ.

Сторонні особи, що мають намір вступити до ФГ, не можуть реалізувати свої інтереси через корпоративні відносини, проте, можуть набувати певних прав на майно ФГ.

Відповідно до ст. 20 Закону «Про ФГ», майно ФГ належить йому на праві власності. Це власність юридичної особи, а не її членів. У власності ФГ може перебувати будь-яке майно, в тому числі земельні ділянки, житлові будинки, господарські будівлі і споруди, засоби виробництва тощо, яке необхідне для ведення товарного сільськогосподарського виробництва і набуття якого у власність не заборонено законом. ФГ має право здійснювати відчуження та набуття майна на підставі цивільно-правових угод. Порядок володіння, користування і розпорядження майном ФГ здійснюється відповідно до його Статуту, якщо інше не передбачено угодою між членами ФГ та законом. У зв'язку з цим, сторонні особи можуть набувати право власності на майно ФГ на підставі цивільно-правових договорів із господарством. Вплив сторонніх осіб на ФГ можливий не лише через право голосу на зборах, а й через право власності на майно, що використовується в його діяльності. І, на мою думку, цей вплив є більшим. Крім того, набуття права власності на майно ФГ гарантує власнику можливість розпорядитися ним поза ФГ, в той час як член ФГ має право на отримання частки майна ФГ лише при його ліквідації або у разі припинення членства у ФГ.

Об'єктом договорів між ФГ і сторонніми особами можуть бути не лише окремі речі, (сільськогосподарська техніка, будівлі та споруди, земельні ділянки). Участь сторонніх осіб в діяльності ФГ може бути забезпечена також набуттям у власність (у спільну часткову власність) цілісного майнового комплексу ФГ, що включає майно, передане до складеного капіталу, не розподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання. Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону, за рішенням членів ФГ, відповідно до закону, ФГ як цілісний майновий комплекс може бути відчужене на підставі цивільно-правових угод громадянам України, які мають право на створення ФГ, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Громадяни, які придбали майно ФГ як цілісного майнового комплексу на підставі цивільно-правової угоди, подають у встановленому порядку Статут ФГ на державну реєстрацію. Отже, для відчуження цілісного майнового комплексу ФГ не має значення родинний зв'язок із засновниками ФГ.

На підставі викладеного можна зробити такий висновок:

- членами ФГ можуть бути лише фізичні особи, що є родичами між собою;
- вступ до ФГ сторонніх осіб не відповідає закону;
- ФГ має статутний капітал і кожен член має частку в капіталі, визначену статутом;
- участь сторонніх осіб у діяльності ФГ можлива на підставі цивільно-правових договорів з ФГ.

ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТАТУТУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ПРАВОВА КОЛІЗІЯ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Бобрик В. І.,

кандидат юридичних наук, завідувач відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України

Правова колізія. Внесення змін до статуту товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 145 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України та п. «б» ч. 5 ст. 41, абз.

1 ч. 1 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства» (далі – Закон про господарські товариства) належить до виключної компетенції загальних зборів учасників цього товариства.

ЦК України і Закон про господарські товариства встановлюють різний порядок прийняття загальними зборами ТОВ рішення про внесення змін до статуту. Так, відповідно до п. «б» ч. 5 ст. 41, ч. 2 ст. 59 Закону про господарські товариства, рішення з даного питання вважається прийнятим, якщо за нього проголосують учасники, які володіють у сукупності більш як 50 відсотками загальної кількості голосів учасників товариства. Згідно із абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України рішення про внесення змін до статуту товариства приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено законом. Отже, між зазначеними нормами законодавства наявні розбіжності, що виникають в процесі регулювання ними однотипних фактичних відносин, тобто правова колізія [1, с. 16-17]. При цьому, необхідно звернути увагу на дві обставини: 1) абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України є загальною нормою, а ч. 2 ст. 59 Закону про господарські товариства – спеціальною; 2) ЦК України набрав чинності (2004 р.) пізніше, ніж чинна редакція ч. 2 ст. 59 Закону про господарські товариства (2002 р.).

Теоретичні підходи до розв'язання колізії. Теорія права розрізняє кілька принципів вирішення колізії норм права: *ієрархічний* (за якого перевага надається нормі, вміщеної до акту вищої юридичної сили), *змістовний* (перевага надається спеціальній нормі) та *темпоральний* (перевага надається нормі, прийнятій пізніше) [2, с. 24; 3]. Не вдаючись до глибоких теоретичних роздумів про принципи розв'язання правової колізії, яка є предметом розгляду в цій роботі, варто звернути увагу лише на те, що норми, які її породжують, співвідносяться між собою не лише темпорально, а й змістовно. Отже, ця колізія може вирішуватись як на підставі темпорального принципу, так і змістовного. Як зазначає А. Мірошніченко, заздалегідь визначена ієрархія між темпоральним та змістовним принципом вирішення правових колізій відсутня. Тому у кожному випадку збігу темпоральної та змістовної колізій засобами тлумачення необхідно з'ясовувати дійсну волю [2, с. 28].

Зазначена правова колізія не може бути вирішена за аналогією до порядку прийняття рішення про внесення змін до статуту в акціонерному товаристві, правова природа якого є подібною до правової природи ТОВ. Так, за п. 2 ч. 2 ст. 33 і ч. 5 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства» рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання внесення змін до статуту

товариства приймається більш як 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій. При цьому, слід враховувати, що згідно ч. 2 ст. 41 цього Закону, загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менш як 60 відсотків голосуючих акцій. Отже, Законом України «Про акціонерні товариства» встановлено дещо інший підхід до визначення порядку прийняття цього рішення загальними зборами акціонерного товариства, що відрізняється від підходів, закріплених у ч. 2 ст. 59 Закону про господарські товариства та абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України.

Зважаючи на викладене вище, вважаємо, що дійсна воля вітчизняного законодавця щодо порядку прийняття загальними зборами учасників ТОВ змін до статуту наразі не є чіткою.

Позиція судових органів. Вищевказана правова колізія не знаходить свого однозначного вирішення в судовій практиці. Так, *Президія Вищого господарського суду України* (далі – ВГСУ) в п. 2.10 Рекомендацій від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» роз'яснила господарським судам, що ЦК України змінено коло питань, рішення з яких приймаються кваліфікованою більшістю голосів акціонерів. Тому, вирішуючи спори про визнання недійсними рішень загальних зборів, господарські суди не повинні застосовувати положення п. «б» ст. 42 Закону господарські товариства як такі, що суперечать зазначеним нормам ЦК України [4]. Така правова позиція базується на темпоральному принципі вирішення колізії норм права і знаходить своє підтвердження в більшості рішень господарських судів у справах відповідної категорії. Так, в постанові ВГСУ від 17.03.2009 р. у справі № 45/120 зазначається, що нормою ч. 2 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства» та нормою абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України врегульовано одні й ті самі відносини – порядок прийняття рішення загальними зборами про внесення змін до статуту товариства. Тому підлягає застосуванню та норма, яка прийнята пізніше та міститься в нормативно-правовому акті вищої юридичної сили, тобто норма Цивільного кодексу України. Крім того, така сама норма, яка обов'язкова до виконання в силу названих ст. 88 Господарського кодексу (далі – ГК) України та ст. 117 ЦК України, міститься в статуті товариства.

Законодавець, передбачивши в ЦК України інший порядок прийняття рішення про внесення змін до статуту товариства, ніж порядок визначений в Законі України «Про господарські товариства»,

запровадив новий порядок і, очевидно, що при прийнятті відповідного рішення загальними зборами товариства за новим порядком не можуть застосовуватися норми, що регулюють старий порядок прийняття такого рішення. З огляду цієї норми, судова колегія погоджується з не прийняттям до уваги судом першої інстанції посилання відповідача та третьої особи 1 на ту обставину, що вказівка в абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України щодо вимоги до кількості голосів із зазначенням «якщо інше не встановлено законом», як на норму передбачену ч. 2 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства» [5].

Пленум Верховного Суду України п. 14 постанови від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів», прямо не торкаючись вищевказаної правової колізії, зазначив: «не є статут і договором, тому що затверджується (змінюється) не за домовленістю всіх учасників (засновників, акціонерів) товариства, а більшістю у *s* голосів акціонерів чи простою більшістю голосів учасників товариства (статті 42, 59 Закону про господарські товариства)» [6]. З такої правової позиції випливає, що зміни до статуту затверджуються більшістю голосів учасників ТОВ, яка визначається відповідно до статей 42, 59 Закону про господарські товариства. В практиці господарських судів ця правова позиція практично не застосовується, з огляду на те, що вона суперечить зазначеним вище Роз'ясненням Президії ВГСУ.

Також слід звернути увагу на важливе для судової діяльності роз'яснення вищих судових органів (п. 16 вищевказаної постанови Пленуму Верховного Суду України і п. 2.8 згадуваних вище Рекомендацій Президії ВГСУ), з приводу того, що суди не вправі вносити зміни до статуту товариства у зв'язку з тим, що це належить до виключної компетенції загальних зборів товариства (статті 41, 42, 59 Закону про господарські товариства). Таким чином, в судовому порядку не можуть бути задоволені позови про внесення змін до статуту чи визнання таких змін дійсними. Проте, це не виключає звернення учасників господарського товариства до суду із позовами про зобов'язання ТОВ розглянути на загальних зборах питання про внесення змін до статуту товариства.

Позиція державних органів. Як свідчить практика державної реєстрації змін до статутів ТОВ, державні реєстратори дотримуються такої думки, як і Пленум Верховного Суду України, адже однією з найпоширеніших підстав для відмови у державній реєстрації статутів (змін до статутів) є те, що вони в частині визначення порядку внесення змін до статуту товариства (більшістю не менш як у 3/4 голосів) не відповідають чинному законодавству.

Практичний аспект. Практичне вирішення вищевказаної правової колізії, зазвичай, є банальним: в статуті (змінах до нього) ТОВ, учасники визначають такий порядок внесення до нього змін, що влаштовує відповідного державного реєстратора, зазвичай, у відповідності п. «б» ч. 5 ст. 41, ч. 2 ст. 59 Закону про господарські товариства. Але, при цьому, слід пам'ятати, що господарські суди, як вже вказувалось вище, при вирішенні спору з приводу визнання недійсним рішення загальних зборів про внесення змін до статуту ТОВ, будуть керуватись абз. 2 ч. 2 ст. 98 ЦК України, тобто виходити із необхідності прийняття такого рішення більшістю не менш як у 3/4 голосів.

Висновки. Отже, задля вирішення висвітленої правової колізії, необхідно вносити зміни до чинного законодавства, закріпивши в спеціальній нормі чіткий порядок внесення змін до статуту ТОВ. Крім того, необхідність усунення цієї колізії має обов'язково бути врахована при розробленні проекту та прийнятті закону про товариство з обмеженою відповідальністю. На нашу думку, виходячи із засад уніфікації правових норм, а також подібності правової природи акціонерного товариства та ТОВ, порядок прийняття загальним зборами ТОВ рішення про внесення змін до його статуту, повинен бути аналогічний порядку внесення змін до статуту акціонерного товариства, що передбачений в ч. 5 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства».

Список використаних джерел:

1. *Бобровник С. В.* Подолання колізій як умова системності законодавства // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: Матеріали міжвузівської студентської конференції / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. ред.) та ін. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 16–17.
2. *Мірошниченко А.* Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій // Право України. – 2008. – № 5. – С. 24–28.
3. *Лист* Міністерства юстиції України від 26.12.2008 № 758-0-2-08-19 «Щодо практики застосування норм права у випадку колізії» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>.
4. *Рекомендації* Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07.

5. *Постанова* Вищого господарського суду України 17.03.2009 р. у справі № 45/120 / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/3330543>.

6. *Постанова* Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Махінчук В. М.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу
юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
НАПрН України*

Перехід до ринкової економіки на початку 90-х років минулого століття поставив перед законодавцем складне завдання розробки та впровадження правового регулювання діяльності суб'єктів економічних відносин. Зміна пріоритетів у визначенні форм власності, визнання права приватної власності на засоби виробництва, створили ситуацію, коли передбачених чинним законодавством організаційно-правових форм здійснення діяльності з виготовлення та/або реалізації продукції (товарів) стало явно недостатньо. Державні та казенні підприємства, колективні господарства, вже не могли забезпечити належної інфраструктури цивільного обороту.

Держава взяла курс на вихід із значної кількості галузей економіки. Перш за все, відбувалась мала приватизація, яка повинна була забезпечити населення якісними послугами, створивши конкурентне середовище, в яке вільно могли б входити особи, які бажають займатись підприємницькою діяльністю. На цьому рівні потрібно було передбачити такі організаційно-правові форми підприємницької діяльності, які б давали змогу громадянам, за незначних капіталовкладень, здійснювати свою підприємницьку ініціативу.

Великі промислові підприємства також змінювали власника. Однак, якщо участь держави в економіці на той час була достатньо врегульовано, то стосовно суб'єктів, що мають стати власниками великих виробництв, виникала потреба у розробці нової законодавчої бази. Було впроваджено такі організаційно-правові форми юридичних осіб, які давали змогу концентрувати капітал (в тому числі і приватизаційні папери) значної кількості осіб для участі в середній та великій приватизації. Такими формами, насамперед, стали акціонерні та інші товариства. Створення таких суб'єктів ринкової економіки, загалом, відповідає практиці економічно розвинутих країн. Однак, було запроваджено й інші форми господарювання (насамперед, орендне підприємство). Правова природа деяких суб'єктів підприємницької діяльності так і не була усвідомлена законодавцем та, за великим рахунком, і самими підприємцями.

У зв'язку з цим, почали вестись наукові розробки, які стосувались поняття підприємницької діяльності та її суб'єктів. Однак, в юридичній науці залишаються недослідженими низка проблем, пов'язаних із визначенням організаційно-правових форм підприємницької діяльності. Тому метою цієї статті, з огляду на її обмежений обсяг, є з'ясування основних підходів та проблем визначення та класифікації суб'єктів підприємництва в цивільному та господарському праві.

Як зауважує В. М. Попович, підприємець – одна з вирішальних постатей в економіці, яка функціонує за принципом ринкових відносин. Ринок можливий лише за умови існування підприємництва, його безпосереднього відтворення, розвитку. Перехід від планово-адміністративного управління економікою до регулювання, заснованого на принципах ринкового типу економіки, потребує формування відповідних ринкових інститутів, у ролі яких виступають суб'єкти фінансово-господарських відносин. Ініціативне, самостійне і творче сполучення фінансових коштів, матеріальних і нематеріальних засобів інтелектуальної власності, активів і робочої сили у новому товарі – промислово-торговельній діяльності, і складає зміст підприємницької діяльності. У вияві ініціативної, самостійної, творчої діяльності віддзеркалюється основний зміст підприємництва. Воно має за мету, з одного боку, отримання прибутку чи збільшення особистого доходу в результаті застосування новітніх комерційних, організаційних технологій, розвитку нових видів, методів виробництва, благ та послуг, опанування нових сфер застосування капіталу; з іншого – найбільш ефективно використання виробничих ресурсів.

Неоднозначною є позиція О. А. Бурбела стосовно поділу комерсантів на такі категорії: комерсанти за обов'язком, комерсанти

за необхідністю та комерсанти за власним бажанням, комерсанти в силу своїх прав. Загалом, позиція цього науковця з приводу суб'єктів комерційної діяльності представляє інтерес з огляду на фактичну тотожність його розуміння комерційної діяльності з нинішнім визначенням підприємницької діяльності. Він, зокрема, вказує, що комерсанти за обов'язком – це особи, які займаються основними видами торгової діяльності. Серед них він перелічує кредитні та страхові установи, торгових агентів, експедиторів, торгових маклерів, видавництва, книжкові магазини, друкарні [1].

До комерсантів за необхідністю і комерсантів за власним бажанням він відносить осіб, внесених до торгового реєстру. Серед перших із них він наводить власників підприємств, що не належать до категорії торгових, але вимагають статусу торгових підприємств за видом і обсягом діяльності (наприклад, крупні кустарі, власники будівельних підприємств, цегельних заводів, санаторіїв, готелів, торгівців земельними ділянками, власників довідкових бюро). Серед комерсантів за власним бажанням він наводить власників сільськогосподарських підприємств, яким за родом діяльності може знадобитись статус торгового (фермери, власники млинів).

До комерсантів в силу своїх прав О. А. Бурбело зараховує юридичних осіб, які займаються комерційною діяльністю. До них, вказує науковець, належать усі товариства капіталу (господарчі товариства), в тому числі акціонерні товариства після занесення їх до торгового реєстру [1, с. 12].

Така класифікація комерсантів (підприємців) має скоріше економічне підґрунтя. Отже, у зв'язку з широким спектром видів економічної активності у вільних економічних системах, така класифікація має, як це не парадоксально, певний безсистемний характер – з неї не зрозуміло, чому в одних пунктах класифікації йдеться про власників підприємств, в інших – про установи, а в третіх – про юридичні особи. З точки зору правового регулювання, такий підхід не є виправданим. Адже, в правовій відносині може вступати суб'єкт права – особа, що наділена загальною, а стосовно підприємництва – спеціальною, правосуб'єктністю. Власники підприємств не завжди можуть вступати в підприємницькі відносини. Зокрема, акціонери, як правило, не можуть укладати договори від імені юридичної особи, відповідати за її зобов'язанням або виступати від її імені в суді. Так само викликає сумнів і застосована у наведеній класифікації термінологія: комерсанти за обов'язком, за необхідністю, за власним бажанням, в силу своїх прав. Нині підприємницька діяльність визначається як

самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик, діяльність. Отже для правильного визначення та класифікації кола суб'єктів підприємницьких відносин слід враховувати, перш за все, саме визначення підприємницької діяльності, закріплене в чинному законодавстві. Тому, неприйнятною для цілей правового регулювання підприємницької діяльності є класифікація підприємців на такі види, які суперечать принципам самостійності та ініціативності підприємництва – комерсанти за необхідністю, за обов'язком, в силу своїх прав.

Ю. В. Яковлев також зауважує, що основне концептуальне начало в підприємництві – це свобода. Без неї підприємництво неможливе, а якщо і можливе, то воно не може бути мобільним, здатним швидко пристосовуватись до умов ринку, а отже, конкурентноздатним. Але якщо воля – усвідомлена необхідність, яка особою реалізується в суспільстві, то необхідно рахуватися з інтересами суспільства, з інтересами держави та інших осіб. Беручи на себе тягар турботи про всіх, інколи, і без потреби, держава бере на себе обов'язок встановлювати рамки та умови реалізації такої свободи. Для того, щоб суб'єкт міг реалізуватися в підприємстві відповідно до своїх стартових можливостей (наявного капіталу чи іншого майна, професії, особистих якостей тощо), чинне законодавство повинно не тільки закріплювати й гарантувати право на зайняття підприємництвом, але й пропонувати суб'єкту можливі організаційно-правові форми заняття підприємництвом [2, с. 14]. Отже, безпідставно говорити про підприємництво за необхідністю, так як це протирічить сутності підприємництва як вільної діяльності. Крім того, як правильно зауважив Ю. В. Яковлев, необхідно розуміти, що запровадження тих чи інших організаційно-правових форм юридичних осіб, повинно відповідати потребам базисних – економічних відносин. При цьому, з огляду на різні стартові можливості, різні масштаби та організаційні умови того чи іншого виду підприємництва, слід забезпечити існування таких організаційно-правових форм, які б відповідали потребам усього спектру підприємництва. Водночас, розмаїття організаційно-правових форм, потребує їх чіткого й однозначного правового регулювання. Перш за все це стосується статутних меж майнової відповідальності суб'єктів підприємництва, порядку їх заснування, участі в управлінні ними, виходу з них, їх ліквідації. Всі ці аспекти можуть регулюватися різними галузями права. Однак, якщо стосовно товариств прийнято на сьогодні відповідні закони, то деякі інші організаційно-правові форми підприємництва залишаються в окремих аспектах нерегульованими (наприклад, приватне підприємство). Так, на практиці виникають

проблеми з покладенням на приватне підприємство цивільної майнової відповідальності у зв'язку з невизначеністю майна, на яке, в даному випадку може бути накладено стягнення, невизначеністю розмірів статутного фонду. Такі прогалини в законодавстві негативно впливають не лише на окремі правовідносини, але й на розвиток економіки в цілому. Адже, присутність на ринку учасників, правовий статус яких недосить визначений, знижує інвестиційну привабливість економіки.

О. А. Бурбело вказує, що всі цивільні відносини, як і відносини в комерційній діяльності, є конкретними, тобто відносинами, що складаються між певними учасниками – суб'єктами. Суб'єкти даних відносин виступають носіями певних прав та обов'язків і діють як особливі соціальні фігури – власники майна, продавці та покупці майна, спостерігачі та наймачі, автори творів мистецтва, літератури, науки тощо. До таких осіб він відносить громадян, організації та державу. Серед організацій він виділяє державні підприємства, господарчі товариства та об'єднання громадян. Правове становище суб'єктів цих правовідносин визначається їх правоздатністю та дієздатністю [1, с. 28].

Значну увагу дослідженню особи підприємця приділяє Н. О. Саніахметова. Вона вважає, що важливе значення має визначення суб'єкта підприємницької діяльності. В законодавстві України відсутнє легальне визначення поняття «підприємець», законодавець обмежився переліком кола суб'єктів підприємницької діяльності. При цьому, зауважує вона, зазвичай, вживаються як синоніми терміни «підприємець», «ділова людина», «бізнесмен», «господарюючий суб'єкт». Розглядаючи співвідношення понять «підприємець» та «господарюючий суб'єкт», вона зазначає що, якщо виходити з буквального тлумачення терміна «господарюючий суб'єкт», то воно є ширшим, ніж «суб'єкт підприємницької діяльності», оскільки господарюючий суб'єкт здійснює не тільки підприємницьку, а й господарську діяльність, що не є підприємницькою [3, с. 176, 182].

За ознакою форми власності, О. А. Бурбело поділяє юридичні особи на таких що, засновані: на власності окремої юридичної особи, на колективній, на державній (комунальній) власності та на змішаній формі власності. А за характером діяльності – на комерційні й некомерційні; при чому, до комерційних віднесені суб'єкти підприємництва, тобто організації, метою діяльності яких є здобування прибутку. Серед юридичних осіб він вирізняє прості та складні, материнські та дочірні. До простих відносять підприємства, засновані на власності окремих юридичних осіб, на об'єднаному

майні кількох фізичних осіб, а також підприємства та організації державної (комунальної) власності, громадські організації. Складними юридичними особами вважають об'єднання юридичних осіб [1, с. 30]. Н. О. Саніахметова здійснює основний поділ суб'єктів підприємництва на фізичних та юридичних осіб, що, в цілому, відповідає концепції поділу суб'єктів цивільного права [3, с. 182]

За ознакою структурної побудови, О. А. Бурбело поділяє юридичні особи на організації, засновники яких (а в окремих випадках і особи, які брали участь в утворенні їх майна) входять до складу даних організацій, та організації, засновники яких не входять до їх складу. До першої групи віднесено всі підприємства, засновані на поєднаному майні кількох фізичних або юридичних осіб, громадські та професійні організації, релігійні організації, складні юридичні особи. Другу групу утворюють усі державні підприємства та інші державні організації, в тому числі установи і підприємства, засновані на власності окремої фізичної особи. Сюди належать усі підприємства та установи, створені громадськими, професійними та подібними до них організаціями, їх об'єднаннями, а також дочірні підприємства [1, с. 31].

Також О. А. Бурбело здійснює класифікацію юридичних осіб за характером права підприємців на майно створеної ними юридичної особи. Тут він розрізняє юридичні особи, стосовно майна яких засновники мають лише обов'язкові (напевно, зобов'язальні – В. М.) права; юридичні особи, стосовно майна яких їх засновники зберігають право власності на це майно; юридичні особи, стосовно майна яких їх засновники не мають жодних прав. До першої групи він відносить усі підприємства, засновані на об'єднаному майні кількох фізичних або юридичних осіб. До другої групи – державні підприємства та інші державні організації, підприємства, засновані на власності окремих фізичних осіб. До цієї групи також входять дочірні підприємства, підприємства та установи створені громадськими, професійними, релігійними та подібними до них організаціями та об'єднаннями. До третьої групи – об'єднання громадян (громадські організації та політичні партії), професійні, релігійні та подібні до них організації [1, с. 30].

В. М. Попович, залежно від правового статусу суб'єктів підприємництва, поділяє підприємницьку діяльність на дві великі категорії: індивідуальне підприємництво фізичних осіб та підприємництво юридичних осіб. Він зазначає, що індивідуальна підприємницька діяльність фізичних осіб (громадян) без утворення юридичної особи є

найпростішою формою підприємництва. Вона здійснюється громадянами від свого імені, на свій ризик, історично і логічно передуює розвитку більш складних форм підприємництва, що наділені власною правосуб'єктністю, відмінною від правосуб'єктності їх засновників.

В. Ф. Попондопуло вважає, що підприємець – це особа, яка здійснює підприємницьку діяльність. Факт здійснення особою підприємницької діяльності є підставою визнання особи особливим суб'єктом цивільного права – підприємцем, і зумовлює необхідність висунення до її діяльності особливих вимог з боку законодавця. Цікаво, що російському законодавству, де комерційне право не виділено з цивільного і збережену єдину систему приватного права, не відоме формально-юридичне визначення підприємця. Разом із тим, у ньому міститься велика кількість норм і, навіть, інститутів права, які передбачають спеціальні правила про організацію і діяльність осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність. В. Ф. Попондопуло зазначає, що визнання за особою статусу підприємця є важливим юридичним фактом і тягне за собою певні юридичні наслідки. По-перше, правочини, вчинені підприємцем, презюмуються пов'язаними з його підприємницькою діяльністю і кваліфікуються як торгові, тобто підпадають під дію спеціального режиму правового регулювання. По-друге, визнання за особою статусу підприємця покладає на неї ряд спеціальних обов'язків і надає їй додаткових прав. Накладення додаткових обов'язків, які підпорядковують підприємця більш суворому режиму, ставлять за мету забезпечити інтереси інших осіб, які взаємодіють з підприємцем. Надаючи підприємцю додаткових прав, законодавець закріплює за ним певні переваги. Наприклад, комерційні організації мають виключне право на використання фірмового найменування [4, с. 48–49].

Інша російська дослідниця, Н. В. Ростовцева зауважує, що під комерційними організаціями розуміються такі юридичні особи, які в якості основної цілі своєї діяльності мають на меті отримання прибутку. Перелік організаційно-правових форм, в рамках яких можуть здійснювати свою діяльність комерційні організації, чітко визначено законодавством. До комерційних організацій ЦК РФ відносить повне товариство, товариство на вірі (командитне товариство), товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, виробничий кооператив, державне (муніципальне) унітарне підприємство [5, с. 35].

Можливо, розбіжності в цивільно-правовому та господарсько-правовому розумінні поняття «підприємство» виходять з відмінностей

у підходах. ГК України має на меті врегулювати суспільні відносини, виходячи з кінцевої мети – створення певного матеріального блага. За такої умови, дійсно, підприємство є достатнім утворенням для здійснення певних господарських завдань. Натомість, ЦК України не має на меті регулювання відносин з виготовлення певного блага, якщо ці відносини не стосуються двох правосуб'єктних осіб. Тому, з точки зору цивільного права, підприємство не є суб'єктом правовідносин. Навпаки, суб'єкти (юридичні і фізичні особи) можуть володіти кількома підприємствами, які здійснюють різну виробничу діяльність, проте, у правовідносинах від їх імені виступає саме власник цих майнових комплексів. Цивільний кодекс України не регулює відносини стосовно розподілу матеріальних цінностей, таких як засоби виробництва, сировина, між підприємствами, що належать одній юридичній особі.

Отже, в розумінні Господарського кодексу України, підприємство є суб'єктом здійснення певних господарських, виробничих операцій, тоді як юридичні особи, з точки зору Цивільного кодексу України, є суб'єктами правовідносин. В умовах ринкової економіки вважається недоцільним втручання держави у внутрішню діяльність юридичних осіб приватного права, якщо це не зумовлено вимогами забезпечення здоров'я населення та екологічної безпеки. У діяльність юридичних осіб публічного права, держава може втручатись на підставі повноважень власника.

Ю. В. Яковлев правильно зауважує, що існує потреба пристосувати передові чи виправдані організаційно-правові форми підприємництва до нинішніх потреб ринку і відобразити це у чинному законодавстві. Разом із тим, нові теоретичні розробки можуть так і залишитись неприйнятими, якщо в них не будуть заінтересовані суб'єкти самих правовідносин. Без суб'єкта, останніх не буває. Саме суб'єкти права повинні реально мати змогу в найбільш сприятливих для себе формах реалізувати свої права та законні інтереси. Якщо запропонована правова форма не враховує інтереси суб'єктів права, а, тим паче, товаровиробників, вона на практиці або не реалізується й є мертвонародженою, або «працює» неповною мірою. Самоорганізація суб'єкта діяльності, особливо господарської (підприємницької), в тому числі при кооперації, повинна враховувати не тільки загальні інтереси суспільства, а спочатку індивідуальні інтереси окремих його суб'єктів й, перш за все, фізичних осіб. При цьому, автор вважає, що, в силу консерватизму, може проявлятися тенденція щодо намагання за будь-яку ціну зберегти ті правові категорії, які пройшли тривале випробування часом, наприклад «підприємство», а, разом із тим, традиційні методи управління економікою [4, с. 8–9]. І, дійсно, як

зазначалось вище, конструкція «підприємство» застосовується сьогодні, але застосовується неоднозначно. Це зумовлюється, насамперед, тим, що попри модернізацію розуміння цього поняття в цивільному праві та законодавстві, господарство-правове його розуміння ґрунтується на традиціях планового управління економікою.

Однак, слід зауважити, що і в ЦК України, йдеться про підприємства як суб'єктів цивільних відносин. Зокрема, це дочірні підприємства, державні підприємства та комунальні підприємства як юридичні особи публічного права, роздрібні комісійні торговельні підприємства, підприємства зв'язку та транспорту, підприємство-орендодавець у договорі оренди житла з викупом.

Отже, необхідно усунути з чинного законодавства норми, які передбачають подвійне трактування поняття «підприємство». З огляду на те, що організаційно-правові форми юридичних осіб як суб'єктів приватноправових відносин визначаються, насамперед, нормами ЦК України, вважаємо за доцільне подальше закріплення розуміння поняття «підприємство» як об'єкт, а не як суб'єкт права власності. Для цього, наприклад, термін «дочірнє підприємство» можна замінити терміном «дочірнє товариство». Згідно із ст. 83 ЦК України, юридичні особи можуть створюватись у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Під товариством тут розуміється організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. При цьому товариство може бути створено однією особою, якщо інше не передбачено законом. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками.

Поняття дочірнього підприємства не закріплено в ЦК України. Натомість згідно із ч. 8 ст. 63 «Види та організаційні форми підприємств» ГК України зазначено, що у випадках існування залежності від іншого підприємства, передбачених ст. 126 цього Кодексу, підприємство визнається дочірнім. Стаття 126 ГК України визначає статус асоційованих підприємств та холдингових компаній. В ній зазначено, що асоційовані підприємства (господарські організації) – це група суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності, у формі участі в статутному капіталі та/або управлінні. Про наявність простої та вирішальної залежності має бути зазначено у відомостях державної реєстрації залежного (дочірнього) підприємства та опубліковано відповідно до закону. Отже, участь у

статутному капіталі та/або управлінні є визначальною категорією для розуміння поняття «дочірнє підприємство», закріпленого ГК України.

У ДК 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» [6] з посиланням на ст. 63, 126 ГК України, дочірнє підприємство визначається як підприємство, єдиним засновником якого є інше підприємство (підприємство, залежне від іншого). Однак, у зазначеній статті 126 ГК України вказано, що залежність підприємства для визнання його дочірнім може бути простою або вирішальною. Проста залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі, якщо одне з них має можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів. Вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій. Таким чином, виходячи з ч. 8 ст. 63 та ст. 126 ГК України, дочірнє підприємство не обов'язково повинно мати одного засновника. Крім того, об'єднання капіталів або участь в управлінні, відповідає організаційно-правовій формі товариства, в тому числі і товариства з одним засновником. Отже, використання терміна «дочірнє товариство» замість «дочірнє підприємство» зумовлено змістом відповідних правовідносин на актуальному етапі розвитку економічних відносин та їх приватноправового регулювання.

Частина 2 ст. 708 ЦК України визначає, що покупець, який придбав непродовольчі товари, які вже були в користуванні та реалізовані через роздрібні комісійні торговельні підприємства, про що він був поінформований продавцем, має право пред'явити вимоги, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо придбані товари містили істотні недоліки, не застережені продавцем. У цій нормі обіг «реалізовані через роздрібні комісійні торговельні підприємства» можна вдосконалити, виключивши з нього термін «підприємства». Пропонується сформулювати його як «були реалізовані суб'єктами роздрібною комісійною торгівлі».

«Підприємства зв'язку», про які також ідеться в ЦК України, можна визначати як «оператори телекомунікаційних послуг», як це передбачено Законом України «Про телекомунікації». Запровадження поняття «підприємство – орендодавець за договором оренди житла», взагалі виглядає необґрунтованим, оскільки орендодавцем за такими договорами можуть бути і фізичні особи. Тому даний термін слід

замінити та використовувати термін «особа – орендодавець за договором оренди житла» або «орендодавець за договором оренди житла».

Отже, проведене дослідження дає змогу зробити висновок, який повинен окреслити подальші напрями дослідження поняття та правового статусу суб'єктів підприємництва. Так, це питання слід розглядати у світлі регулювання даної проблеми як цивільним, так і господарським законодавством. При цьому, слід чітко визначити, що є організаційно-правовою формою юридичної особи, як це поняття співвідноситься з поняттям форми господарювання, форми підприємництва, форми підприємства. Слід з'ясувати місце такої передбаченої господарським законодавством форми підприємництва, як підприємство, в системі організаційно-правових форм юридичних осіб, визначити, як види підприємств співвідносяться з видами організаційно-правових форм юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Бурбело О. А. Комерційне право: Навчальний посібник / О. А. Бурбело/ ; Луганський ін-т внутрішніх справ МВС України. – Луганськ / 1997. – 178 с.
2. Яковлев Ю. В. Суб'єкти підприємницької діяльності – товариства на вірі: Монографія. – О., 2002 р. – 184 с.
3. Саниахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама: Навч. Посібник. – 2-ге вид., перероблено та доповнено. – К.: А.С.К., 2002. – 704 с.
4. *Коммерческое право: учебник* / Под ред. В. Ф. Попондопуло, В. Ф. Яковлева; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – СПб., 1998. – 518 с.
5. *Правовое положение коммерческих организаций: Учебное и научно-практическое пособие* / Под ред. Ю. А. Тихомирова; Гос. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: Юридический дом «Юстицинформ», 2001. – 368 с.
6. *Державний класифікатор 002:2004 «Класифікація організаційно-правових форм господарювання»*, затверджений Наказом Держкомстандарт України «Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31.03.2004 р. № 59 та скасування нормативних документів» від 28.05.2004 р. № 97.

УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВИ: ЗАСАДНИЧІ ПОЛОЖЕННЯ

Первомайський О. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету ім. Т. Шевченка, старший
науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-
дослідний інститут приватного права і підприємництва
НАПрН України*

Слід визнати, що труднощі в правовому регулюванні певного кола суспільних відносин можуть бути пов'язані з доволі об'єктивними обставинами, зокрема, застосування до регулятивного процесу норм різних галузей та підгалузей права.

Одним із практичних прикладів такої проблемної ситуації є проблеми правового регулювання управління корпоративними правами держави. При цьому зазначені труднощі пов'язані не лише з тривалою дискусією щодо сутності понять «корпоративні права» та «управління корпоративними правами», а й з тими обставинами, що, по-перше, в такому управлінні складно взаємодіють норми публічного та приватного права, по-друге, виникнення та сенс існування тих чи інших корпоративних прав держави має бути обґрунтовано не лише внаслідок вирішення дилеми в застосуванні «приватноправове регулювання – публічно-правове регулювання», а й як результат ухвалення рішень в галузі економіки.

Наукова зацікавленість у дослідженні відносин з управління корпоративними правами держави, безумовно, має практичне підґрунтя, оскільки, незважаючи на вже доволі поважний історичний період розвитку становлення цього субінституту, практика існування останнього, підтверджує його перманентну проблематичність. Доказом чого можуть бути аргументи як правового, так економічного змісту.

Визнаємо, що управління корпоративними правами, зокрема, та державним майном у цілому, не може бути сталим та незмінним правовим інститутом, який, взагалі, не зазнає змін, оскільки, безумовно, більшість правових явищ об'єктивно вимагають свого еволюційного розвитку. Однак, такий розвиток, дійсно, має бути еволюційним та мати більш прогнозований характер, зміни в якому повинні перебувати залежно від вимог соціально-економічного, а не політичного характеру.

Твердження про проблематичність розвитку субінституту управління корпоративними правами держави, на нашу думку, може

бути обґрунтовано не лише практичними прикладами, так званого неефективного управління цими правами, а й тим, що держава, в особі її компетентних органів, повною мірою не визначалися з тими засадничими положеннями з використанням яких було не лише свого часу створено своєрідну модель управління державним майном, у тому числі корпоративними правами, а й тими правовими засадами, що мають повсякчас застосовуватися в такому управлінні.

Безумовно, в доктрині цивільного та інших галузей права, в науці державного управління та економічній науці, вже запропоновано значну кількість положень, які гідно претендують на роль засадничих у відносинах управління корпоративними правами держави. Проте, пропозиції науковців, в повній мірі, вони не одержали свого формального закріплення в чинному законодавстві, зокрема в Законі України «Про управління об'єктами державної власності» та Постанові Кабінету Міністрів України «Про управління корпоративними правами держави» від 15.05.2000 р. № 791. Тобто, ці пропозиції, фактично, не легалізовані, що, безумовно, значно знижує як можливість, так і ефективність їх практичного застосування. Отже, дискусія щодо змісту цих засадничих положень не є завершеною.

В якості передумови у виокремленні тих суджень, що можуть бути визнані засадами правового регулювання відносин з управління корпоративними правами держави, слід вказати на певну дискусійність твердження про існування ієрархії цих положень, оскільки, на нашу думку, вони радше перебувають у складних координаційних зв'язках, ніж в певній субординації. Тому, їх перелік може бути наведений у вільному порядку.

Разом із тим, як «перше серед рівних», вважаємо за необхідне зазначити положення щодо потреби максимально можливого та чіткого розмежування приватноправових і публічно-правових методів та засобів правового регулювання в межах цих відносин. Тобто, незважаючи на те, що під час здійснення управління корпоративними правами, у держави виникає потреба застосування як норм приватного, так і норм публічного права; ці норми не можуть бути застосовані одночасно стосовно одного й того ж одиничного правовідношення, з огляду на те, що, по-перше, саме правовідношення є винятково або приватноправовим, або публічно-правовим, по-друге, ці норми є сутнісно різними, що виключає їх одночасне застосування.

Зазначене положення, безумовно, кореспондується з концептуальним положенням чинного ЦК України стосовно того, що участь суб'єктів публічного права в цивільних відносинах має регулюватися положеннями актів цивільного законодавства з дотриманням ознак, визначених в ч. 1 ст. 1 ЦК України.

Як інші засадничі положення в правовому регулюванні відносин з управління корпоративними правами держави, слід визнати:

1. Необхідність законодавчого закріплення правових та інших критеріїв щодо наявності (придбання) державою корпоративних прав щодо тих чи інших господарських товариств. При цьому слід враховувати, що держава не повинна бути **випадковим** учасником господарських товариств, оскільки рішення щодо продовження участі в товаристві, а, тим паче, придбання корпоративних прав має бути обґрунтовано певними економічними чи соціальними публічними потребами та інтересами.

2. Участь в господарському товаристві для держави має бути наслідком спроби досягнення **наперед визначеної мети** соціального та (або) економічного змісту. Наприклад, на підставі володіння однією акцією та здійснення прав акціонера, держава бажає досягти певну соціальну мету. В іншому випадку, держава може бути власником корпоративних прав з комерційної метою – одержання прибутку.

3. На сучасному етапі розвитку корпоративного управління в Україні, держава має законодавчо закріпити правові та інші критерії участі в певних господарських товариствах частках, які **суперечать визначеній меті** участі та **не є необхідними для досягнення визначеної мети**.

Так, наприклад, у випадку участі держави у господарському товаристві з такою проміжною метою як перебування в статусі акціонера (учасника), достатнім є володіння, навіть однією акцією, й відсутня потреба у придбанні їх більшої кількості, що не матиме наслідком зміну обсягу прав держави.

4. У законодавстві мають бути визначені критерії участі держави в різних за своєю організаційно-правовою формою господарських товариствах. Йдеться про необхідність закріплення своєї **презумпції про участь держави в акціонерних товариствах** й лише в окремих випадках, що мають бути гідно мотивовані; держава може мати можливість набувати корпоративних прав для участі в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю. При цьому держава не повинна бути учасником повних та командитних товариств.

Підсумовуючи викладене вище зазначимо, що мінімізація проблематичності у відносинах з управління корпоративними правами держави перебуває у зв'язку не лише з наявністю значного масиву нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання цих відносин, а й від наявності в цих актах єдиних засадничих підходів.

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ПРАВА УЧАСТІ У ТОВАРИСТВІ

Сліпченко С. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільного
права та процесу*

Харківського національного університету внутрішніх справ

Статтею 100 ЦК України зазначено, що право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Відповідно до ст. 269 ЦК України, особисті немайнові права тісно пов'язані з особою-носієм і ними володіють довічно. Наведені норми вказують, що право участі у товаристві невіддільне від учасників товариства. Разом із тим, воно входить до складу корпоративного права, яке здатне переходити від однієї особи до іншої (наприклад, статті 127, 135, 137, 147 ЦК України). Оскільки корпоративні права віддільні, то і право участі в товаристві віддільне.

Наведена суперечність вказує на проблему врегулювання відносин щодо участі у товаристві, зокрема можливості передавати право участі у товаристві іншим особам. Наявність даної проблеми підтверджується і низкою публікацій в юридичній літературі [1, с. 32–59; 2, с. 189–193, 367–379, 146; 3, с. 19].

Дослідження окресленої проблеми базуватиметься на розумінні об'єкта цивільного права як блага (на теорії об'єкт–благо).

І. Зважаючи на те, що будь-який правовий механізм залежить від об'єкта права, визначимося із розумінням об'єкта у праві участі у товаристві.

Вважається, що об'єктом права участі у товаристві є юридична процедура як система послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, що породжує відносини, спрямовані на досягнення певного правового результату [1, с. 34; 4, с. 7; 8, с. 40]. В цілому, погоджуючись із наведеним поняттям, зазначимо, що воно потребує деяких уточнень. По-перше, система послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, завжди спрямована на досягнення певного юридичного результату, але не завжди його породжує. Наприклад, акціонер, що має 1 % акцій, голосує проти прийняття рішення, за яке проголосували інші акціонери, що мають у сукупності 99 % акцій. В такому випадку, вчинення учасником (акціонером з 1 % акцій) послідовних дій

правових наслідків не породили. Тому доцільно, при виведенні поняття участі у товаристві, було б обмежитися лише спрямованістю визначених нормами права дій на виникнення правових результатів. По-друге, якщо розглядати участь як систему послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, що породжує відносини, спрямовані на досягнення певного правового результату, то таке поняття буде надто широким, адже серед правових результатів, на які вказує наведене поняття, можуть бути й ті, що мають майновий характер, а це не відповідає дійсності. Тому, доцільно спрямованість системи послідовних дій учасника товариства обмежити таким результатом, як управління товариством [5, с. 125].

Таким чином, участь у товаристві як об'єкт – це певна юридична процедура, що являє собою систему послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на управління товариством, а право участі у товаристві – це межі можливої поведінки учасника щодо вчинення системи послідовних, визначених нормами права дій, спрямованих на управління товариством.

ІІ. З огляду на те, що зміст та природа будь-якого суб'єктивного права зумовлені властивостями їх об'єктів, для встановлення можливості передавати право участі у товаристві іншій особі, необхідно встановити наявність ознак оборотоздатності його об'єкта, якими є: корисність, здатність до обладання, визначеність, об'єктивованість, віддільність від суб'єкта, здатність бути оціненим у грошах [6, с. 102].

Згідно з наведеними ознаками, очевидно, що:

1. Участь у товаристві як об'єкт здатна задовольняти потреби суб'єкта, якому вона належить, тобто має корисні властивості. Зважаючи на те, що право участі у товаристві є елементом організаційних відносин, а останні є передумовою виникнення неорганізаційних правовідносин (майнових і немайнових) [1, с. 37], можна стверджувати, що доступ до системи послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на управління товариством, перетворює учасника цивільних правовідносин на спеціального суб'єкта – учасника правовідносин, які організуються. Без наявності організаційних відносин, неорганізаційні (ті, що організуються) не тільки не матимуть цінності [2, с. 191], вони взагалі будуть відсутніми.

2. Не потребує додаткових пояснень і наявність в об'єкта права участі у товаристві такої ознаки, як здатність до обладання. Вона прямо впливає з норм діючого законодавства України. Так, наприклад, відповідно до ст. 114 ЦК України бути учасником

господарського товариства, що передбачає здатність набувати право участі у ньому, можуть фізичні та юридичні особи. Причому обмеження щодо такої участі повинно прямо встановлюватись законом. Що стосується непідприємницьких товариств, то відповідно до ст. 314 ЦК України фізичні особи мають право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації, що також свідчить про доступність участі у товаристві. У свою чергу, ст. 94 ЦК України вказує на можливість і юридичних осіб мати особисті немайнові права, причому такі ж, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ч. 1 ст. 91 ЦК України). Наведені норми свідчать, що юридична особа має право участі й у непідприємницькому товаристві, за винятком випадків, передбачених законом.

Таким чином, чинне законодавство забезпечує доступ до участі у товаристві як фізичним, так і юридичним особам, що вказує на здатність об'єкта до обладнання.

3. Якщо під визначеністю (відособленістю) як ознакою, розуміти межі, за допомогою яких виникає можливість відділити одне благо від іншого, найближчого, суміжного або, навіть, аналогічного [6, с. 57–68], то, очевидно, що і вона (ознака) має місце при характеристиці об'єкта права участі у товаристві. По-перше, нею є не будь-яка система, в будь-якій послідовності, будь-яких дій, а система послідовних дій, визначених законодавством або локальними нормативними актами. По-друге, це система послідовних дій, спрямована лише на управління товариством. По-третє, участь у товаристві як юридична процедура, обмежується лише тією юридичною особою, учасником якої є уповноважений суб'єкт. По-четверте, оскільки участь у товаристві є нематеріальним благом і не має просторових меж, то вона, в межах однієї корпорації, відособлюється за допомогою реєстраційно-облікової процедури. Такий спосіб відособлення дозволяє визначити межі участі у товаристві кожного із учасників через кількісні та якісні показники.

4. Якщо участь у товаристві – це система послідовних дій учасника товариства, яка визначена нормами права, а норми права виявляються у зовнішніх формах позитивного права, то система послідовних дій учасника товариства має зовнішній щодо суб'єкта характер. Зовнішній щодо суб'єкта характер називається об'єктивациєю, а самі блага – об'єктивованими. Таким чином, встановлено ще одну ознаку участі у товаристві, необхідну для цивільного обороту.

5. Незважаючи на те, що право участі у товаристві віднесено ЦК України до особистих немайнових прав, його об'єкт не може характеризуватись як невіддільний від особи. Такий висновок

підтверджується нормами чинного законодавства та підтримується в теорії права. Зокрема, статті 127, 135, 137, 147 ЦК України передбачають можливість переходу та, навіть, відчуження частки (до якої входить участь) учасника іншим особам.

6. Зважаючи на те, що об'єкт права участі у товаристві має корисні властивості, в яких можуть бути заінтересовані не тільки первісний носій, а й інші особи, можна дійти висновку, що при наявності попиту та пропозиції він може бути оціненим у грошах.

Таким чином, об'єкт права участі у товаристві має всі ознаки оборотоздатності, що дозволяє праву оформляти його передачу іншим особам. Такий висновок підтверджується і буквальним тлумаченням ст. 100 ЦК України. Застосовуючи до наведеної норми правило тлумачення «висновок від зворотного», отримуємо припис: «не окремо» право участі у товаристві може передаватись іншій особі.

Зроблені висновки вказують не тільки на потребу подальшої ревізії знань про природу права участі у товаристві та його зміст, а й про особисті немайнові права, до яких віднесено право участі.

Список використаних джерел:

1. *Майданик Р. А.* Неимущественные оборотоспособные правоотношения как предмет гражданского права Украины / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики: Сб. ст. / Под ред. Р. А. Майданика. – К.: Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. – Вып. 1.

2. *Спасибо-Фатеева И. В.* Цивілістика: на шляху формування доктрин: Вибр. наук. пр. / І. В. Спасибо-Фатеева. – Х.: Золоті сторінки, 2012. – 696 с.

3. *Кібенко О. Р.* Парадокси нового ЦК / О. Р. Кібенко // Юрид. газ. – 2004. – № 10.

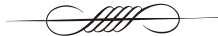
4. *Давыдова Г. Н.* Юридические процедуры в гражданском праве: Общая характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г. Н. Давыдова. – Казань, 2004. – 27 с.

5. *Российское гражданское право: Учебник: В 2 т. Т. 1: Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права* / Отв. ред. Е. А. Суханов. – М.: Статут, 2010. – 958 с.

6. *Слипченко С. А.* Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица: Монографія / С. А. Слипченко. – Х.: ФОП Мичурина Н. А., 2011. – 336 с.

7. *Дозорцев В. А.* Понятие исключительного права / В. А. Дозорцев // Проблемы современного гражданского права: Сб. ст. – М.: Городец. – 2000. – С. 287–320.

8. *Шевченко Я. Н.* Проблемы и перспективы развития гражданского права Украины в соответствии с новым Гражданским кодексом / Я. Н. Шевченко // Україна – Німеччина: розвиток законодавства в рамках Європейського права / Ред. кол.: О. Копиленко (співголова), Р. Обершміт (співголова), С. Бритченко та ін. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – С. 40.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ У ДЕРЖАВИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЮ

Селіванова І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»*

Попри те, що людству феномен корпоративного права відомий вже багато століть, в законодавстві України термін «корпоративні права» вперше з'явився лише в 1992 році [1, п. 5]. Очевидно, що цим, зокрема, пояснюється недостатня наукова розробка механізму правового регулювання корпоративних прав держави. Дослідженнями цих проблем займалися такі вітчизняні науковці, як: І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко, Д. В. Задихайло, П. О. Порошенко.

Однак, на монографічному рівні наразі це зроблено Д. І. Погрібним [2, с. 42–56], який, зокрема, запропонував свою класифікацію підстав виникнення в держави корпоративних прав, поклавши в її основу момент їх виникнення – на первинному чи вторинному фондовому ринку. Виходячи з цього, до первинних, пов'язаних із розміщенням цінних паперів (первинний фондовий ринок), він відносить приватизацію державного майна та корпоратизацію державних підприємств, а до додаткових, пов'язаних з обігом цінних паперів

(вторинний фондовий ринок) – реприватизацію, спадкування, конфіскацію, передання в державну власність часток (паїв, акцій), в разі отримання товариством відповідних обсягів бюджетних капітальних вкладень, створення нових господарських товариств з державною часткою.

Погоджуюсь, в цілому, з принципами такої класифікації, слід наголосити, що розвиток українського законодавства з цих питань дає підстави для її подальшого вдосконалення.

Так, первинні підстави виникнення у держави корпоративних прав доцільно поділити на дві групи:

1) створення нових господарських товариств державою одноосібно або разом із іншими засновниками в порядку, врегульованому законами України «Про господарські товариства» та «Про акціонерні товариства». При цьому, обов'язковою умовою є розмір корпоративних прав держави – він має перевищувати 50 % статутного капіталу [3, п. 7 ст. 11].

2) створення компанії державою одноосібно на базі вже існуючих одного або декількох державних підприємств, акціонерних товариств, майно або акції яких вносяться до статутного капіталу такої компанії. Цю групу підстав складають наступні: а) приватизація державного майна, в тому числі орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств [4]. При цьому, відповідно до останніх змін до приватизаційного законодавства України, в державній власності може закріплюватися тільки контрольний пакет акцій акціонерних товариств, створених на базі об'єктів групи Г (таких, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави або ознаки домінування на загальнодержавному ринку товарів (робіт, послуг), підприємств оборонно-промислового комплексу, а також об'єктів, визначених уповноваженими органами управління як такі, що потребують застосування індивідуального підходу до приватизації (такі, що мають унікальні виробництва, використовують рідкісні ресурси (нематеріальні активи, ноу-хау, включаючи науково-дослідні та проектно-конструкторські організації, та установи, які відповідають таким вимогам). Рішення про закріплення пакета акцій у державній власності приймає Кабінет Міністрів України окремо щодо кожного акціонерного товариства на строк до трьох років. Після закінчення цього строку Кабінет Міністрів України може прийняти рішення про закріплення у державній власності такого пакета на новий строк, але не більш як на три роки [4, ст. 18-3, 18-4]; б) корпоратизація державних підприємств [5]; в) створення Державних акціонерних компаній (ДАКів) та Національних акціонерних компаній (НАКів) на підставі індивідуальних постанов КМУ або Указів Президента України [6].

В товариствах, що виникли (виникають) на вказаних вище підставах (п.п. «б» та «в») держава отримує 100 % акцій і такий розмір корпоративних прав залишається в державній власності до прийняття рішення про приватизацію державного пакету (цілого або його частки) та його продажу в процесі приватизації.

Другу групу первинних підстав виникнення у держави корпоративних прав слід також доповнити п. «г» – утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування, 100 % акцій якого належать державі. Це товариство утворюється на базі Державної адміністрації залізничного транспорту України, а також підприємств, установ та організацій залізничного транспорту загального користування, які реорганізуються шляхом злиття [7, ст. 2].

Аналіз законодавства дає підстави для висновку про необхідність доповнення і додаткових підстав виникнення у держави корпоративних прав інститутом капіталізації банків. У результаті здійснення капіталізації, у держави виникло не менше 60 % акцій плюс одна акція, адже держава може брати участь у капіталізації банку за наявності однієї з таких умов: 1) державі належатиме одноосібно не менш як 75 % акцій плюс одна акція або разом з іншим інвестором, що не є акціонером (у разі укладення договору про спільну участь у капіталізації банку), не менш як 75 % акцій плюс одна акція, за умови, що державі належатиме не менш як 60 % акцій плюс одна акція; 2) державі належатиме одноосібно не менш як 60 % акцій плюс одна акція, за умови, що інші акціонери передадуть в управління державі таку кількість акцій, яка разом з належними державі на праві власності акціями становитиме не менш як 75 % акцій плюс одна акція, при цьому, держава матиме повне право на участь і голосування на загальних зборах акціонерів часткою не менш як 75 % акцій плюс одна акція на період до відчуження частки держави в статутному капіталі банку [8].

При цьому банки після капіталізації перемістилися з недержавного до державного сектора економіки, до якого відповідно до ст. 22 Господарського кодексу України відносяться суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. *Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств»* від 31.12.1992 р.

2. *Погрібний Д. І.* Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації. – Х.: Видавництва «ФІНН». – 2009. – 168 с.

3. *Закон України* «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 р.

4. *Закон України* «Про приватизацію державного майна» від 04.03.1992 р.; Державна програма приватизації на 2012–2014 роки, затверджена Законом України від 13.01.2012 р. № 4335-VI.

5. *Указ Президента України* від 15.06.1993 р. № 210/93 «Про корпоратизацію підприємств», Порядок перетворення державного унітарного комерційного підприємства в акціонерне товариство, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2012 р. № 802

6. *Наприклад, НАК «Нафтогаз України»* утворена Указом Президента України від 25.02.1998 р. № 151/98 «Про реформування нафтогазового комплексу України»; ДАК «Укрресурси» – Указом Президента України від 21.12.1994 р. № 789/94 «Про реформування системи матеріально-технічного забезпечення народного господарства»; ДАК «Хліб України» – постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.1996 р. № 1000 «Про утворення Державної акціонерної компанії «Хліб України».

7. *Закон України* «Про особливості утворення публічного акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» від 23.02.2012 р.

8. *Закон України* від 31.10.2008 р. № 639-VI «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», Порядок участі держави у капіталізації банків, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4.11.2008 р. № 960

ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА АКЦІОНЕРІВ НА СКЛИКАННЯ ПОЗАЧЕРГОВИХ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ

Цікало В. І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету ім. Івана Франка*

У ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлено дві форми захисту корпоративного права акціонерів на скликання позачергових загальних зборів товариства:

- 1) судову форму захисту, у разі прийняття наглядовою радою товариства **рішення про відмову у скликанні** позачергових загальних зборів;
- 2) самозахист, у разі **неприйняття рішення** наглядовою радою про відмову у їх скликанні.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери (акціонер), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства, мають право вимагати від наглядової ради скликання позачергових зборів акціонерного товариства. Наглядова рада приймає рішення про скликання позачергових загальних зборів акціонерів, або про відмову в такому скликанні протягом 10 днів з моменту отримання вимоги про їх скликання. Рішення про скликання позачергових загальних зборів або мотивоване рішення про відмову у скликанні надається акціонерам (акціонеру), які вимагають їх скликання, не пізніше ніж за три дні з моменту його прийняття.

Згідно із ч. 6 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових загальних зборів акціонерів може бути оскаржено акціонерами до суду.

Закон встановлює для акціонерів можливість оскарження виключно **рішення про відмову** у скликанні позачергових загальних зборів акціонерного товариства. Разом із тим, не передбачено оскарження **відмови у прийнятті такого рішення**, зокрема, якщо воно не прийнято у десятиденний строк.

Необхідність у захисті судом корпоративного права акціонера, в тому числі права на скликання позачергових загальних зборів, виникає в разі його порушення, оспорювання або невизнання. Однак, ця умова вважається недостатньою для реалізації судового захисту. Однією із особливостей судового захисту зазначеного права є те, що можливість його застосування залежить від того, чи може бути відповідне корпоративне право захищено акціонером без звернення до суду.

У випадку із скликанням позачергових загальних зборів акціонерного товариства така можливість існує. Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 47 Закону «Про акціонерні товариства», в разі неприйняття наглядовою радою у встановлений строк рішення про скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства, **такі збори можуть бути скликані акціонерами, які цього вимагають**. Оскільки законом встановлено обов'язок акціонерного товариства не лише прийняти рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів, але й повідомити акціонера про його прийняття, право акціонерів на скликання позачергових загальних зборів виникає і у випадку несвоєчасного повідомлення їх про прийняття такого рішення.

Встановлене у ч. 6 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» право акціонерів на скликання позачергових зборів товариства має самостійний характер, і є за правовою природою правом на самозахист. При цьому, умовою набуття такого права є **відсутність рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових зборів** акціонерного товариства. Якщо рішення про відмову буде прийняте, самостійне право на скликання позачергових загальних зборів в акціонера не виникає.

Самостійне значення цього права визнається і в судовій практиці. Так, згідно із мотивувальною частиною рішення господарського суду м. Києва у справі № 51/348, якщо товариство не виконає письмову вимогу акціонера про скликання позачергових загальних зборів, то він набуває право самостійно скликати їх.

Якщо в акціонера існує можливість самостійно захистити порушене корпоративне право, його судовий захист стає недоцільним. Якщо акціонер не може реалізувати самозахист свого порушеного корпоративного права, воно має бути захищено судом.

Відсутність у законі прямої вказівки на можливість оскарження до суду відмови у прийнятті рішення про скликання наглядовою радою позачергових загальних зборів акціонерного товариства на вимогу акціонерів не слід вважати законодавчою прогалиною. Така правова позиція обумовлена особливістю судового захисту корпоративних прав: ***якщо корпоративне право може бути самостійно захищено акціонером без звернення до суду, воно не вимагає судового захисту.***

У разі звернення акціонера до суду з вимогою про оскарження відмови у прийнятті рішення наглядовою радою про скликання позачергових зборів акціонерного товариства, позивачу має бути відмовлено у її задоволенні. Він має можливість реалізувати самозахист шляхом особистого скликання позачергових загальних зборів. Якщо наглядова рада акціонерного товариства прийме рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів, в акціонера не виникає право на їх самостійне скликання. Він має можливість вимагати такого скликання в судовому порядку.

Закон «Про акціонерні товариства» не деталізує характер вимоги, з якою може звернутися акціонер, у разі прийняття рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів. Зазначено, що рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових загальних зборів, може бути оскаржено до суду.

Вибір способу захисту порушеного права має здійснюватися у межах, встановлених ст. 16 Цивільного кодексу України. Зважаючи

на те, що рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових загальних зборів має бути мотивованим, найбільш ефективним у такому випадку є поєднання двох взаємопов'язаних вимог:

- про визнання рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів незаконним;
- про зобов'язання наглядової ради товариства до скликання позачергових зборів акціонерів.

Акціонер не може просити суд зобов'язати товариство провести позачергові загальні збори, оскільки, у разі прийняття наглядовою радою рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів, в акціонера не виникає корпоративного права на самостійне скликання позачергових зборів.

У практиці вирішення корпоративних спорів можуть виникати випадки, коли із вимогою до суду про оскарження рішення про відмову у скликанні позачергових загальних зборів звертається акціонер, який не пред'являв вимоги до наглядової ради про скликання позачергових зборів акціонерного товариства.

У задоволенні такої вимоги суд повинен відмовляти, незалежно від того, чи є акціонер власником 10 і більше відсотків простих акцій товариства. Акціонер, який не звертався з вимогою до наглядової ради про скликання позачергових зборів акціонерного товариства, не може оскаржувати рішення про відмову у їх скликанні, оскільки цією відмовою його суб'єктивне (особисте) корпоративне право на скликання позачергових загальних зборів не було порушено. В такому випадку, допущено порушення корпоративного права іншого акціонера. Закон не наділяє акціонера правом на звернення за захистом корпоративних прав інших акціонерів.

У Законі «Про акціонерні товариства» не міститься окремої норми щодо можливості оскарження рішення наглядової ради ***про скликання позачергових зборів*** акціонерного товариства на вимогу акціонерів.

За відношенням до здійснення корпоративного права на вимогу про скликання позачергових зборів акціонерного товариства, всіх акціонерів можна поділити на три групи: акціонери, яким належить таке право, і вони його здійснили; акціонери, яким належить таке право, однак вони його не здійснили; акціонери, яким таке право не належить.

Рішення наглядової ради про скликання позачергових зборів акціонерного товариства не може бути оскаржено акціонером до суду, незалежно від того, до якої із зазначених категорій акціонерів він належить.

У випадку задоволення наглядовою радою вимоги акціонера про скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства,

цей акціонер не може оскаржити відповідне рішення наглядової ради, оскільки корпоративне право було здійснено, а не порушено. Право на звернення до суду виникає лише за умови порушення суб'єктивного корпоративного права.

Відповідно до ч. 3 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства», наглядова рада не має права вносити зміни до порядку денного загальних зборів, що міститься у вимозі про скликання позачергових загальних зборів, крім включення до порядку денного нових питань або проектів рішень. Таким чином, закон не передбачає можливості наглядової ради порушити право акціонера на скликання позачергових загальних зборів товариства в інший спосіб, ніж відмовити у їх скликанні. **Лише відмова у скликанні позачергових зборів товариства за вимогою акціонера може порушити його суб'єктивне корпоративне право.**

Якщо наглядова рада, незважаючи на законодавчу заборону, все ж внесе зміни до порядку денного позачергових загальних зборів акціонерного товариства, що міститься у вимозі акціонера про їх скликання, предметом оскарження у суді буде не рішення про скликання позачергових загальних зборів, а рішення про внесення змін до їх порядку денного.

Акціонерам, які належать до двох інших груп, має бути відмовлено судом у задоволенні **вимоги про оскарження рішення наглядової ради щодо скликання позачергових загальних зборів**, оскільки їх корпоративні права в таких випадках не можна вважати порушеними. Законодавець надає можливість кожному акціонерові здійснити належні **йому** корпоративні права, однак не наділяє його правом створювати перешкоди у здійсненні корпоративних прав іншими акціонерами. У разі прийняття рішення наглядовою радою про скликання позачергових загальних зборів товариства за вимогою акціонерів, права інших акціонерів, які з такою вимогою не зверталися, не можуть бути порушені. Інші акціонери можуть вносити свої пропозиції щодо порядку денного таких зборів, однак не мають права заперечувати необхідність їх проведення.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ КОНФЛІКТІВ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ

Жорнокуй Ю. М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Конфлікти в акціонерних товариствах (далі – АТ), як і в будь-якій соціальній системі, – звичайне явище, що може не лише спонукати до вдосконалення діяльності товариства, а й вплинути деструктивно на систему товариства, його зв'язки з навколишнім середовищем (у разі незастосування запобіжних і таких, що дестабілізують конфлікти, заходів).

Конфлікт, як правило, виникає через конкуренцію за доступ до/або контроль над дефіцитними ресурсами або матеріального характеру можливостями. Такі конфлікти спричиняються юридичними фактами, тобто, пов'язані або з реалізацією, або з порушенням тих чи інших норм права, чи суб'єктивних прав. Вони, зазвичай, відбуваються у сфері юридичних відносин, пов'язані з виникненням, зміною або припиненням правовідносин між фізичними чи юридичними особами, а тому й вирішуються правовими засобами. Водночас, конфлікти, починаючись далеко за межами права, на певному етапі розвитку можуть набувати юридичних ознак і вирішуватись у правовій площині.

В соціології існує позиція, за якою не може бути «безконфліктних організацій», оскільки конфлікти характерні для самої системи [1, с. 105]. На думку С. Ф. Фролова [2, с. 195–197] правильною є така типологія причин конфліктів: протилежні орієнтації сторін, які вступають у взаємодію,¹ причини економічного і соціального порядку², протиріччя між елементами соціальної структури³.

У корпоративному праві є багато підходів до окреслення причин виникнення корпоративних конфліктів. Зокрема, до них відносять, на

---

¹ Відповідні суперечності умовлені тим, що мета і завдання різних рівнів управління, організації суспільства, не відповідають один одному. Соціально-психологічні причини зумовлені незадоволеністю окремих членів колективу своїм становищем, що виникає внаслідок нереалізованих прагнень до лідерства. Прагнення будь-якої особи перевищувати свою роль у відносинах між членами групи викликає відповідну реакцію решти її членів, які і вступають в цьому випадку в конфлікт, відстоюючи, як їм здається, свою честь, незалежність.

думку А. А. Кириллових [3, с. 119]: 1) невиконання договірних зобов'язань; 2) порушення чинного законодавства; 3) порушення локальних актів; 4) прагнення до економічного панування у формі корпоративних захоплень; 5) зведення особистих рахунків. З позицій вчень О. Б. Агеєва [4, с. 73–74]: 1) юридико-технічна недосконалість, колізії чинного законодавства⁴; 2) порушення законності у сфері правозастосовчої практики⁵; 3) протиріччя інтересів учасників корпоративних правовідносин, обумовлені особливостями організаційно-правової форми АТ⁶. У свою чергу, К. В. Шимбарєва досліджує лише одну підставу виникнення корпоративного конфлікту – суперечність інтересів суб'єктів корпоративних відносин [5, с. 14]. На прикладі АТ О. Осіпенко вказує, що причини виникнення корпоративного конфлікту слід шукати у самій сутності акціонерної власності [6, с. 50]. Автор вважає, що глибинним фактором корпоративного конфлікту є двояка сутність акціонерної власності. Це породжує протиріччя між наданим акцією правом володіння компанією і закріпленими у механізмі акціонерних відносин управлінськими правами акціонера.

А. Мірошниченко вважає, що в основі корпоративного конфлікту лежить недотримання корпорацією тих чи інших норм і вимог чинного законодавства. При цьому, не завжди йдеться про свідомі порушення. Як правило в їх основі знаходяться елементарна правова необізнаність [7]. Крім того, в літературі висловлена думка, що в основі переважної частини корпоративних конфліктів лежать

---

² Наприклад, цього класу факторів, здатних породити корпоративні конфлікти, можна навести обмеження повноважень загальних зборів акціонерів як вищого органу управління товариством, що виражається в тому, що з низки питань загальні збори можуть прийняти рішення лише за пропозицією інших органів (наприклад, рекомендація про виплату дивідендів або невиплату дивідендів, проведення реорганізації товариства, вчинення значних правочинів або правочинів, у вчиненні яких є заінтересованість), відсутність чіткої правової бази для залучення до відповідальності членів наглядової ради та виконавчого органу товариства.

³ В основі більшості корпоративних конфліктів лежить небажання сторін суворо дотримуватися норм закону. Переважну більшість корпоративних конфліктів можна розцінювати як корпоративні протиріччя, спровоковані цією категорією причин.

⁴ Цей тип правових коренів корпоративних конфліктів можна позначити як об'єктивно-правові причини антагоністичних відносин в АТ. При цьому, ми маємо на увазі сутнісний характер такого роду правових конфліктів, їх принципову непереборність. Будучи спровокованими своєрідністю організаційно-правової форми юридичної особи, такі конфлікти можуть згладжуватися, врівноважуватися, шляхом взаємного прагнення до спільної співпраці. Проте вони не можуть бути вирішені по суті.

економічні інтереси їх учасників [8, с. 11]. А. А. Данельян вважає, що протиріччя чинного законодавства і його порушення, і т. д. є лише приводом для виникнення корпоративних конфліктів. На думку вченого, корпоративні конфлікти виникають там і тоді, де і коли порушується баланс інтересів суб'єктів корпоративних відносин [9, с. 91].

У зв'язку з цим, похідним є те, що причини виникнення корпоративних конфліктів різні. Детальний аналіз досліджених позицій дозволяє зробити висновок, що корпоративні конфлікти в АТ виникають, в основному, з двох причин: *порушення балансу інтересів* (конфлікт інтересів) та *порушення законодавства* (в тому числі й локальних актів). Однак, чи відповідає це дійсності.

Якщо вести мову про всю систему корпоративних відносин в АТ, то вона побудована на суб'єктивному корпоративному праві, що належить, з різним об'ємом, акціонерам. Носії цього права (акціонери) мають, в загальному випадку, різну мету та інтереси щодо товариства і один щодо одного. Такого роду *конфлікт (розбіжність) інтересів* учасників корпорації, у випадку відсутності механізмів їх доцільного поєднання і впорядкування, може призвести до так названих «корпоративних конфліктів».

Заслугує на увагу те, що базовою характеристикою (причиною) виникнення будь-якого корпоративного конфлікту є забезпечення кожним із учасників акціонерних правовідносин власних економічних переваг та інтересів. Це пояснюється тим, що майно, передане акціонером в оплату статутного капіталу товариства, вважається власністю останнього. Акціонер позбавляється речового права на відповідне майно і отримує натомість суб'єктивне корпоративне право. Мінімальний набір правомочностей, що надаються акціонеру, гарантується законодавством і не може відрізнятись, залежно від розміру пакету акцій. Поруч із мінімальним набором правомочностей, цивільне законодавство наділяє учасників іншими правомочностями, що виникають, залежно від певного пакету акцій. Такий сукупний об'єм правомочностей і становить суб'єктивне корпоративне право.

Чинне законодавство встановлює принцип здійснення суб'єктивного корпоративного права вільно, на власний розсуд його носія (ч. 1 ст. 12 ЦК України), водночас встановлюючи межі його здійснення (ст. 13 ЦК України). При цьому, не допускається вчинення дій особою, під час здійснення своїх прав, які могли б порушити права інших суб'єктів корпоративних відносин. Дотримуючись думки, що суб'єктами корпоративних відносин є сама корпорація та її учасники, можна стверджувати, що саме вказані особи можуть

вчинити протиправні дії (порушити законодавчі або локальні норми), наслідком чого буде порушення суб'єктивного корпоративного права (однієї чи кількох правомочностей) акціонера. Однак, здійснення суб'єктивного корпоративного права одними акціонерами, в рамках закону, може порушувати межі суб'єктивного корпоративного права інших акціонерів, що неодмінно призводить до корпоративного конфлікту. Крім того, порушити суб'єктивне корпоративне право акціонера, в рамках закону, можна також шляхом проведення неефективної управлінської політики, що призводить до збитків товариства. Важливе значення в процесі здійснення суб'єктивного корпоративного права акціонером відіграють і зовнішні дії, спрямовані на недобросовісне набуття корпоративних прав (корпоративні злиття і поглинання), що також є причиною виникнення корпоративного конфлікту.

Тому, стверджувати, що поруч із конфліктом інтересів, порушення норм чинного законодавства є причиною корпоративного конфлікту було б неправильно. Наша думка ґрунтується на тому, що відповідне порушення є лише формою, а безпосереднім змістом є *порушення суб'єктивного корпоративного права* акціонера. Саме останнє і є причиною виникнення корпоративного конфлікту.

На підставі викладеного вважаємо, що існує дві базові причини виникнення корпоративного конфлікту – конфлікт між інтересами акціонерів та порушення суб'єктивного корпоративного права. При цьому, необхідно виділити специфічні підстави порушення суб'єктивного корпоративного права (зловживання корпоративним правом іншими акціонерами); неефективність корпоративного управління в АТ; зовнішні дії, спрямовані на недобросовісне набуття корпоративних прав (корпоративні злиття і поглинання).

Список використаних джерел:

1. *Регнет Э.* Конфликты в организациях. Формы, функции и способы преодоления / Пер. с нем. – Х.: Изд-во Институт прикладной психологии «Гуманитарный Центр», 2005. – 396 с.

2. *Фролов С. Ф.* Социология: сотрудничество и конфликты: Учеб. пособие. – М.: Издательство «Юристъ», 1997. – 238 с.

3. *Кирилловых А. А.* Корпоративное право: Курс лекций / А. А. Кирилловых. – М.: Юстицинформ, 2009. – 192 с.

4. *Агеев А. Б.* Создание современной системы корпоративного управления в акционерных обществах: вопросы теории и практики / А. Б. Агеев. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 288 с.

5. Шимбарева Е. В. Корпоративные конфликты и контроль: гражданско-правовой аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / ФГАОУ ВПО «Южный федеральный университет». – Ростов-на-Дону, 2010. – 30 с.

6. Осипенко О. Современный корпоративный конфликт (природа, границы, разновидности, способы регулирования) // Вопросы экономики. – 2003. – № 10. – С. 50–65.

7. Мирошниченко А. Атака на акционерные общества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vegaslex.ru/>.

8. Семенов А. С., Сизов Ю. С. Корпоративные конфликты: Причины их возникновения и способы преодоления. – 2006. – 304 с.

9. Данельян А. А. Корпорация и корпоративные конфликты / А. А. Данельян. – Москва: Издательский дом «Камерон», 2007. – 192 с.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Бек Ю. Б.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету ім. Івана Франка*

У зв'язку з недостатнім врегулюванням такої організаційно-правової форми підприємства як приватне підприємство, багато науковців і фахівців в галузі права, часто піднімають проблемні питання з приводу законодавчого вдосконалення правового статусу приватного підприємства, проводячи наукові дослідження та даючи своє бачення щодо вирішення актуальних проблем, які стосуються правового статусу приватного підприємства.

Так, проблеми визначення правового статусу приватного підприємства розглядалися в працях багатьох дослідників, зокрема: Ю. Алексєєвої, О. Бойко, М. Вінник, М. Ісакова, Н. Корчака, В. Коссака, В. Кравчука, І. Кучеренко, Л. Ніколаєвої, О. Старцева, В. Хахуліна, В. Цікала та ін.

Проте, більшість праць присвячено визначенню правового режиму майна приватного підприємства, проблемам відповідальності

підприємства та його учасників, а питання доцільності існування такої організаційно-правової форми як приватне підприємство, досліджено недостатньо.

Саме питання специфіки такої організаційно-правової форми як приватне підприємство та необхідності її законодавчого закріплення, стало предметом даного дослідження.

Із набуттям чинності Господарського кодексу України (далі – ГК) України було залишено таку організаційно-правову форму підприємства як приватне підприємство, у дещо модернізованому вигляді.

Так, у Законі України «Про підприємства», який втратив чинність, у зв'язку з прийняттям ГК України, приватне підприємство визначалося як підприємство, що засноване на приватній власності окремої фізичної особи.

На сьогодні, згідно ч. 1 ст. 113 ГК України, приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці, чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Приватне підприємство може діяти на основі особистої праці засновника (засновників), чи з використанням найманої праці. В разі створення приватного підприємства на особистій праці іноземця або особи без громадянства, для них не вимагається отримання дозволу на працевлаштування в Україні [1, с. 247].

Переваги приватного підприємства над іншими організаційно-правовими формами підприємств зводять, як правило, до відсутності вимог щодо мінімального розміру статутного фонду, а також через можливість здійснення одноосібного керівництва й управління такою юридичною особою, адже, законодавство не містить вимог щодо обов'язкового створення виконавчого та інших органів, як це вимагається, наприклад, в товаристві з обмеженою відповідальністю [2, с. 53].

Проте, необхідно зазначити, що з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва» від 21.04.2001 р., законодавець не встановлює мінімального розміру статутного капіталу для товариства з обмеженою відповідальністю.

Також, відповідно до визначення приватного підприємства, наведеного у ст. 113 ГК України, воно може створюватися як підприємство унітарного типу, так і підприємство корпоративного типу. Тобто, якщо підприємство створюється одним засновником (фізичною чи юридичною особою), то воно створюється як унітарне підприємство.

Так, відповідно до ч. 4 ст. 63 ГК України, унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарними є підприємства державні, комунальні, підприємства, засновані на власності об'єднання громадян, релігійної організації або на приватній власності засновника.

Однак, створення підприємства одним засновником не є єдиним критерієм визначення унітарного типу підприємства, до уваги необхідно брати й інші критерії, зокрема розподіл статутного капіталу, порядок управління підприємством, порядок розподілу доходу та ін. Так, відповідно до Закону України «Про господарські товариства», товариство з обмеженою відповідальністю може створюватися однією особою, однак є корпоративним товариством.

Необхідно враховувати, що у випадку створення приватного підприємства однією юридичною особою воно буде визнаватися дочірнім, відповідно до ст. 126 ГК України.

Створення приватного підприємства у корпоративній формі не має переваг для засновників, оскільки аналогічно можна створити товариство з обмеженою відповідальністю, правовий статус якого є законодавчо врегульований, на відміну від приватного підприємства.

Виникають також проблеми з визначенням правового режиму майна приватного підприємства. В науковій літературі зазначається, що приватне підприємство може мати майно на праві приватної власності, господарського відання і тощо.

Можна погодитися з твердженням, що на відміну від РФ, в Україні право господарського відання не обмежується державним та комунальним секторами економіки [3, с. 194]. Так, згідно із ч. 2 ст. 133 ГК України, майно суб'єктів господарювання може бути закріплено на будь-якому праві відповідно до умов договору з власником майна.

Однак, відповідно до ч. 1 ст. 136 ГК України, право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленням за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Проте, для приватних підприємств ні кодексом, ні іншими законодавчими актами не встановлено таких випадків.

Тому можна зробити висновок, що приватне підприємство може мати майно на таких правових режимах, які встановлюються відповідно до умов договору з власником майна.

Враховуючи викладене, можна запропонувати закріпити в законодавстві можливість створення приватного підприємства як унітарного виключно однією фізичною або юридичною особою, з передачею майна підприємству на таких правових режимах, які встановлюються відповідно до умов договору з власником майна.

Список використаних джерел:

1. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За ред. В. М. Коссака.* – К.: Правова єдність, 2010. – 837 с.
2. *Корчак Н. М., Вертузаєва І. М.* Особливості правового становища приватних підприємств у світлі Господарського кодексу України // *Юридичний вісник.* – №4 (9). – 2008.
3. *Хозяйственное право Украины / За ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного.* – Харьков: Одиссей, 2005. – 464с.

ПРО КОРПОРАЦІЇ В СВІТЛІ ПРОБЛЕМ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Зозуляк О. І.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Юридичного інституту Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника*

Безперервне зростання участі юридичних осіб у цивільному обороті, виникнення нових їх видів, виносять на порядок денний проблему класифікації останніх та приведення у цілісну, логічно побудовану систему. І якщо ще кілька десятиліть тому проблема класифікації юридичних осіб в порівнянні з проблемами визначення сутності юридичної особи, її ознак, теорій, через які розкривається феномен юридичної особи, знаходилась на другому плані, то сьогодні вона потребує нагального вирішення як у цивілістичній доктрині, на законодавчому рівні, і особливо, у правозастосовній практиці.

Основною проблемою, яка на сьогодні існує у вітчизняному законодавстві в частині типізації юридичних осіб, однозначно виступають різні методологічні підходи, закладені на рівні Цивільного та Господарського кодексів України і, взагалі, правило, передбачене у Цивільному кодексі (далі – ЦК України) України щодо можливості визначення іншими законами організаційно-правових форм юридичних осіб. Не менш гостро постають питання, пов'язані із потребою «реанімування» економічно невігідних та застарілих організаційно-правових форм юридичних осіб, визначення місця в системі юридичних осіб новітніх, їх організаційно-правових форм і деталізацією їх правового статусу, вдосконалення поділу товариств на підприємницькі та непідприємницькі (зокрема, в частині або повної заборони непідприємницьким товариствам займатись підприємницькою діяльністю, або встановлення певних правових меж здійснення ними підприємницької діяльності та особливого способу розподілу прибутку).

Але найбільш невпорядкованими в плані законодавчої регламентації залишаються юридичні особи корпоративного типу, адже, на сьогодні відсутні чіткі законодавчі критерії відмежування «корпорацій» від «не корпорацій». Не відзначається єдністю поглядів щодо окреслення характерних рис корпорацій і цивілістична доктрина, що негативно позначається на формуванні законодавчої моделі критеріїв розмежування корпорацій від інших організаційно-правових форм юридичних осіб.

З огляду на це, в рамках класифікації юридичних осіб, необхідно визначити перспективність законодавчого закріплення такої організаційно-правової форми юридичних осіб як «корпорації».

Окреслення у загальних рисах легального поділу юридичних осіб у ЦК України на види та організаційно-правові форми, дозволяє відстежити ті моменти, на які акцентував увагу законодавець при побудові системи останніх.

Перший за розміщенням у ЦК України і, напевно, за значущістю виступає критерій поділу юридичних осіб за підставою порядку створення на юридичні особи публічного та приватного права (ст. 81 ЦК України). Цінність окресленого підходу полягає, передусім, у спробі впорядкувати цивільно-правове становище юридичних осіб публічного права і, напевно, у зв'язку з цим, він доволі позитивно сприймається вітчизняними цивілістами. Але, на жаль, слід констатувати, що зазначена класифікація носить до певної міри незавершений характер, адже на сьогодні, на законодавчому рівні, так і невіршеними

залишаються питання щодо правового режиму майна юридичних осіб публічного права, межами участі в цивільному обороті, специфікою цивільно-правової відповідальності та багатьма іншими.

Наступний критерій поділу юридичних осіб пов'язаний із поділом юридичних на товариства та установи. Різниця між цими організаційно-правовими формами юридичних осіб полягає в тому, що, як випливає із ч. 2 ст. 83 ЦК України, товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ч. 4 ст. 83 ЦК України).

Ретельний аналіз зазначених норм дозволяє констатувати, що в них можна простежити два класифікаційні критерії юридичних осіб. Перший із них – той, що вказує на шлях виникнення юридичних осіб і визначає, що це можуть бути юридичні особи (об'єднання осіб) та юридичні особи (об'єднання майна). У цивілістичній літературі зазначається, що це, так званий поділ юридичних осіб за функціональним призначенням категорії «юридична особа», а також наголошується на його фундаментальному, порівняно з іншими критеріями, поділу характері [1, с. 40 – 41], з чим важко не погодитись. Дійсно, даний класифікаційний критерій юридичних осіб є базовим, оскільки з його використанням вдасться провести співвідношення між юридичними особами (об'єднаннями осіб) та юридичними особами (об'єднаннями майна) в частині їх установчих документів, наявності чи відсутності органів управління, існування законодавчих вимог до мінімального розміру їх статутного капіталу, специфіки цивільно-правової відповідальності.

Другий критерій поділу юридичних осіб, яких застосовано в межах наведених вище положень ЦК України, пов'язаний із ступенем участі учасників в юридичній особі. Через даний критерій можна прослідкувати наскільки учасники юридичної особи залучені до процесу управління нею, беруть участь у формуванні їх органів тощо. Так, власне, товариство і відрізняється від установи через можливість учасників брати участь в управлінні ним.

Цінність вищенаведеного критерію проявляється, передусім, в тому, що через нього можна відмежувати юридичні особи корпоративного типу від тих, що до них не належать. Так, на думку В. І. Борисової, корпорацією є будь-яке колективне утворення, *створене на засадах членства (участі)* (курсив наш. – О. З.), з метою ведення його учасниками спільно певної діяльності [2, с. 264]. Аналогічну позицію

займає і О. О. Серова, яка під корпорацією розуміє всі юридичні особи, засновані на засадах членства, що зберігають незалежність статусу від зміни складу учасників. Організаційна структура корпорації передбачає обов'язкову побудову багаторівневої системи органів управління, яка покликана задовольняти запити та інтереси як самої корпорації, так і її учасників [1, с. 43].

Цілковито погоджуючись із вищенаведеними позиціями, вважаємо, що законодавець у ст. 83 ЦК України не до кінця розвинув ідею поділу юридичних осіб на корпорації (ті, що побудовані на засадах членства) та унітарні юридичні особи. Слід зазначити, що у Проекті змін до Цивільного кодексу Російської Федерації пропонується окреслений поділ юридичних осіб на корпорації та унітарні юридичні особи. Так, передбачається правило, відповідно до якого юридичні особи, засновники (учасники, члени) яких володіють правом на участь в управлінні їх діяльністю є корпоративними організаціями (корпораціями). До них належать господарські товариства, виробничі та споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації та союзи. Юридичні особи, засновники яких не стають їх учасниками і не набувають в них прав членства є унітарними організаціями. Це державні та муніципальні унітарні підприємства, фонди, установи, а також релігійні організації [3]. Окреслений підхід доволі позитивно сприймається російськими цивілістами. Так, Є. О. Суханов зазначає, що законодавче визнання корпорації окремим, самостійним різновидом юридичних осіб повинно сприяти впорядкуванню їх загальної системи, виключенню із неї невинуватих відмінностей в цивільно-правовому статусі юридичних осіб, що мають принципово єдину юридичну природу (особливо це стосується багаточисельних «різновидів» однорідних, по суті, некомерційних організацій) [4, с. 106].

Вважаємо, що такий критерій поділу юридичних осіб має перспективи у застосуванні і у вітчизняному цивільному законодавстві. Закріплення на рівні ЦК України окресленого критерію поділу вирішить проблему щодо кола тих юридичних осіб, які відносяться до корпоративного типу, дозволить викреслити із переліку корпорацій ті юридичні особи, яким «штучно» приписують ознаки корпорацій. Але, при цьому, вважаємо, що це, і буде розуміння поняття «корпорація» в широкому розумінні. Іншими словами, це не будь-яка юридична особа, а тільки та, організаційна структура якої базується на засадах членства (участі).

Для розуміння корпорації у вузькому розумінні, слід вводити додаткові критерії поділу юридичних осіб. Це може бути використання поділу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі, поділ за видом цивільної правоздатності, тощо.

Так, за критерієм здійснення підприємницької мети достатньо співвіднести такі юридичні особи корпоративного типу як, наприклад, господарські товариства, виробничі кооперативи та господарські об'єднання, споживчі кооперативи, які також, в силу своєї організаційної структури можна віднести до корпорацій. Для перших – законодавець у ЦК України закріплює право на здійснення діяльності з метою одержання прибутку та майбутнього його розподілу між учасниками. Для других – здійснення підприємницької діяльності слід розглядати як виняток із загального правила, крім того одержаний прибуток спрямовується на розвиток самої юридичної особи, а не розподіляється між учасниками. Так, у Законі України «Про громадські об'єднання» визначено, що громадське об'єднання із статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку (ч. 5 ст. 1 Закону). А вже у п. 2. ч. 2 ст. 21 Закону деталізовано, що громадське об'єднання має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені, в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню.

Неоднозначним є також законодавчий підхід до розподілу прибутку між членами споживчого товариства, адже ЦК України визначає, що непідприємницькі товариства, до яких належить і споживче товариство, не має на меті одержання прибутку для майбутнього його розподілу між учасниками, а Закон України «Про споживчу кооперацію», всупереч ЦК України, передбачає право членів споживчого товариства на отримання частки прибутку, кооперативних виплат та виплат на пай. Досліджуючи цивільно-правовий статус споживчих товариств, А. В. Зеліско правильно зазначає, що з урахуванням непідприємницького статусу споживчих товариств отримання виплат на пай членами товариства повинно бути незначним, а тому доцільно визначити суму таких виплат у вигляді відсотків на використання паю, який вноситься членом кооперативу [5, с. 28]. Авторка також пропонує дещо змінити підходи до визначення поняття непідприємницьких товариств, поклавши в його основу критерій особливої мети, яка зумовлює особливий порядок розподілу прибутку, з чим, безумовно слід погодитись [5, с. 25].

Таким чином, за критерієм особливого порядку розподілу прибутку корпорації можна поділяти на підприємницькі та непідприємницькі.

Формувати поняття корпорації у вузькому розумінні можна і за видом цивільної правоздатності. В юридичній літературі наголошується на перспективності застосування цього критерію як одного з

визначальних при характеристиці юридичних осіб корпоративного типу, адже це той правовий критерій, за яким визначається однаковий обсяг прав при вступі зазначених юридичних осіб корпоративного типу в приватноправові відносини. Це та узагальнююча ознака, що вказує і на спільність правового режиму майна зазначених суб'єктів, і спільність мети їх діяльності, і самостійну цивільно-правову відповідальність за своїми зобов'язаннями [6, с. 56]. Вважаємо, що принцип загальної (універсальної) правоздатності здатен «кристалізувати» поняття корпорації у вузькому її розумінні. Даним видом цивільної правоздатності наділяються господарські товариства та виробничі кооперативи. Статус непідприємницьких корпорацій зумовлює закріплення за ними спеціальної цивільної правоздатності. Отже, за видом цивільної правоздатності корпорації поділяються на ті, що наділяються загальною правоздатністю та ті, для яких є характерним принцип спеціальної правоздатності.

Підсумовуючи, необхідно ще раз наголосити, що вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання статусу юридичних осіб неможливе поза межами вдосконалення їх системи та окреслення підстав класифікації. При цьому, важливо обрати правильні методологічні підходи при здійсненні легальної класифікації юридичних осіб. Вважаємо, що при модернізації законодавства про юридичні особи в частині їх класифікації, фундаментальним є поділ юридичних осіб на юридичні особи (об'єднання майна) та юридичні особи (об'єднання учасників). Наступним за значимістю є поділ юридичних за критерієм організаційної структури. На нашу думку, зазначений критерій поділу юридичних осіб у ЦК України може бути вдосконалений шляхом закріплення у цивільному законодавстві категорії «корпорація», як юридичної особи, що побудована на засадах членства. Це зняло б значну кількість питань, пов'язаних із включенням/не включенням ряду юридичних осіб до тих, тип яких вважається корпоративним. З метою деталізації сутності корпорації у вузькому розумінні, доцільно вводити додаткові критерії поділу (вид цивільної правоздатності, спосіб розподілу прибутку та ін.).

Список використаних джерел:

1. *Серова О. А.* Теоретико-методологические и практические проблемы классификации юридических лиц современного гражданского права России [Текст]: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право, гражданский процесс, предпринимательское право, международное частное право» / О. А. Серова. – М., 2011. – 67 с.

2. *Борисова В. И.* Корпорация – организационно-правовая форма корпоративных отношений [Текст] / В. И. Борисова // Альманах цивилистики / Сборник статей. / Под. Ред. Р. А. Майданика. – К.: Всеукраинская ассоциация издателей «Правова єдність», 2008. – Вып. 1. – С. 249–270.

3. Проект изменений в раздел I Гражданского кодекса Российской Федерации Электронный ресурс. – Режим доступа: http://www.privlaw.ru/index.php?section_id=100.

4. *Суханов Е. А.* Корпоративные отношения и корпорации в Концепции развития гражданского законодательства Российской Федерации [Текст] / Е. А. Суханов // Альманах цивилистики: Сборник статей. / Под ред. Р. А. Майданика. – К.: Алерта: ЦУЛ, 2011. – Вып. 4. – С. 99 – 107.

5. *Зеліско А. В.* Правовий статус споживчих товариств: Монографія [Текст] / Алла Володимирівна Зеліско. // Івано-Франківськ, 2011. – 184 с.

6. *Зозуляк О. І.* Про цивільну правоздатність корпорацій [Текст] / О. І. Зозуляк // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: Матеріали міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 10-ій річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 23 – 24 вересня 2011 р. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2012. – С. 55 – 58.

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ (ПОСАДОВИХ ОСІБ) В ОХОРОНІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Саракун І. Б.,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Лабораторії проблем корпоративного права
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

Вагоме місце в охороні прав суб'єктів корпоративних відносин посідають відповідні державні органи (посадові особи), оскільки саме їх компетенцією визначено завдання по здійсненню належного впливу на порушника. Поряд із тим, адміністративна (позасудова)

форма захисту корпоративних прав потребує свого удосконалення в частині врегулювання зазначених державно-владних повноважень.

Найбільш дієвими державними органами у цій сфері є: Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку; органи, діяльність яких пов'язана з управлінням корпоративними правами держави та майном (Кабінет Міністрів України, Державне агентство з управління корпоративними правами держави та майном, Фонд державного майна), Антимонопольний комітет України; систем органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права та факти, що мають юридичне значення, вчиняти нотаріальні дії, з метою надання їм юридичної вірогідності, тощо.

1. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку – це орган, що здійснює державне регулювання ринку цінних паперів в Україні. Основні завдання, функції та правовий статус Комісії визначено Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та Положенням про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, яке затверджене Указом Президента від 23.11.2011 р. № 1063/2011. В основному, свої охоронні функції **НКЦПФРРР** реалізує в частині *обігу акцій, управління акціонерним товариством, забезпечення належного здійснення та захисту прав акціонерів.*

У звіті Комісії за період з 1996 р. по перше півріччя 2011 р. йдеться, що майже 76 % звернень, що надійшли, складають скарги міноритарних акціонерів на діяльність акціонерних товариств. Типовими порушеннями прав акціонерів залишаються: порушення права на рівне ставлення до всіх акціонерів; порушення права на участь в управлінні АТ; порушення права на отримання інформації про діяльність АТ; невиконання зобов'язань за цінними паперами, передбачених умовами їх розміщення; порушення прав акціонерів під час додаткового випуску акцій, тощо.

Задля уникнення різного роду зловживань, представники НКЦПФР залучаються до процесу реєстрації акціонерів, що унеможливило маніпулювання із складом учасників загальних зборів (далі – ЗЗ) і приналежністю їм відповідної кількості акцій (голосів) на ЗЗ.

Водночас, окремі питання щодо організації та проведення ЗЗ залишаються поза межами нормативного регулювання і, як наслідок, без належної охорони з боку компетентних органів. Так, на практиці мають місце випадки, коли ЗЗ акціонерів проводяться протягом двох днів, а на рівні законодавства не передбачено можливості чи неможливості підрахунку голосів акціонерів при прийнятті ними рішень за дійсною, фактичною присутністю акціонерів (їх представників).

Інший приклад, – ненадання представникам НКЦПФР необхідних документів (зокрема, переліку акціонерів), внаслідок чого не розпочинається за їх присутності процедура реєстрації акціонерів для участі в ЗЗ [1]. У законодавстві не встановлено можливості примусового проведення оголошених ЗЗ, і це питання залишається не врегульованим.

2. До переліку суб'єктів, що здійснюють **управління об'єктами державної власності** (в тому числі корпоративними правами та майном) відноситься ціла низка органів, визначених, зокрема, у ст. 4 Закону «Про управління об'єктами державної власності». Іноді, їх неузгоджена діяльність негативно позначається як на ефективному управлінні корпоративними правами держави, так і на збереженні державного майна (корпоративних прав). Значною мірою це стосується розділення функцій між ФДМУ та КМУ тощо, а на сьогодні ще й Державного агентства та посадовими особами (іншими уповноваженими органами управління). Щодо останнього, на законодавчому (відомчому) рівні ще не досить чітко визначено коло його повноваження в частині можливостей застосування адміністративного (позасудового) впливу на порушника. Вони більше притаманні Фонду державного майна.

Із Закону України «Про Фонд державного майна України» випливає, що цей орган не підзвітний і не підконтрольний Верховній Раді України, а Закон обмежує права *влади із спеціальним статусом* парламенту впливати на процеси приватизації.

У ст. 1 Закону зазначається, що *ФДМУ є центральним органом виконавчо влади*. При цьому, дане словосполучення не застосовується ні в теорії адміністративного права, ні в Законі «Про центральні органи державної влади». Із положень Закону «Про ФДМУ» лише випливає, що вона полягає «в особливому порядку призначення на посаду та звільнення з посади Голови Фонду державного майна України». Зважаючи на таку законодавчу прогалину, необхідним видається тлумачення цього словосполучення на рівні Конституційного Суду України, або шляхом внесення відповідних змін та його визначення у спеціальному законодавстві (що є більш логічним). Таке уточнення могло б поліпшити розуміння правового статусу цього органу.

Крім того, не доцільним є надання повноважень із управління ще й такому органу як Державне агентство з управління корпоративними правами та майном. Як свідчить практика попередніх утворень цього органу – його повноваження та діяльність у цій сфері є аналогічними діяльності Фонду державного майна і своїм існуванням вносить лише зайву бюрократичну плутанину.

3. Антимонопольний комітет України (далі – АКУ) – це державний орган із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності та в сфері державних закупівель. АКУ підконтрольний Президенту України та підзвітний Верховній Раді України [2].

Щодо діяльності АКУ в частині охорони корпоративних прав, то вона, як правило, стосується *дозвільного порядку придбання* відповідного майнового об'єкта (*акцій, часток паїв*). Економічна концентрація корпоративних утворень відбувається шляхом злиття та поглинання, а отримання дозволу АМКУ на концентрацію супроводжує практично всі значні угоди у сфері злиття та поглинання.

Угода, при якій не було отримано необхідний дозвіл на концентрацію відповідно до ст. 24 Закону України «Про захист економічної конкуренції», може бути оскаржена і визнана недійсною. На це вказується і в Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 р. № 15, за якою *дозволяється розірвання угоди, укладеної без дозволу АКУ на концентрацію* [3].

Із аналізу діяльності цього органу одразу впадає у вічі, що вона зводиться до накладення штрафів на порушників, але аж ніяк не *сприяння у запобіганні правопорушенням у цій сфері шляхом розвитку конкуренції*. Звичайно, перевірки і застосування таких штрафних санкцій є вагомим превентивним засобом для порушників, однак вони не сприяють розвитку приватного підприємництва, як і економічному розвитку держави в цілому, а є лише певним інструментарієм для наповнення державного бюджету.

Хочеться сподіватися на зміни такого стану речей у зв'язку з обговоренням проєктів Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні на 2013 – 2023 р. та Плану заходів на її виконання, що розроблені Антимонопольним комітетом [4]. Він повинен сприяти імплементації законодавства України, а також механізмів його застосування у сфері конкуренції, державної допомоги і субсидій; державних закупівель, у відповідності з вимогами Угоди про партнерство та співробітництво та Плану дій Україна – ЄС [5]. Цілком зрозуміло, що задекларовані напрями та завдання щодо сприяння розвитку конкуренції, ще потребують розроблення відповідної правової бази і тісної співпраці з іноземними та вітчизняними фахівцями у цій сфері. Проте вже сам вираз волі АКУ щодо вдосконалення таких важливих процесів, засвідчує сподівання на більш ефективне їх правове забезпечення в майбутньому.

4. В статті 1 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-ХІІ визначається поняття нотаріату в Україні як *системи*

органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Згідно з цією статтею, вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Охорона корпоративних прав нотаріусом, в основному, забезпечується в процесі: *вчинення виконавчих написів; спадкових правовідносинах; посвідчення ним договорів про відчуження корпоративних прав; посвідчення заяв про вихід із товариства; поділі корпоративних прав між подружжям; посвідчення довірностей на представництво на загальних зборах; прийняття від боржника в депозит грошових сум і цінних паперів для передачі їх кредитору, тощо.*

Так, стягнення заборгованості на основі виконавчого напису можливе відповідно до п. 1 Переліку, за нотаріально посвідченими угодами, що передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно [6] (в тому числі на корпоративні права). Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про заставу», кредитор (заставодержатель), в силу застави, має право в разі невиконання зобов'язання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою, одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами шляхом звернення стягнення на заставлене майно. Враховуючи, що корпоративні права є особливим видом майнових прав зобов'язального характеру, та з практичної точки зору виступають об'єктом цивільних прав, звернення стягнення на них може відбуватися, крім судового, і в позасудовому порядку, що є більш оперативним.

Важливою є роль нотаріуса у належному забезпеченні учасниками свого права на одержання дивідендів, частки активів при ліквідації. З цією метою нотаріус вчиняє *збереження грошових сум та цінних паперів на депозиті.*

Щодо забезпечення нотаріусом права на одержання дивідендів, то у випадку, коли на дату закінчення їх виплати виявиться, що не всі акціонери одержали дивіденди – виконавчий орган товариства може або відкрити на ім'я акціонерів поточні рахунки в будь-якому з банків України і перерахувати на них суму не отриманих дивідендів (ст. 1063 ЦК України), або відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 537 ЦК, внести ці кошти в депозит нотаріальної контори чи приватного нотаріуса. Відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і

закриття рахунків у національній і іноземній валютах емітенти можуть відкривати поточні рахунки акціонерам і зараховувати їм дивіденди (частку активів при ліквідації на них) [7]. У п. 10.2 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами зазначається, що невитребувані з депозиту грошові суми та цінні папери, що підлягають передачі фізичним та юридичним особам, зберігаються в депозиті державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса *протягом трьох років* і після закінчення встановлених термінів їх зберігання підлягають перерахуванню до Державного бюджету України в порядку, встановленому чинним законодавством України [8].

Таким чином, встановлений у Порядку трьохрічний строк для зберігання на депозиті нотаріуса грошових сум та цінних паперів, лише зайвий раз засвідчує, що держава, перш за все, має намір забезпечити власний інтерес, а не інтерес суб'єктів корпоративних відносин. Необхідно враховувати, що іноді розмір дивідендів може бути досить значним і тоді є сенс збільшити строк їх утримання на депозиті нотаріуса. У зв'язку з цим, може бути збільшена і сама оплата послуг нотаріуса. Тому, перерахування до державного бюджету не найкращий спосіб вирішення цього питання. Для вдосконалення механізму охорони корпоративних прав нотаріусом, вважаю за необхідне *внести відповідні зміни до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та передбачити в п. 1.4 серед відомостей, які повинні міститись в заяві боржника, також і строк, на який передаються на збереження грошові суми та цінні папери. Таке положення сприяло б забезпеченню позасудового захисту корпоративних прав.*

Отже, подальший розвиток законодавства повинен відбуватися в напрямі вдосконалення існуючих організаційних механізмів роботи адміністративних органів, підвищення дієвості чинного законодавства та покращення правового забезпечення охоронних функцій державних органів із цих питань. Ефективність їх управлінських функцій повинна визначатися не лише застосуванням санкцій до правопорушників, а, насамперед, бути спрямованою на попередження правопорушень. А це, передусім, залежить від стратегічної політики держави в цьому питанні та наявності державної волі. Вважаю, що лише таке органічне поєднання всіх складових може дати позитивний суспільний результат.

Список використаних джерел:

1. *За матеріалами Єдиного державного реєстру судових рішень*
// www.reyestr.court.gov.ua.

2. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.

3. *Постанова* Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування конкурентного законодавства» від 26.12.2011 р. № 15. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-dejaki-pitannja-praktiki-zastosuvannja-konkurentnogo-zak-doc83861.htm>.

4. *План* заходів на виконання Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні на 2013-2023 роки // Офіційний сайт АКУ.

5. Проект загальнодержавної програми розвитку конкуренції враховуватиме Європейський досвід від 24.05.2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/document/list?docPage=1>.

6. *Перелік* документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений Постановою КМУ від 29.06.1999 р. – № 1172.

7. *Постанова* Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 17.12.2003 р. за № 1172/8493 із змінами.

8. *Наказ* Мін'юсту України Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 22.02.2012 р. № 296/5.

СТРОКИ У РЕГУЛЮВАННІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Пленюк М. Д.,

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Лабораторії проблем корпоративного права
НДІ приватного права і підприємництва
НАПрН України*

Здійснення і захист корпоративних прав та обов'язків суб'єктів корпоративних відносин відбувається з дотриманням певних строків і термінів, що встановлені законом або установчими документами. Відповідно до Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, а саме: ст.

251 – строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк і термін можуть бути також визначені актами цивільного законодавства, правочином або рішенням суду.

У літературі як із загальної теорії права [1, с. 438], так і з галузевих правових наук, зокрема цивільного права, правовідносини прийнято поділяти на регулятивні та охоронні. Так, на думку Д. Б. Бобрової, регулятивні правовідносини – це правовідносини, за допомогою яких здійснюється регулювання нормальних економічних відносин (власності, товарно-грошових) та особистих немайнових відносин. Тобто, за допомогою регулятивних відносин відбувається правомірна діяльність фізичних та юридичних осіб. Саме тому вони виникають із договорів та односторонніх угод. Порушення правових норм і відповідного суб'єктивного права фізичних або юридичних осіб є юридичними фактами, на основі яких виникають цивільно-правові відносини між правопорушником і потерпілим, за яким правопорушник несе обов'язки щодо відшкодування шкоди, потерпає від застосування інших правових санкцій (охоронні правовідносини) [2, с. 84 – 85].

Безумовно, в термінологічному та змістовому розумінні, поділ правовідносин на регулятивні та охоронні має дещо умовний характер, оскільки охоронні правовідносини регулюються правовими нормами, а регулятивні виконують певну охоронну функцію, забезпечуючи правопорядок у майнових та особистих немайнових відносинах.

Строки (терміни) в регулятивних правовідносинах – це строки (терміни) здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання обов'язків.

Строки (терміни), що встановлюються в регулятивних цивільних правовідносинах, дають можливість управомоченій особі здійснити закладені в суб'єктивному праві можливості і задовольнити свої інтереси у межах відведеного на це часу. Так само виконання обов'язків у цих відносинах, що здійснюється зобов'язаною особою у встановлений строк (термін), свідчить про звичайний, нормальний перебіг суспільних процесів.

Оскільки в цивільних правовідносинах суб'єктивному праву управомоченої особи, як правило, відповідає (кореспондує) суб'єктивний цивільний обов'язок зобов'язаної особи, строки (терміни) здійснення цивільних прав є одночасно і строками (термінами) виконання цивільних обов'язків [3, с. 91 – 92].

Формування корпоративних правовідносин, а отже, виникнення корпоративних прав та обов'язків, пов'язані з моментом створення

юридичної особи, в статутному (складеному) капіталі якої є частки майна її учасників.

Відповідно до ч. 4 ст. 11 Закону України «Про акціонерні товариства» документ, що засвідчує право власності засновника акціонерного товариства (далі – АТ) на акції, видається йому після повної оплати вартості таких акцій протягом 10 робочих днів з дати отримання товариством свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій.

Засновники АТ, які отримали документ, що засвідчує право власності на акції, стають учасниками товариства.

Загальним для всіх господарських товариств (крім акціонерних) є положення про те, що право особистої участі у товаристві виникає в інших осіб (крім засновників), внаслідок їх вступу у товариство та внесення вкладу в статутний (складений) капітал.

Вступ особи до господарського товариства, як і вихід із нього, є проявом її волі (волевиявленням), яке має бути підтверджене рішенням відповідного органу товариства (загальних зборів чи правління). Порядок вступу до товариства та виходу з нього визначається в установчих документах товариства (ч. 1 ст. 88 ЦК України).

Момент виникнення в особи корпоративних прав та обов'язків в АТ пов'язаний з придбанням нею акцій, що визначають розмір майнової участі акціонера у статутному капіталі товариства. Придбання акції не потребує рішення загальних зборів чи правління АТ на вступ особи до товариства, однак, у разі реалізації акцій акціонером приватного АТ шляхом їх продажу мають враховуватись інтереси як самого товариства, так і інших акціонерів. Йдеться про так зване переважне право акціонерів та самого приватного АТ на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до продажу третій особі, не пов'язаній корпоративними відносинами з АТ.

Якщо акціонери публічного АТ можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів та товариства, то статутом приватного АТ може бути передбачено переважне право його акціонерів і самого товариства на придбання акцій, що пропонуються їх власником до продажу третій особі. Порядок і строки реалізації переважного права акціонерами та самим АТ передбачені у ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства».

Акціонери приватного АТ (якщо це передбачено статутом) мають переважне право на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства, за ціною та на умовах, запропонованих акціонером третій особі, пропорційно кількості акцій, що належать кожному з них. Переважне право акціонерів на

придбання акцій діє протягом двох місяців з дня отримання товариством повідомлення акціонера про намір продати акції, якщо коротший строк не передбачено статутом товариства. Як вважає Н. І. Майданик, за своєю сутністю переважне право купівлі акції є секундарним правом, яке відрізняється від повноважень, що є суб'єктивними правами у власному розумінні цієї категорії. Специфіка секундарного права полягає в тому, що праву уповноваженої особи протистоїть не обов'язок зобов'язаної особи, а стан пов'язаності співвласника (учасника), який має намір продати частку третій особі [4, с. 103 – 104].

Такий самий скорочений (трьохмісячний) строк позовної давності встановлено і в ч. 1 ст. 50 Закону про АТ для випадків, коли рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги цього закону, інших актів законодавства, статуту чи положення про загальні збори АТ, і тим самим, порушують права та охоронювані законом інтереси акціонера. Оскаржити таке рішення до суду акціонер може протягом трьох місяців з дати його прийняття.

У В. І. Цікало зазначене правило викликає сумнів, оскільки акціонеру не завжди у такий короткий проміжок часу може стати відомо про прийняття рішення, яким порушується його право. Початок перебігу позовної давності за вимогами про оскарження рішень зборів акціонерів слід, на думку автора, пов'язувати із днем, коли акціонер довідався або міг довідатися про прийняття такого рішення, як це передбачено ч. 1 ст. 261 ЦК України щодо початку перебігу позовної давності [5, с. 167].

Крім строків реалізації переважного права на придбання частки (акції) в товаристві законом або внутрішніми нормативними актами господарського товариства, можуть передбачатись строки (терміни) здійснення учасниками й інших корпоративних прав. Так, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 116 ЦК України учасники господарського товариства мають право в порядку, встановленому установчим документом товариства та законом, брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди). Установчі документи товариства (статут чи засновницький договір) мають містити, крім інших відомостей, умови щодо порядку розподілу прибутків і збитків (ч. 3 ст. 4 Закону України «Про господарські товариства»). Наприклад, за ст. 123 ЦК України прибуток і збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників. Позбавлення учасника АТ права на участь у розподілі прибутку чи збитків не допускається.

Корпоративні відносини між учасниками та товариством припиняються і в разі ліквідації самого товариства як юридичної особи, зокрема, у випадку закінчення строку, на який воно було створено, в порядку, визначеному статтями 110–112 ЦК України, статтями 19–21 Закону України «Про господарські товариства», статтями 88–89 Закону України «Про акціонерні товариства».

Список використаних джерел:

1. *Марчук В. М., Николаєва Л. В.* Нариси теорії права: Навч. посіб. – Вид. 2-е доп. /В. М. Марчук, Л. В. Николаєва. – К.: Книга, 2004. – С. 273; *Теорія держави і права: Академічний курс: Підручник.* – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 438.

2. *Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн.* / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – Кн. 1. – С. 84 – 85.

3. *Луць В. В.* Строки і терміни здійснення суб'єктивних цивільних прав та виконання цивільно-правових обов'язків / В. В. Луць. – Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: Монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – С. 91 – 92.

4. *Майданик Н. І.* Право переважної купівлі-продажу акцій як секундарне право / Н. І. Майданик / Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – 2012. – С. 103 – 104.

5. *Цікало В. І.* Строки для звернення за захистом корпоративних прав акціонерів / В. І. Цікало // Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – 2012. – С. 167.

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ ЯК НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Зеліско А. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Юридичного інституту*

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Активне реформування чинного законодавства України призвело до деякої хаотичності та суперечливості його норм, у результаті чого стало неможливим вирішення проблеми концептуальної єдності регулювання правового статусу окремих організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права, зокрема, обслуговуючих кооперативів. Стаття 2 Закону України «Про кооперацію» (далі – Закон) визначає обслуговуючий кооператив як кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам, з метою провадження ними господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 відсотків загального обороту кооперативу [1]. Закон України «Про кооперацію» не передбачає встановлену Цивільним кодексом (далі – ЦК) України класифікацію юридичних осіб приватного права на підприємницькі та непідприємницькі, однак, ст. 23 Закону визначає, що «виробничі кооперативи провадять господарську діяльність з метою одержання прибутку. Інші кооперативи надають послуги своїм членам, не маючи на меті одержання прибутку». Фактично, маємо пряму вказівку закону на належність обслуговуючих кооперативів до непідприємницьких товариств.

Отже, послідовність у правовому регулюванні статусу обслуговуючих кооперативів повинна виявлятися в узгодженості загальних положень ЦК України щодо визначення концепції непідприємницьких товариств та спеціальних положень Господарського кодексу (далі – ГК) України, законів «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію».

Чинне законодавство не є однозначним у вирішенні цього питання, оскільки ЦК України і ГК України не містять жодних положень щодо обслуговуючих кооперативів. Крім вказаних кодифікованих актів, правовий статус обслуговуючих кооперативів

встановлюється також спеціальним Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», відповідно до статей 1 і 2 якого, обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку» [2].

Отже, спеціальні законодавчі акти визначають обслуговуючі кооперативи як непідприємницькі, незважаючи на відсутність таких вказівок в ЦК України. Але слід пам'ятати, що ЦК України і не встановлює переліку непідприємницьких товариств.

Відповідно до ст. 85 ЦК України непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Наведене визначення, ґрунтуючись на запереченні, не дає уявлення про особливості правового статусу непідприємницьких товариств. Водночас, ст. 86 ЦК України зазначає, що непідприємницькі товариства можуть, поряд із своєю основною діяльністю, здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не передбачено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню [3].

Комплексний аналіз наведених статей ЦК України дозволяє констатувати неможливість застосування до обслуговуючих кооперативів, як непідприємницьких товариств, положень ст. 91 ЦК України про універсальну правоздатність. Адже, обсяг їх правових можливостей бути учасником цивільних правовідносин обмежений критерієм мети, задля реалізації якої вони створені. Зазначене призводить до визначення в науковій літературі цілком обґрунтованої позиції про наявність у таких товариств спеціальної правоздатності [4, с. 15; 5, с. 3]. А. С. Довгерт зазначає, що законодавцю не вдалося до кінця витримати принцип універсальної правоздатності, оскільки ст. 86 ЦК України закріплює за непідприємницькими товариствами обмежену (цільову, спеціальну) правоздатність [6, с. 73]. Очевидним є те, що фактична наявність спеціальної правоздатності цих юридичних осіб зумовлює потребу врегулювання в ЦК України механізму її реалізації.

Наведені норми законодавства свідчать про те, що при реалізації правоздатності непідприємницькими товариствами йде мова про їх основну діяльність, що відповідає меті товариства і має непідприємницький характер та допоміжну діяльність, яка є підприємницькою та можлива в межах основної мети товариства. Головна відмінність у правовому положенні всіх некомерційних організацій від комерційних, як зазначає К. П. Беляєв, полягає в тому, що комерційні організації здійснюють підприємницьку діяльність,

яка є для них основною і повністю регулюється цивільним правом, а для некомерційних організацій підприємницька діяльність є допоміжною, забезпечуючи їх участь у майновому обігу [7, с. 37].

Слід зауважити, що факт належності підприємницької діяльності до основної чи до допоміжної, жодною мірою не змінює її сутності, вона все одно залишається підприємницькою. У зв'язку з цим, врегулювання у ЦК України потребує механізм здійснення невідприємницькими товариствами підприємницької діяльності, оскільки законодавча практика повинна виходити із потреб встановлення особливостей правового статусу таких юридичних осіб. Адже, відсутність концептуальних положень щодо правосуб'єктності невідприємницьких товариств у поєднанні з низьким юридично-технічним рівнем спеціальних законів, які визначають правовий статус окремих організаційно-правових форм таких товариств, призводить до неможливості їх ефективного функціонування.

Для часткового врегулювання розглянутого питання доречною є пропозиція щодо визначення у законодавстві імперативної норми про обов'язкове зазначення в установчих документах невідприємницьких товариств вичерпного переліку можливих видів їх підприємницької діяльності. В п. 157.157 Податкового кодексу України визначено, що статутні документи неприбуткових організацій повинні містити вичерпний перелік видів їх діяльності, які не передбачають одержання прибутку згідно із нормами законів, що регулюють їх діяльність [8]. Однак, про перелік видів підприємницької діяльності зазначений кодифікований нормативний акт не згадує, незважаючи на суттєву практичну потребу в цьому.

Можливо, що чинне законодавство має підходити до регламентації діяльності невідприємницьких товариств, які здійснюють підприємницьку діяльність, шляхом встановлення інших підвищених вимог до їх статусу, зокрема до порядку розголошення інформації про діяльність такого товариства, розміру його статутного (пайового) капіталу, встановлення особливого порядку звітності за результатами його діяльності тощо.

Вказане свідчить про доцільність подальшого розроблення концепції невідприємницького правового статусу обслуговуючих кооперативів шляхом не лише деталізації їх невідприємницьких ознак у спеціальних нормативно-правових актах, але й на рівні загальних положень ЦК України щодо невідприємницьких товариств, оскільки надана їм можливість здійснювати підприємницьку діяльність зумовлює необхідність визначення чітких механізмів реалізації ними спеціальної провоздатності.

Список використаних джерел:

1. *Про кооперацію*: Закон України від 10.07.2003 р. № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.
2. *Про сільськогосподарську кооперацію* : Закон України від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
3. *Цивільний кодекс України* : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. *Козлова Н. В.* Правосубъектность юридического лица / Н. В. Козлова. – М.: Статут, 2005. – 476 с.
5. *Слугин А. А.* Гражданская правосубъектность юридических лиц: автореферат дис. ... на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. А. Слугин. – Краснодар, 2003. – 20 с.
6. *Довгерт А. С.* Цивільна правоздатність юридичної особи / А. С. Довгерт, Г. В. Цірат // Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К.: Істина, 2004. – 928 с.
7. *Беляев К. П.* О делении юридических лиц на коммерческие и некоммерческие в гражданском законодательстве / К. П. Беляев // Актуальные проблемы гражданского права / Под ред. С. С. Алексеева. – М.: Статут, 2000. – Вып. 3. – С. 35–48.
8. *Податковий кодекс України*: Закон від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14. – Ст. 112.

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ПОДРУЖЖЯ

Кожевникова В. О.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

1. Набуте корпоративне право подружжя є дуже складним феноменом, освоїти який не так просто. Ситуація ускладнюється не тільки суперечливістю їх правового регулювання, а й сутністю їх правової природи.

2. Повсюди можна спостерігати їх, так би мовити, «подвійність».

Перша подвійність полягає в тому, що вони регулюються як Цивільним кодексом (далі – ЦК), Господарським кодексом (далі – ГК) так і Сімейним кодексом (далі – СК). У ЦК України про них буквально не зазначається, але, по суті, вони являють собою права учасників господарських товариств, які вони мають на підставі своєї участі в товаристві виходячи з їх частки в статутному (складеному) капіталі або кількості акцій. ГК України надає їм безпосереднє визначення як прав осіб, частка яких визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають перелічені в ст. 167 ГК України правомочності. За загальним правилом, згідно з ст. 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу).

Незважаючи на такі складнощі в регулюванні, корпоративні права мають цивілістичну природу.

Друга подвійність прослідковується в тому, що самі корпоративні права мають два компоненти – майнові та організаційні права подружжя, які безпосередньо і щільно пов'язані між собою, та з яких, власне, і складаються ті права учасників господарських товариств, які йменуються корпоративними. *Майнові права подружжя* – це право на отримання частини прибутку (дивідендів) від діяльності товариства та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, переважні права на придбання відчужуваних часток іншими учасниками або акцій ЗАТ та деякі інші. *Організаційними* є право на участь в управлінні господарським товариством, на інформацію про його діяльність та інші правомочності, передбачені законом та установчими документами [1, с. 31 – 38].

3. Згідно з ст. 167 ГК України «корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами» [2, с. 122 – 123].

4. Згідно з ст. 2 Закону України від 17.09.2008 р. № 514-VI «Про акціонерні товариства», «корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь

в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами» [3].

5. З урахуванням певної організаційно-правової форми господарської організації та виду здійснюваної нею господарської діяльності, законодавством можуть встановлюватися спеціальні корпоративні права, які набуваються особою, що володіє часткою у статутному фонді (майні) такої господарської організації [4, с. 55 – 57].

6. Установлюватися та конкретизуватися корпоративні права можуть і установчими документами господарської організації. При цьому, в установчих документах господарської організації можуть встановлюватися корпоративні права, не передбачені законами та підзаконними актами.

7. Розглядаючи співвідношення права спільної сумісної власності подружжя та їх корпоративних прав, можна зазначити, що вони співвідносяться як загальні і спеціальні. Чоловік і дружина, дійсно, можуть вчиняти будь-які правочини з приводу майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності. При цьому, допускається, що це відбувається за взаємною згодою між обома, крім випадків, коли ці угоди потребують нотаріального посвідчення (ст. 65 СК України) [5, с. 58 – 66].

8. Отже, корпоративні права слід відносити до спільного сумісного майна подружжя як мінімум в частині майнових прав, які входять до їх складу.

9. Окремого дослідження потребує питання реалізації одним із подружжя своїх прав, що впливають внаслідок належності другому з подружжя корпоративних прав, в тому числі слід враховувати положення установчих документів [6, с. 58 – 66].

10. Аналіз вказаного та судової практики приводить до висновку, що другий з подружжя не може отримати у власність частку в статутному капіталі (в даному випадку 50 % статутного капіталу ТОВ; тому що отримавши корпоративні права особа отримала б у їх складі і немайнові права; згідно із ст. 100 ЦК України «право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі»), але може реалізувати свої права іншим шляхом. Зокрема, як зазначено в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 11 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»: «Виходячи із змісту частин 2, 3 ст. 61 СК України,

якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів» [3].

11. Вкладаючи (інвестуючи) подружжям свій спільний капітал в господарське товариство, в кожній окремій ситуації також слід з'ясувати джерело і час придбання корпоративних прав, наявність згоди другого з подружжя на внесення вкладу тощо.

Список використаних джерел:

1. *Мала енциклопедія нотаріуса.* – 2008. – №6. – С. 31 – 38.203
Глава 3. Загальний погляд на корпоративне право та окремі аспекти.
2. *Цивільний кодекс України: Проект // Українське право.* Науково-практичний часопис. – Вип. 1 – 1999 С. 122 – 123.
3. Див.: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
4. *Пилипенко А. Я., Щербина В. С.* Очерки акционерного права Украины. – Киев, 1995. – С. 55–57.
5. *Спасибо-Фатеева І. В.* Правова природа корпоративних правовідносин в акціонерних товариствах // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – №3. – С. 58 – 66.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ – СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Петрина В. Н.,

*кандидат юридичних наук, професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Академії муніципального управління*

Законодавство України не містить визначення поняття «суб'єкти корпоративних відносин» або переліку суб'єктів корпоративних відносин. Проте законодавство (ч. 3 ст. 167 Господарського кодексу (далі – ГК) України) дає визначення поняття «корпоративні відносини», згідно з яким «під корпоративними відносинами маються

на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав» [1]. Таким чином, стає зрозумілим, що суб'єкти корпоративних відносин – це суб'єкти таких відносин, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав.

Визначення поняття «корпоративні права» визначено в кількох нормативно-правових актах. Так, в ч. 1 ст. 167 ГК України поняття «корпоративні права» визначається як *«права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»* [1]. У Податковому кодексі (далі – ПК) України (п. 14.1.90 ст. 14) поняття «корпоративні права» визначається наступним чином: *«корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»* [2]. У Законі України «Про акціонерні товариства» (п. 8 ст. 2) поняття «корпоративні права» визначається наступним чином: *«корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера - власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами»* [3].

Виходячи із наведених вище визначень, не зважаючи на їх незначні відмінності, можна дійти висновку, що суб'єктами корпоративних відносин є, по-перше, особи, які є власниками будь-яких часток у статутному капіталі/фонді (майні) господарських організацій, які надають їм право на участь в управлінні цими господарськими організаціями, право на отримання певної частки прибутку (дивідендів) відповідних господарських організацій та право на отримання активів відповідних господарських організацій у разі їх ліквідації (такі особи надалі іменується як **«Учасники»**), по-друге, самі ці господарські організації, відносно яких здійснюються ці корпоративні права (далі – **«Суб'єкти корпоративних відносин – господарські організації»**).

У зв'язку з цим, до Суб'єктів корпоративних відносин – господарських організацій можуть відноситись тільки такі організації, які, мають такі ознаки:

по-перше, Учасники яких приймають участь в управлінні цими організаціями;

по-друге, є прибутковими (підприємницькими, комерційними), тобто такими, що мають право отримувати прибуток і розподіляти його між Учасниками у вигляді дивідендів;

по-третє, майно яких розподіляється серед Учасників цих організацій у разі ліквідації цих організацій.

Для того, щоб з'ясувати організації яких саме організаційних форм і видів відносяться до Суб'єктів корпоративних відносин – господарських організацій, необхідно проаналізувати передбачені законодавством України форми і види організацій на предмет їх відповідності згаданим вище ознакам.

Так, згідно із ст. 2 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави й інші суб'єкти публічного права [4]. Таким чином, природно, що Суб'єкти корпоративних відносин – господарські організації мають бути юридичними особами. Згідно із ч. 1 ст. 83 ЦК України, *«юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом»* [4]. Згідно із ч. 1 ст. 83 ЦК України *«товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі»* [4]. Згідно із ст.84 ЦК України підприємницькими товариствами є *«товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи»* [4], а згідно з ст. 85 ЦК України *«непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками»* [4]. Згідно із ч. 3 ст. 83 ЦК України *«установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна»* [4].

Іншими словами, виходячи з наведених вище положень ЦК України (а також законів України «Про господарські товариства»,

«Про акціонерні товариства», «Про кооперацію» тощо), до Суб'єктів корпоративних відносин – господарських організацій відносяться господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) та виробничі кооперативи, оскільки саме ці організації відповідають визначеним вище ознакам, а саме:

по-перше, Учасники приймають участь в управлінні цими організаціями;

по-друге, вони є прибутковими (підприємницькими, комерційними), тобто мають право отримувати прибуток і розподіляти його між Учасниками у вигляді дивідендів;

по-третє, їх майно розподіляється серед Учасників цих організацій у разі їх ліквідації.

Ні установи, ні некомерційні товариства зазначеним ознакам не відповідають, а тому не можуть відноситись до Суб'єктів корпоративних відносин-господарських організацій.

Законодавство України, а саме ГК України передбачає, що юридичні особи можуть створюватися і у інших формах, ніж товариства та установи, передбачені ЦК України.

Так, у ст. 55 ГК України зазначено, що *«суб'єктами господарювання є: господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку»* [1]. Отже, крім передбачених ЦК України товариств та установ ГК України виділяє таку форму юридичних осіб, як підприємства.

Згідно із ч. 2 ст. 62 ГК України *«підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності»* [1]. Згідно із ч. 2 ст. 3 ГК України підприємництвом є *«господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку»* [1], а некомерційна господарська діяльність – це господарська діяльність, яка здійснюється без мети одержання прибутку.

Напевно, що ті підприємства, які створенні не для здійснення підприємництва, а для здійснення некомерційної господарської діяльності, не відповідають такій ознаці, як прибутковість, чи, іншими словами, не є такими, що можуть отримувати прибуток та розподіляти його між Учасниками у вигляді дивідендів. Підприємства, створені для здійснення підприємництва, відповідають згаданій вище ознаці. Крім того, вони відповідають й іншим ознакам Суб'єктів

корпоративних відносин – господарських організацій, а саме: управляються Учасниками і їх майно розподіляється серед їх Учасників у разі їх ліквідації. Так, на прикладі державного комерційного підприємства, не зважаючи на всю ретроградність самої концепції державного підприємства як окремої організаційно-правової форми юридичної особи, можна побачити, що формально, воно також підпадає під ознаки Суб'єкта корпоративних відносин – господарської організації, оскільки, по-перше, держава, як Учасник підприємства, бере участь в його управлінні (ч. 2 ст. 65 та ст. 74 ГК України), по-друге, воно є прибутковим (підприємницьким, комерційним), тобто такими, що може отримувати прибуток та розподіляти його між Учасниками у вигляді дивідендів (статті 74 та 75 ГК України та п. 14.1.49 ст. 14 ПК України); по-третє, майно підприємства передається його Учаснику, тобто державі, у випадку ліквідації підприємства (ст. 74 ГК України).

ГК України передбачає ще одну організаційно-правову форму юридичних осіб, а саме – об'єднання підприємств. Згідно із ст. 118 ГК України *«об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань»* [1] і є юридичною особою. Об'єднання підприємств не можуть бути віднесені до організаційних форм юридичних осіб як установи, товариства або підприємства, і тому, безумовно, вони є окремою організаційною формою юридичних осіб (хоч автор вважає, що сама концепція об'єднань підприємств у формі юридичних осіб є породженням командної економіки, і в умовах ринкової економіки таке явище не має існувати).

Відповідно до частин 1 та 2 ст. 123 ГК України об'єднання підприємств мають учасників, за рахунок внесків яких формується майно об'єднання; відповідно до ст. 122 ГК України учасники об'єднання приймають участь в управлінні об'єднанням; відповідно до ч. 2 ст. 121 ГК України об'єднання підприємств мають право отримувати прибуток і розподіляти його між Учасниками; відповідно до ч. 5 ст. 124 ГК України майно об'єднання підприємств розподіляється серед його учасників у разі його ліквідації. В цілому, зазначені права учасників об'єднання підприємств відносно до цих об'єднань, є тотожними правам учасників, наприклад, товариств з обмеженою відповідальністю відносно цих товариств, і, в принципі, зазначені права учасників об'єднань підприємств є за своєю природою корпоративними правами, а відносини між учасниками об'єднань підприємств та об'єднаннями підприємств, що виникають, змінюються та припиняються щодо цих прав, є корпоративними відносинами.

Таким чином, виходячи із викладеного вище можна зробити висновок, що суб'єктами корпоративних відносин можуть бути:

по-перше, особи, яким належать корпоративні права, тобто які є власниками будь-яких часток у статутному капіталі/фонді (майні) господарських організацій, що надають таким особам право на участь в управлінні відповідними господарськими організаціями, отримання певних часток прибутку (дивідендів) даних організацій та активів у разі ліквідації зазначених організацій. Такими власниками, а отже, і суб'єктами корпоративних відносин можуть бути відповідні фізичні та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави;

по-друге, господарські організації, в управлінні яких приймають участь власники часток у їх статутному капіталі/фонді (майні), які сплачують (за відповідних обставин) дивіденди власникам часток у їх статутному капіталі/фонді (майні), та активи яких у разі ліквідації зазначених організацій мають переходити (розподілятися) до власників часток у їх статутному капіталі/фонді (майні). До таких господарських організацій відносяться організації, створені у таких організаційно-правових формах як: 1) господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, акціонерне товариство); 2) виробничі кооперативи; 3) комерційні підприємства; 4) об'єднання підприємств.

Список використаних джерел:

1. *Господарський кодекс України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page6?text=%E0%EF%EE%F0%E0%F2%E8%E2%ED+%E2%B3%E4%ED%EE%F1%E8%ED>.

2. *Податковий кодекс України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page2?text=%E0%EF%EE%F0%E0%F2%E8%E2%ED%B3+%EF%F0%E0%E2%E0#w12>.

3. *Закон України «Про акціонерні товариства»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=514-17&find=1&text=%E0%EF%EE%F0%E0%F2%E8%E2%ED+%EF%F0%E0%E2&x=6&y=7#w12>.

4. *Цивільний кодекс України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page?text=%E0%EF%EE%F0%E0%F2%E8%E2%ED+%E2%B3%E4%ED%EE%F1%E8%ED>.

ПРАВО АКЦІОНЕРІВ НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА

Ясечко С. В.,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільного права та
процесу Харківського національного університету внутрішніх справ*

Акціонерні товариства мають вельми серйозний вплив на економічні, політичні, соціальні процеси в країні. На сучасному етапі одним із основних напрямів розвитку українського акціонерного права стає більш ретельна розробка проблем, пов'язаних з особливостями реалізації майнових і немайнових прав акціонерів, а також із захистом прав і законних інтересів акціонерів та інвесторів, які вкладають кошти в цінні папери. Необхідність звернення до зазначених питань викликана різними факторами. Цьому неабиякою мірою сприяє широке використання акціонерних товариств як основний вид організаційно-правової форми здійснення підприємницької діяльності, і отже, виникнення великої кількості акціонерів як їх учасників. Водночас, акціонерна форма капіталу несе у собі деякі небезпеки. Так, нерідко акціонери через свою недосвідченість у корпоративному праві, нестачу інформації тощо, втрачають контроль над діяльністю керуючих. Це призводить до зловживань, таких як «розводнення» статутного капіталу, «видавлювання» міноритарних акціонерів, банкрутство, таким, що утискають не тільки права акціонерів, але й державні інтереси, що викликає величезний суспільний резонанс.

Одна з основних причин цього – приховування керуючими від акціонерів, суспільства і держави корпоративної інформації, або її спотворення. Здійснення прав акціонерів щодо управління акціонерними товариствами залежить від того, наскільки ефективні правові норми, що регулюють порядок отримання акціонерами інформації про діяльність товариств. Без передбаченого законом доступу до інформації, здійснення інших прав акціонерами вельми скрутно або просто неможливо. Крім того, інформаційна прозорість ринку цінних паперів є однією з основних гарантій прав інвесторів.

Слід зазначити, що звернення більш пильної уваги на питання регламентації та захисту прав акціонерів є загальносвітовою тенденцією. В 90-ті роки ХХ ст. міжнародними організаціями та асоціаціями підприємців були сформульовані принципи корпоративної

поведінки, які стали невід’ємною частиною фундаментальних принципів корпоративного права зарубіжних правових систем. Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) закріплено, що ці принципи є мінімальними стандартами захисту інтересів акціонерів та інвесторів. В рамках ЄЕС також послідовно проводиться політика щодо зближення та уніфікації акціонерного законодавства. Так, у розвиток ст. 54 Римського договору комітетом Спільноти були опубліковані Директиви про координації законів про акціонерні товариства країн-учасниць, які стосуються захисту прав акціонерів.

На сучасному етапі особливого значення набувають проблеми реалізації права акціонера на інформацію. По-перше, представляє інтерес аналіз проблем, пов’язаних з характеристикою права на інформацію як немайнового права, виявлення видів інформації, що надається акціонеру, порядок надання такої. Про важливість аналізу даних питань, пов’язаних з реалізацією права акціонера на інформацію, свідчить той факт, що без отримання інформації, здійснення інших його прав може виявитися досить складним або просто неможливим. Слід зазначити, що метою користування інформацією є отримання акціонером відомостей, необхідних йому для прийняття рішень як учаснику товариства в процесі здійснення підприємницької діяльності, що важливо і необхідно не тільки для самого акціонера, але для акціонерного товариства.

Іншими словами – розкриття інформації про акціонерне товариство важливо не тільки для оцінки його діяльності, але й сприяє поживленню внутрішнього інвестиційного клімату та підвищення привабливості українських підприємств для іноземних інвестицій. Майбутній акціонер, а також інвестор, не отримавши докладної і точної інформації про те, на які цілі його гроші будуть витрачені, які фінансові успіхи та невдачі об’єкта його передбачуваних інвестицій, швидше вкладе їх туди, де від нього не тільки не приховують інформацію, а навпаки, готові надати її.

Крім того, розкриття інформації на ринку цінних паперів має й інші функції, в тому числі забезпечення державного та інших видів контролю, стимулювання конкуренції між господарюючими суб’єктами.

У цей період нормативні приписи щодо порядку розкриття інформації повинні зумовлюватись необхідністю дотримання такого основоположного принципу, що пронизує всю систему корпоративних відносин (внутрішніх і зовнішніх), як інформаційна прозорість, який є важливою гарантією захисту прав акціонерів, що пов’язано із зростаючою кількістю інформації як економічного ресурсу, його незаперечним впливом на всі процеси, в тому числі всередині господарських товариств.

Приєднання України до світової спільноти вимагає подальшого осмислення чинного українського законодавства, спрямованого на регулювання відносин, які складаються за участю акціонерів, у тому числі в частині встановлення більш ефективного механізму реалізації їх прав на інформацію, подальше його вдосконалення, вироблення дієвих гарантій таких прав, їх захисту з урахуванням світового досвіду.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ ПРО ПРИПИНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Красовська А. В.,

приватний нотаріус Львівського міського нотаріального округу

Юридичні особи мають важливе значення в організації сучасного суспільного життя. Завдяки їм об'єднуються люди, капітали, ресурси, для досягнення економічних, політичних, соціальних цілей. З одного боку, юридична особа – це самостійний суб'єкт права, а з іншого – носій та виразник інтересів інших осіб. Вони створюються за рішенням своїх засновників і можуть існувати без обмежень у часі, аж поки не буде прийняте рішення про їх припинення.

У контексті даного дослідження необхідно звернути увагу на правову природу примусового припинення юридичних осіб, і особливо, примусової ліквідації за рішенням суду. Окремих аспектів цієї проблеми торкалися О. М. Зубатенко, О. В. Нода, Г. Ю. Слоневська та інші.

О. В. Нода справедливо відзначила, що примусова ліквідація юридичних осіб може мати різну мету, але, зазвичай, є заходом публічно-правової відповідальності або способом захисту цивільних прав. Примусова ліквідація є способом захисту, якщо вона здійснюється у зв'язку із зменшенням майна (дефект матеріального субстрату), у зв'язку із зменшення числа учасників (дефект людського субстрату) та у зв'язку з порушенням вимог закону під час їх створення [1, с. 145]. Л. І. Потягаєва висловила думку, що примусова ліквідація є припиненням діяльності організації за судовим рішенням з метою захисту суб'єктивних цивільних прав самої організації та інших учасників цивільних правовідносин. [2, с. 57].

На нашу думку, слід враховувати, що законодавство виділяє дві групи підстав примусової ліквідації:

1) порушення при створенні юридичної особи, які не можна усунути (що є підставою для визнання судом недійсною державної реєстрації);

2) інші випадки, встановлені законом. Зокрема, ч. 2 ст. 38 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» передбачає такі додаткові підстави для постановлення судового рішення щодо припинення юридичної особи, що не пов'язано з банкрутством юридичної особи: провадження нею діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом; невідповідність мінімального розміру статутного фонду юридичної особи вимогам закону; неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності, відповідно до закону; наявність в Єдиному державному реєстрі запису про відсутність юридичної особи за вказаним її місцезнаходженням.

Щодо першої групи підстав, примусова ліквідація є способом захисту порушених прав. Її правова природа є схожою до визнання правочину недійсним. Натомість, друга група підстав характеризує примусову ліквідацію юридичної особи як публічно-правову санкцію, оскільки вона є заходом публічно-правової відповідальності юридичної особи за певні правопорушення, а не способом захисту порушених прав.

Відповідно до ст. 239 ГК України скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання є видом адміністративно-господарських санкцій. У ст. 247 ГК України конкретизовано, що в разі здійснення суб'єктом господарювання діяльності, що суперечить закону чи установчим документам, до нього може бути застосовано адміністративно-господарську санкцію у вигляді скасування державної реєстрації цього суб'єкта та його ліквідації. Мета цієї санкції – припинення всієї діяльності юридичної особи та її існування як окремого суб'єкта права. Юридична особа створюється для здійснення правомірної діяльності. Як суб'єкт праввідносини юридична особа повинна виконувати певні обов'язки перед державою та суспільством, і несе за їх невиконання юридичну відповідальність.

Як захід публічно-правової відповідальності, ліквідація юридичної особи застосовується у випадках, прямо передбачених законом, зокрема, в разі здійснення суб'єктом господарювання діяльності, що суперечить закону чи установчим документам (ст. 247 ГК України), за порушення закону (ст. 248 ГК України). У країнах, де запроваджено інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, ліквідація є кримінально-правовою санкцією за вчинення економічних злочинів.

На нашу думку, примусова ліквідація за позовом суб'єктів владних повноважень не повинна розглядатися як спосіб захисту, оскільки в цих правовідносинах не порушуються цивільні права чи інтереси держави, які потребували б захисту. Натомість, державний орган, звертаючись до суду з таким позовом, реалізує владні управлінські функції, маючи на меті охорону прав та інтересів учасників суспільних відносин (третіх осіб) від потенційно негативних наслідків, що можуть настати, якщо юридична особа продовжить свою діяльність. Таким чином, ці правовідносини мають правоохоронний, а не правозахисний характер. Наприклад, коли суб'єкт владних повноважень звертається до суду з адміністративним позовом про припинення юридичної особи у зв'язку з порушенням вимог закону під час її створення, то ці порушення вчинені не самою юридичною особою, яка припиняється. На момент створення вона не існувала, а отже, закону порушити не могла. Зазвичай, йдеться про порушення з боку засновників юридичної особи. Якщо юридична особа не вчиняла порушення, то не може бути й мови про її публічно-правову відповідальність. Отже, ліквідація з цієї підстави не є публічно-правовою санкцією.

Держава та її органи, звертаючись до суду з таким позовом, не повинні доводити, які саме права чи інтереси держави порушені. Достатньо довести саме лише порушення під час створення, безвідносно, які наслідки воно мало чи може мати в майбутньому, адже конструкція п. 2 ч. 1 ст. 110 ЦК України містить формальний склад. Отже, примусова ліквідація з цих підстав не може вважатися способом захисту порушених прав. На нашу думку, примусова ліквідація юридичної особи за позовом державного органу повинна існувати лише як публічно-правова санкція за правопорушення.

Як наслідок публічно-правового характеру такого заходу впливу, він може бути ініційований лише відповідним органом державної влади (суб'єктом владних повноважень) і лише у випадках, коли таке його повноваження прямо передбачено законом. Це право повинно бути функціонально пов'язано із метою та завданнями відповідного державного органу-позивача. Незважаючи на те, що ініціатива йде від певного державного органу, примусова ліквідація юридичної особи є найбільш суворим заходом впливу на неї, тому її застосування відбувається виключно за рішенням суду.

Підставою примусової ліквідації юридичної особи є правопорушення. Як правило, це повинні бути істотні порушення, які становлять загрозу для держави, суспільства, людей, та не можуть

бути усунуті менш суворими заходами впливу. Їх перелік має бути вичерпним та закріплюватися законом як актом вищої юридичної сили. Підстави примусової ліквідації мають чітко та об'єктивно визначати зміст кожного правопорушення.

Слід звернути увагу на те, що примусова ліквідація юридичної особи за характером впливу належить до превентивних заходів, оскільки спрямована на припинення правопорушень та запобігання їх вчиненню в майбутньому, а не на усунення наслідків вже вчинених правопорушень.

Таким чином, право суб'єкта владних повноважень на позов про припинення юридичної особи – це передбачена законом можливість уповноваженого державного органу у випадках, передбачених законом, звернутися до адміністративного суду з адміністративним позовом про припинення юридичної особи, яка вчинила правопорушення, з метою припинення правопорушень та запобігання їх вчиненню в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. *Нода Е. В.* Ликвидация юридических лиц по законодательству РФ: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2005. – 206 с.

2. *Потягаева Л. И.* Ликвидация некоммерческих организаций по российскому гражданскому законодательству / автореферат дис.... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2006. – 234 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Жорнокуй В. Г.,

*викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

В умовах сучасного обороту комплекс корпоративних прав як об'єкт цивільного права має особливий правовий режим. Його специфіка зумовлена тим, що їх цінність визначається не стільки

наданими ними можливостями, скільки оборотоздатністю таких прав. Чим більша їх ліквідність, тим вища цінність. Корпоративні права перетворюються у спекулятивний засіб. Вони все частіше придбаваються не з метою їх здійснення, а з метою подальшого оплатного відступлення, з отриманням вигоди за рахунок різниці цін. Такі права трансформуються у фінансовий інструмент, спосіб отримання швидкого прибутку, з яким за ефективністю ніяк не може змагатися право на дивіденд.

У свою чергу, цивільний оборот є ніщо інше, як юридична форма економічного обороту, де економічний оборот – це зміна стану привласнення (рух, перехід) благ між суб'єктами. Отже, об'єктом останнього є товар, тобто благо, що має грошову цінність, тому і права на нього повинні носити майновий характер. Без цієї ознаки благо не може розглядатися товаром, а отже, якщо оборотні соціальні блага його не мають, то їх товарообіг буде неможливий. На підставі викладеного можемо акцентувати увагу на тому, що оскільки, в результаті відчуження, об'єкт, для початкового власника, визнається чужим і своїм для набувача, то, зрозуміло, що об'єкти немайнових корпоративних прав як самостійні не здатні до відчуження. Однак, відчуження не є єдиним способом економічного обороту, оскільки, крім нього, ще існує можливість допуску третіх осіб до використання вже привласненого немайнового корпоративного права. В зв'язку з наведеним вважаємо, що ті немайнові корпоративні права, об'єкти яких можуть бути оцінені в грошах, здатні набувати економічний зміст (їх цінність знаходиться в межах цінності їх об'єктів), а отже і визнаватися оборотоздатними.

Корпоративні права з самого початку існування корпорації стають предметом цивільно-правового обороту між майново-відокремленими суб'єктами. Такі права можуть бути відступлені їх володільцем на відплатній або безвідплатній основі, закладені, передані, в порядку універсального правонаступництва [1, с. 35]. Корпоративні права є складним об'єктом цивільних прав, тому договори, предметом яких вони є, мають укладатися виключно в письмовій формі з нотаріальним посвідченням. У них також доцільно обумовлювати момент виникнення корпоративних прав із урахуванням специфіки їх набуття [2, с. 14].

Теза про неподільність корпоративних прав породжує певні сумніви. На переконання В. М. Кравчука, корпоративні права, а також окремі їх складові (елементарні корпоративні права), можуть бути самостійним об'єктом цивільних правовідносин. Певні підвалини для такого висновку дали висновки С. С. Кравченка про те, що складові

корпоративних прав можуть мати елементи оборотоздатності, але за загальним правилом, вони не призначені для виступу як об'єкти і є змістом внутрішніх (корпоративних) правовідносин [3, с. 58], [4, с. 39].

Визнання оборотоздатності за окремими елементарними корпоративними правами не суперечить інтересам розвитку правовідносин в господарських товариствах, створює нові можливості використання корпоративних прав. Висновок про подільність корпоративних прав важливий не лише з точки зору їх оборотоздатності. За його допомогою можна обґрунтувати встановлення різного правового режиму набуття та припинення того чи іншого елементарного корпоративного права, в тому числі немайнового.

Можна констатувати, що стосовно оборотоздатності корпоративних прав, мова йде про певне поєднання немайнових і майнових корпоративних прав (правомочностей), що призводить до єдності їх сприйняття. Тому, розірвати їх і врегулювати окремо буде помилковим, що й демонструє ст. 100 ЦК України, якою окремо регулюється право участі в товаристві як особисте немайнове право. Така невдала конструкція викликала значну кількість непорозумінь і проблем із застосуванням зазначеної статті [5, с. 19].

І. В. Спасибо-Фатєєвою зроблено висновок про доречність існування такого механізму, за яким учасник товариства має два різновиди прав: майнове, яке як основоположне право породжує вторинні майнові права, та особисте немайнове [6, с. 193]. Перше є оборотоздатним і його відчуження призводить до правонаступництва у нового учасника, а особисте немайнове право участі не є оборотоздатним і його передання неможливе, а виникає в особи, яка придбала в учасника право на частку в певний спосіб.

В цілому, права акціонера можуть переходити до інших осіб, і про це безпосередньо зазначається в статтях 127, 135, 147 ЦК України. При цьому, йдеться про майнові права, які є оборотоздатними, але з переходом їх до іншої особи, остання стає учасником замість попередньої. Тобто, в первісного учасника (акціонера) припиняється зв'язок з товариством, а отже, немайнове право участі в ньому, а в наступного учасника – виникають ці права [7, с. 373]. Право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі (ст. 100 ЦК України). Слід особливо відзначити, що це правило зовсім не стосується питань участі в управлінні товариством через представника. Виходить, що право участі може обертатися, але «в парі» з майновим правом учасника – на частку в статутному капіталі.

Грунтуючись на загальних ознаках майнових прав, можна зробити висновок, що ті права, нематеріальні об'єкти яких можуть бути оцінені в грошах, здатні набувати економічний зміст. При цьому, в цивілістичній теорії вже висловлювалася думка, яка заслуговує підтримки, що цінність самого права знаходиться в межах цінності його об'єкта [8, с. 116], тобто право на об'єкт коштує рівно стільки, скільки коштує сам об'єкт. Отже, на думку С. О. Сліпченка, майновий характер цінності об'єкта проявляється в його економічній ціні [9, с. 276]. Об'єкт постає в економічному розумінні товаром, а майновий інтерес – забезпечується можливістю отримувати з нього мінову цінність. Ціна, в такому випадку, визначається, виходячи з теорії цінності, тобто не з вартості (собівартості, видатків), а із попиту та пропозиції. Немайновий характер цінності може проявлятися в її можливості задовольняти немайнові інтереси.

На підставі викладеного вважаємо, що немайнові корпоративні права є оборотоздатними. Обмовкою їх оборотоздатності є те, що вони можуть бути як об'єкт цивільного обороту виключно в парі з майновими корпоративними правами. Об'єднуючою категорією для цих двох груп прав є частки (акції), які ст. 177 ЦК України визнаються об'єктами цивільних прав і, одночасно, є способами посвідчення корпоративних прав (і майнових, і немайнових) учасників (акціонерів) господарського товариства. Іншими словами, з переходом права власності на частку (акцію), набувач отримує й комплекс відповідних прав. Водночас слід звернути увагу на те, що немайнові корпоративні права можуть визнаватися оборотоздатними й на підставі передачі їх у користування (наприклад, представництво учасника (акціонера) у загальних зборах іншим учасником чи третьою особою) як на оплатній, так і безоплатній основі (хоч переважна кількість випадків правозастосовчої практики свідчить саме про перший аспект).

Список використаних джерел:

1. *Данельян А. А.* Корпорация и корпоративные конфликты. – М.: Издательский дом «Камерон», 2007. – 192 с.
2. *Саракун І. Б.* Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України. – К., 2008. – 21 с.
3. *Кравчук В. М.* Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: Монографія. – Л.: Край, 2009. – 464 с.

4. *Кравченко С. С.* Юридична природа прав учасників господарських товариств: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2007. – 213 с.

5. *Кібенко О. Р.* Парадокси нового ГК: чи заборонено учасникам господарських товариств призначати представників // Юридична газета. – 2004. – № 10 (22). – С. 19.

6. *Корпоративне управління*: Монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. – Х.: Право, 2007. – 500 с.

7. *Цивільний кодекс України*: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 3: Юридична особа / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: Страйд, 2009. – 736 с.

8. *Туктаров Ю. Е.* Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. ст. / Под ред. О. Ю. Шиловостова. – М.: Изд-во НОРМА, 2003. – Вып. 6. – С. 101–135.

9. *Слипченко С. А.* Оборотоспособность объектов личных неимущественных прав, обеспечивающих социальное бытие физического лица: Монографія. Х.: ФОП Мічурина Н. А., 2011. – 336 с.

ЗАХИСТ МАЙНОВИХ ПРАВ ЧЛЕНІВ ПРИВАТНОКОРИСНИХ НЕПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

Кочин В. В.,

*молодший науковий співробітник відділу проблем приватного права
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

В основі невідприємницького товариства лежать права та обов'язки, які його учасники прагнуть реалізовувати спільно. Ці правомочності можуть мати різне спрямування: а) приватнокорисне – для реалізації особистих інтересів засновників (учасників); б) суспільно корисне – для реалізації інтересів невизначеного кола осіб. Внаслідок

такого поділу непідприємницькі товариства визначаються як приватнокорисні та суспільнокорисні.

Приватнокорисні непідприємницькі товариства створюються на основі немайнового інтересу (асоціації) та майнового інтересу (об'єднання співвласників, фонд). Особливостями останньої групи товариств є те, що: 1) використання майна не повинно спрямовуватися на підприємницьку діяльність; 2) об'єднання має бути здійснене у форму товариства, тобто створення юридичної особи шляхом об'єднання осіб та майна. Це дає змогу відмежувати цю групу непідприємницьких товариств від асоціації (створені шляхом об'єднання осіб) та установ (створені шляхом об'єднання (виділення) майна).

Об'єднання співвласників як приватнокорисне непідприємницьке товариство, створюється з метою спільного управління та утримання майна, тобто з метою спільного здійснення прав власників/співвласників. Участь в таких непідприємницьких товариствах має майновий характер, тому захист суб'єктивних цивільних прав названих товариств має майновий характер.

Необхідність закріплення засад функціонування таких товариств зумовлено метою об'єднання зусиль власників житла для збереження та утримання житлового фонду [1, С. 344–345]. Насамперед, необхідно визначитися з порядком управління житловим фондом, що може реалізовуватися двома способами: 1) на підставі безпосередньої реалізації співвласниками своїх прав у спільній власності; 2) шляхом передачі майна в управління.

Фактично, відносини, які складаються між членами об'єднання співвласників, є інституційно-оформленими відносинами спільної власності з тією різницею, що співвласники юридично передають свої правомочності до юридичної особи, якою управляють як учасники об'єднання. Така конструкція, на нашу думку, дає можливість спонукати виконувати обов'язки співвласника, які за виключенням положень ч. 4 ст. 319 ЦК України (власність зобов'язує), загальними нормами не передбачені.

У власників, які не є членами об'єднання, обов'язки, тотожні обов'язкам членів об'єднання, не виникають. Однак, у такого співвласника виникають обов'язки пов'язані із здійсненням речових прав на спільне майно.

Схожа позиція щодо здійснення спільної власності, законодавчо закріплена у ч. 4 ст. 358 ЦК України, щодо обов'язковості визнання новим співвласником нотаріально посвідченого договору про порядок володіння та користування спільним майном, відповідно до часток у спільній частковій власності. Натомість, Законом України «Про

об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» передбачена лише можливість укладення угод про співпрацю та дії у спільних інтересах між об'єднаннями та не членами об'єднання, які є власниками приміщень, розташованих у межах одного житлового комплексу (ч. 5 ст. 9).

Отже, при переході права власності на майно члена об'єднання новий власник не набуває прав члена об'єднання і відносин з управління спільним майном, які визначені установчими документами товариства, не виникають. У результаті цього, можуть порушуватися суб'єктивні права учасників, адже зменшується, зокрема, частка у витратах на утримання спільного майна.

У зв'язку з цим необхідно визначити: 1) майновий обов'язок участі у витратах на утримання спільного майна визначений аналогічно до положень ст. 360 ЦК України); 2) детально визначити характер відносин між власником та об'єднанням.

До об'єднань співвласників можна віднести садові товариства, в яких майновою основою є земельна ділянка [2, с. 4]. Їх нормативно-правове регулювання вичерпується лише Законом України «Про кооперацію». На сьогодні пропонується (законопроект «Про садові товариства» № 5533 від 19.01.2010 р.) перетворити відносини власників-співвласників у форму юридичної особи з метою колективного господарювання, захисту від рейдерських атак та забезпечення розвитку садівництва, оскільки кооперативна форма не відповідає сучасним потребам.

Захист майнових інтересів осіб може також забезпечуватися відносинами, які виникають у фонді як непідприємницькому товаристві, правовий статус якого нині детально врегульовано лише Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення», тобто у галузі пенсійного забезпечення. Тому, засновники юридичної особи змушені створювати громадську організацію або благодійний фонд, що може спричинити ситуацію відсутності належного правового механізму захисту їх майнових прав.

Зокрема, член громадської організації чи благодійного фонду не має речових прав на майно юридичної особи. Саме в основі фонду лежить об'єднання майнових інтересів учасників для спільного накопичення і використання коштів (майна), на яке учасники мають майнові права. Потребують удосконалення також розмежування відносин власності учасників фонду та власності самої юридичної особи.

Так, учасник пенсійного фонду є власником суми зобов'язань у грошовому виразі, а не дійсних коштів, та набуває їх після настання відповідної підстави, що суперечить ч. 3 ст. 7 цього Закону України

«Про недержавне пенсійне забезпечення», що накопичені пенсійні кошти в сумі розміру пенсійних внесків, які сплачені на користь учасника фонду, та отриманого на його користь прибутку (збитку) пенсійного фонду, є власністю такого учасника, якою він розпоряджається відповідно до цього Закону.

Таким чином, учасник пенсійного фонду, по суті, має не право власності на кошти, а майнові права на грошові зобов'язання. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 66 згаданого Закону, пенсійні кошти, накопичені за час перебування у шлюбі одним із подружжя у пенсійному фонді, страховій організації чи на пенсійному депозитному рахунку, є спільним майном подружжя, якщо інше не передбачено шлюбним контрактом. У разі розподілу пенсійних коштів у зв'язку з розірванням шлюбу, кожна із сторін визначає, відповідно, пенсійний фонд, страхову організацію чи банківську установу, яка має право на відкриття пенсійного депозитного рахунку, для передачі належної їй частини пенсійних коштів та письмово повідомити про це адміністратора, страхову організацію та банківську установу, з яких передаються пенсійні кошти.

Іншою формою приватнокорисних непідприємницьких товариств, які створюються для захисту майнових прав, є так звані «лікарняні каси», члени (учасники) яких сплачують внески для особистого страхування, що вирішує питання фінансування медичної допомоги. Отже, зазначені юридичні особи можуть бути повністю автономними, незалежними від зовнішнього фінансування, або діяти на основі співпраці цих організацій з органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, на підставі наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про взаємодію лікарняних кас, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та закладів охорони здоров'я» № 400 від 11.08.2005 р.

Додатково необхідно звернути увагу на можливість захисту майнових прав описаних приватнокорисних товариств через систему допоміжних органів юридичної особи. В російській юридичній літературі висловлюється позиція щодо можливості існування договору на управління юридичною особою, відповідно до якого, управляючій організації (управляючому) передаються повноваження одноосібного виконавчого органу юридичної особи, що формує його волю з визначених питань та виражає її [3, с. 113].

Вважаємо, що така позиція є актуальною з огляду на економічний характер цих відносин, ефективність збереження майна та управління активами непідприємницьких товариств, субстратом яких є майно. З точки зору правового регулювання управління

юридичною особою, порушується принцип самостійності суб'єкта цивільних відносин, автономності його волі та волевиявлення. Тому, вдосконалюючи систему управління, необхідно акцентувати увагу не на договорі управління юридичною особою (суб'єктом), а про договір управління майном (об'єктом).

Так, законодавець у ст. 1030 ЦК України не наводить виключного переліку об'єктів управління, з огляду на це, винятком серед можливих об'єктів є грошові кошти, крім випадків, коли право здійснювати управління грошовими коштами прямо встановлено законом (зокрема, Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»).

При цьому, необхідно здійснити відокремлення майна, переданого в управління (ч. 3 ст. 1030 ЦК України) шляхом технічного (відображення на окремому балансі, рахунку) та юридичного (обмежений порядок стягнення на майно) відокремлення [4, с. 787]. Однак, це не означає, що юридична особа буде управлятися на підставі вказаного договору. Вважаємо, що подібне управління не учасником товариства може бути здійснене лише в силу трудового договору з фізичною особою (наприклад, директором) чи на підставі договору про надання послуг (управління активами – англ. *wealth management*). Незважаючи на це, відносини залишатимуться внутрішніми, організаційними, в межах виконання волі юридичної особи.

Таким чином, аналізуючи особливості захисту суб'єктивних цивільних прав членів приватнокорисних непідприємницьких товариств необхідно стверджувати наступне:

1) захист майнових інтересів осіб може здійснюватися у формі створення приватнокорисного непідприємницького товариства, субстратом якого є майно (об'єднання співвласників, фонд);

2) права учасників непідприємницьких товариств мають корпоративний характер, тому способи захисту залежатимуть від виду цих прав (організаційні, майнові, немайнові);

3) особливою формою захисту майнових прав учасників непідприємницьких товариств є створення спеціальних органів з управління майновими активами, функції яких виконуватимуть ліцензовані юридичні особи на підставі договору управління.

Список використаних джерел:

1. *Галянтич М. К.* Теоретико–правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень [Текст] / М. К. Галянтич. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2006. – 512 с.

2. Машуков Р. О. Право власності садівницького товариства та його членів [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Р. О. Машуков – Київ, 2010. – 20 с.

3. Кытманова А. А. Правовая природа договора на управление юридическим лицом [Текст] / А. А. Кытманова // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 311. – С. 112–116

4. Цивільне право: Особлива частина [Текст]: Підручник / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.

ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМИ РІШЕНЬ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ (УЧАСНИКІВ) ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Васильсва В. В.,

*науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права
НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України*

Спори, пов'язані з порушенням корпоративних прав, як правило, стосуються визнання недійсними засновницьких документів та (або) внутрішніх нормативних актів (повністю або частково) і визнання недійсними рішень органів господарських товариств.

У даних випадках, такий спосіб захисту як *визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб*, у контексті ст. 16 ЦК України, не дозволяє ефективно здійснювати захист вказаних порушених прав. Такий спосіб застосовується у разі визнання недійсними рішень регулюючого та контролюючого ринку цінних паперів органу – Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Вимога про визнання незаконним акту державного органу чи органу місцевого управління може поєднуватися з іншими способами захисту, наприклад, вимогами про відшкодування збитків або мати самостійний характер, якщо інтерес суб'єкта зводиться лише до самої констатації незаконності акта, який перешкоджає, наприклад, реалізації права.

Тому, зазвичай, при визнанні недійсними рішень органів господарських товариств, застосовують такий спосіб захисту як визнання правочину недійсним. Однак, у даному випадку, судді відмовляють у задоволенні таких позовів, мотивуючи це тим, що акти юридичних осіб не є правочинами, і загалом, такий спосіб як визнання рішення загальних зборів недійсним, не передбачений ЦК України. В такому разі, напевно існує потреба у з'ясуванні правової природи цих актів. Акти органів юридичної особи в системі юридичних фактів належать до актів, тобто правомірних дії суб'єктів, метою яких є виникнення, зміна або припинення цивільних правовідносин. До юридичних актів відносять правочини, адміністративні акти, рішення суду [1, с. 498]. До адміністративних актів належать акти державних органів та органів місцевого самоврядування, які за своєю суттю є актами публічного права. Рішення суду в системі підстав виникнення цивільних правовідносин посідає самостійне місце, породжуючи відносини, що за своєю правовою природою, зазвичай, є приватно-правовими [2, с. 93], хоч сам акт створюється органом публічної влади. Правочином вважається дія особи, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Зрозуміло що, акт органу управління юридичної особи не є жодним із зазначених актів, однак, належить до групи юридичних актів і посідає проміжне місце між правочинами (як діями суб'єктів приватного права) та адміністративними актами.

У ст. 16 ЦК України передбачено способи захисту в разі неправомірності кожного з перелічених видів актів: правочину (п. 2 ч. 2 ст. 16 ЦК України), рішення суду (п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України), адміністративних актів (п. 10 ч. 2 ст. 16 ЦК України). На рівні загальних положень ЦК не передбачений спосіб захисту в разі незаконності актів органів чи учасників юридичної особи. Лише в окремих законодавчих актах передбачена можливість оскарження вказаних рішень. Так у ст. 50 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначається, що, якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги цього Закону, інших актів законодавства, статуту чи положення про загальні збори акціонерного товариства, акціонер, права та охоронювані законом інтереси якого порушені таким рішенням, може оскаржити це рішення до суду протягом трьох місяців з дати його прийняття. При цьому, частковим випадком оскарження є визнання акту недійсним або незаконним.

Згідно із ст. 43 проекту Закону України «Про товариства з обмеженою відповідальністю» *рішення* загальних зборів учасників

товариства, яке було прийняте з порушенням вимог цього закону, статуту товариства і порушує права і законні інтереси учасника товариства, *може бути визнано судом недійсним* за заявою учасника товариства, який не брав участі в голосуванні або голосував проти оспорюваного рішення. Така заява може бути подана протягом двох місяців з дня, коли учасник товариства дізнався або повинен був дізнатися про прийняте рішення. У випадку, якщо учасник товариства брав участь у загальних зборах учасників товариства, які прийняли рішення, що оскаржується, зазначена заява може бути подана протягом двох місяців з дня прийняття такого рішення. Суд має право, з урахуванням усіх обставин справи, залишити в силі рішення, яке оскаржується, якщо голосування учасника товариства, який подав заяву, не могло вплинути на результати голосування, допущені порушення не є суттєвими і рішення не спричинило заподіяння збитків даному учаснику товариства.

Також може бути оскаржене рішення ради директорів (наглядової ради) товариства, одноосібного виконавчого органу товариства, колегіального виконавчого органу товариства або керуючого, що було прийняте з порушенням вимог цього Закону, інших нормативно-правових актів, статуту товариства і порушує права – законні інтереси учасника товариства. Воно може бути визнано судом недійсним за заявою цього учасника товариства.

Формування однозначної судової практики часто ускладнюється тим, що в законі відсутні чіткі положення стосовно застосування спеціальних способів захисту цивільних прав та інтересів.

На рівні ЦК України передбачений *спеціальний спосіб* захисту корпоративних прав у ст. 98, де згадується про *право на оскарження учасником товариства в суд рішення* загальних зборів. В. Л. Яроцький зауважує, що за змістом закону фізичні та юридичні особи можуть вимагати визнання незаконними не лише рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади і місцевого управління, але й рішень, дій, бездіяльності органів управління юридичними особами, якщо вони не відповідають закону та іншим нормативним актам і порушують охоронювані законом інтереси фізичних та юридичних осіб. Наприклад, підлягають розгляду судами позови про визнання незаконними рішення зборів акціонерів, правління та інших органів акціонерного товариства, що порушують права акціонерів, передбачені законом [3, с. 260].

Відносно актів органів управління юридичної особи, вважається за необхідне, у разі їх незаконності, передбачити спосіб захисту на рівні загальних положень ЦК України. В літературі правильно

зазначається про необхідність доповнення ст. 16 ЦК України положенням, відповідно до якого способами захисту цивільних прав та інтересів є визнання незаконними рішень органів управління (учасників) юридичної особи [4, с. 65]. На необхідність такої новелізації вказували і В. Ф. Маслов і О. А. Пушкін, зазначаючи, що слід було встановити загальну норму, згідно із якою могли б визнаватися недійсними в судовому порядку розпорядчі акти органів управління, що порушують суб'єктивні права осіб [5, с. 243].

Рішення загальних зборів можуть бути визнані недійсними за формальними підставами (наприклад, коли акціонерів не було повідомлено про порядок проведення зборів; неправильно складені списки акціонерів, які мають право брати участь у зборах; рішення ухвалювалося за відсутності кворуму тощо), та внаслідок істотного порушення норм чинного законодавства чи локальних актів (загальні збори ухвалили прийняте рішення з питань, що не входять до їх компетенції). Відсутність кворуму на загальних зборах, порушення порядку їх скликання, ухвалення зборами рішень з питань, які не було внесено до порядку денного, проведення зборів в іншому місці та в інший час, ніж це було вказано у повідомленні, повинно бути безумовною підставою для скасування рішень загальних зборів акціонерів, із покладенням відповідальності на посадових осіб тих органів, обов'язком яких є підготовка та проведення загальних зборів – наглядової ради або виконавчого органу [6, с. 12].

Список використаних джерел:

1. *Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.*

2. *Печений О. П., Шатенко О. В. Рішення суду в системі підстав виникнення цивільних правовідносин [Текст] / О. П. Печений, О. В. Шутенко // Вісник господарського судочинства. – 2007. – № 3 – С. 87 – 93.*

3. *Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1.*

4. *Кучеренко І. М. Способи захисту цивільних прав / І.М.Кучеренко // Охорона і захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в цивільних правовідносинах / За заг.ред. Я. М. Шевченко. – Х.: Харків юридичний, 2011. – 528 с.*

5. *Советское гражданское право / Под ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина. – К.: Вища школа, 1977. – С. 243.*

6. Зудіхін О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав учасників господарських товариств. Автореф дис. ... канд. юрид. наук / О. В.Зудіхін // – Од, 2011. – 20 с.

ЗАХИСТ ПЕРЕВАЖНИХ ПРАВ В КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ: ОКРЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Бабецька І. Я.,

*аспірантка кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника*

В умовах бурхливого розвитку ринкових відносин питання захисту корпоративних прав учасників господарських товариств набуває все більшого значення. При цьому, одним із найсуттєвіших є питання захисту переважних прав учасників корпоративних правовідносин.

Дослідженням окремих питань захисту переважних прав у корпоративних правовідносинах займалися такі вчені, як: В. А. Белов, В. В. Васильєва, О. М. Вінник, О. Й. Качмар, В. М. Кравчук, В. І. Крат, О. О. Кот, С. В. Томчишен, І. В. Спасибо-Фатєєва, К. Й. Скловский, М. В. Субботин та ін.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Серед науковців, так і в судовій практиці, немає однозначності в розумінні того, в який спосіб слід захищати порушене переважне право в корпоративних правовідносинах. Зокрема, в одних випадках акціонери, чие переважне право на придбання акцій було порушене, зверталися до суду з позовами про визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій – повністю або частково (в частині визначення покупця за договором), в інших – з позовами про визнання за ними переважного права на придбання акцій; визнання їх покупцями акцій, з переведенням на них прав та обов'язків покупця. Траплялись також випадки, коли акціонери звертались до суду з вимогами про визнання за ними права власності на акції, відчужені з порушенням їх права на переважне придбання акцій, або з вимогами про переведення на них прав та обов'язків покупця акцій [1].

Законодавець передбачає можливість носія захистити його порушене переважне право за допомогою спеціального способу – вимоги про переведення прав та обов'язків (ч. 5 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 4 ст. 362 ЦК України).

Відповідно до ч. 5 ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства», у разі порушення переважного права будь-який акціонер товариства має право протягом трьох місяців з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про таке порушення, вимагати в судовому порядку переведення на нього прав та обов'язків покупця акцій.

Отже, порушення встановленого Законом України «Про акціонерні товариства» (і на його підставі – статутом ПрАТ) порядку реалізації акціонерами переважного права на придбання акцій, свідчить про неправомірність договору купівлі-продажу акцій з третіми особами (ч. 1 ст. 203 ЦК України) і тягне наслідки, передбачені Законом України «Про акціонерні товариства» (ч. 5 ст. 7) [2, с. 42].

Актуальність дослідження такого способу захисту як переведення прав та обов'язків покупця, визначена необхідністю з'ясування позитивних і негативних аспектів вказаного способу захисту, визначення умов та вироблення рекомендацій для ефективного практичного його застосування.

Прихильники використання даного способу захисту переважних корпоративних прав (В. І. Крат, Л. В. Кузнецова, В. А. Белов, М. В. Субботин, І. В. Спасибо-Фатєєва) вважають, що способи захисту передбачені ст. 16 ЦК України та ст. 20 ГК України (визнання правочину недійсним, визнання права) не захищають та не відновлюють порушеного переважного права акціонера на придбання акцій.

Застосування позову про переведення прав і обов'язків не позбавляє продавця ніяких прав і не створює для нього обов'язків, крім тих, які виникли раніше. Крім того, цей позов є підтвердженням договору, укладеного ним. Укладення продавцем договору, всупереч переважному праву, може призвести до наслідку зобов'язального характеру.

Існує і протилежна думка – неефективність використання позову переведення прав і обов'язків при порушенні переважних прав в корпоративних правовідносинах. Противники використання даного способу (Д. В. Ломакин, О. О. Кот, М. Белкін, Ю. Л. Белкіна) вважають, що у випадку, коли продавець і покупець належним чином виконали зобов'язання, які випливають із договору купівлі-продажу, є всі підстави для твердження про припинення такого договору, а отже, потрібно говорити не про переведення прав та обов'язків за договором, а про фактичний викуп акцій [3, с. 207].

О. О. Кот вказує, що носій переважного права наділений правом вимагати визнання угоди, що порушує його право, недійсною в силу її невідповідності закону, не вимагаючи при цьому примусового переведення на себе права, переданого за недійсною угодою. Але подібні дії власника переважного права можуть кваліфікуватися як шикана (зловживання правом) [4, с. 134].

Проте, на нашу думку, законодавець цілком доцільно встановив право акціонера вимагати в судовому порядку переведення прав та обов'язків покупця акцій. Адже при визнанні недійсним правочину, який порушує переважне право, відбувається двостороння реституція і, жодним чином, не відновлюються інтереси особи, право якої порушене. При визнанні недійсним договору купівлі-продажу акцій, переважне право, за таких умов, не може бути захищеним, оскільки, перш за все, визнання правочину недійсним спрямоване на захист та відновлення майнових прав особи, які при порушенні переважного права ніяк не зачіпаються. За таких підстав закономірною є неприйнятність такого способу для захисту переважних прав. Отже, при поданні позову про переведення прав і обов'язків судом буде встановлено наявність чи відсутність переважного права та факт їх порушення.

С. В. Томчишен та В. М. Кравчук вважають доцільним використання позову про переведення прав і обов'язків покупця акцій. Проте, вказують, що застосування вказаного способу захисту зумовлюють певні труднощі, які потрібно врегулювати на нормативному рівні. Наприклад, коли до суду за захистом переважного права звернуться один або тільки частина учасників (акціонерів), переважне право яких було порушено, а не всі учасники (акціонери), і одночасно, в межах однієї судової справи. В такому разі, ми поділяємо думку науковців про необхідність залучення до участі в межах однієї справи як третіх осіб всіх учасників (акціонерів), переважні права яких порушено [5, с. 42; 6, с. 104]. Такий підхід дозволить залучити одночасно всіх учасників (акціонерів) товариства, а відповідно, існуватиме рівна можливість усім учасникам процесу реалізувати та захистити або відмовитись від захисту свого переважного права, не подавши позов. Таким чином, права та обов'язки будуть переводитись пропорційно до належних часток (акцій) учасників (акціонерів), які звернулися до суду за захистом свого переважного права. А це, в свою чергу, остаточно вирішить питання захисту порушеного переважного права.

Позов про переведення прав та обов'язків може бути задоволений тільки до моменту виконання договору або припинення його за

іншими підставами. До аналогічного висновку призводить тлумачення змісту ч. 4 ст. 362 ЦК України, в якій закріплюється, що, разом із пред'явленням позову, позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець. Тобто, пред'явити позов можливо тільки до виконання укладеного договору купівлі-продажу, і не просто виконання будь-якою із сторін, а саме покупцем свого обов'язку по сплаті коштів.

Саме тому нами обґрунтовано необхідність закріплення на рівні процесуальних кодексів норму, якою суд має право залишити позовну заяву без руху, у разі не внесення певної суми на депозит, про що повідомляє позивача і дає строк для усунення недоліків. Якщо позивач, відповідно до ухвали суду, у встановлений строк виконає вимоги та внесе грошові кошти на депозит, позовна заява вважатиметься поданою в день первісного її подання до суду. У випадку відсутності підтверджуючих документів про внесення певної суми на депозит, заява вважається неподаною і повертається позивачеві. В такому випадку позивач підтверджує чи спростовує свій реальний намір вступити у відповідні правовідносини.

У зв'язку з цим, розгляд особливостей захисту переважних прав в корпоративних правовідносинах вказує на недовершеність норм матеріального та процесуального права, які потребують деталізації й удосконалення.

Список використаних джерел:

1. *Качмар О. Й.* Судова практика захисту права на придбання акцій / О. Й. Качмар // Юридичний журнал. – 2009. – № 3 (81). – С. 92–96.
2. *Вінник О. М.* Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства» / О. М. Вінник. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 312 с.
3. *Ломакин Д. В.* Очерки теории акционерного права и практика применения акционерного законодательства. – М.: Статут, 2005. – 221 с.
4. *Кот О. О.* Перехід прав кредиторів: Історія. Теорія. Законодавство. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 160 с.
5. *Томчишен С. В.* Особливості здійснення, охорона та захист переважних прав на придбання часток (акцій) у статутному капіталі господарських товариств: проблеми теорії та практики / С. В. Томчишен // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2010. – № 3 (22). – С. 35 – 48.

6. *Кравчук В. М.* Проблеми реалізації та захисту переважного права на придбання акцій за Законом України «Про акціонерні товариства» / В. М. Кравчук // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 6. – С. 104 – 107.

ПЕРЕХІД КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПРИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Сіщук Л. В.,

*аспірант кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника*

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні значна увага приділяється реорганізації юридичних осіб. Адже реорганізація є одним із процесів, що зумовлює відновлення конкурентоздатності та поліпшення економічного стану таких утворень. При цьому, для ефективної діяльності юридичних осіб, як тих, які були створені первинним способом, так і тих, які виникли в процесі реорганізації, важливого значення набувають корпоративні відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Тому одним із питань, що зумовлює актуальність даної проблематики, є питання про можливість та особливості правонаступництва корпоративних прав при реорганізації.

Чинне законодавство не містить легального визначення поняття «реорганізація». Крім того, як зазначає В. І. Бобрик, немає й цілісного законодавчого підходу до процедури реорганізації юридичних осіб [1]. У правовій літературі, як правило, більшість вчених розглядають реорганізацію як підставу виникнення та (або) припинення юридичних осіб, що зумовлює перехід всього обсягу прав і обов'язків від юридичних осіб, які існували раніше (правопопередників) до інших юридичних осіб (правонаступників) [2, с. 482]. При цьому, основною ознакою, яка розкриває сутність реорганізації є правонаступництво, за допомогою якого забезпечується досягнення очікуваного правового результату реорганізації, а саме – переходу прав і обов'язків від правопопередника до правонаступника, що і обумовлює мету реорганізації.

Оскільки у процесі реорганізації її учасниками є юридичні особи, між якими виникає правонаступництво щодо майна, прав та

обов'язків, що переходять, то виникає питання чи буде мати місце правонаступництво щодо корпоративних прав, якими володіють учасники юридичної особи, що перебуває у процесі реорганізації. Д. В. Ломакін зазначає, що значення розміщення цінних паперів, як одного з етапів здійснення реорганізації, полягає в тому, що внаслідок її проведення виникнення корпоративних прав в акціонерів відбувається первинним способом. Обґрунтовується така позиція тим, що закон не наділяє учасників (акціонерів) правом вирішення питання про участь у розміщенні акцій [3, с. 166].

Така аргументація є зрозумілою, але необхідно звернути увагу на інші особливості реорганізації. Слід враховувати той факт, що реорганізація є складною процедурою, яка починає свій відлік з моменту прийняття рішення про реорганізацію на загальних зборах товариства, закінчуючи внесенням до реєстру відомостей про юридичну особу – правонаступника, що вказує на реалізацію корпоративних прав учасника. При проведенні реорганізації товариства, його учасники (акціонери) наділяються та здійснюють такий комплекс корпоративних прав, як: право на участь у загальних зборах; право на отримання інформації; право вимоги обов'язкового викупу акцій акціонерним товариством; право на отримання акцій (часток, паїв) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи – правонаступника.

Так, особи, які не мають наміру бути учасниками (акціонерами) юридичної особи – правонаступника мають право на обов'язковий викуп акцій товариством, що передбачено статтями 68, 69 Закону України «Про акціонерні товариства». Акціонери, які на загальних зборах проголосували проти прийняття рішення про реорганізацію, укладають договір з акціонерним товариством про обов'язковий викуп товариством належних йому акцій, що зумовлює припинення корпоративних прав у таких осіб.

Інша ситуація має місце, коли учасник (акціонер) товариства на загальних зборах проголосував за рішення про проведення реорганізації. У такому випадку, в учасника (акціонера) виникає право на отримання акцій (часток, паїв) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи – правонаступника. Зокрема, О. В. Бакуліна зазначає, що надання акціонерам товариства, що реорганізується, права на участь у товаристві, що створюється у результаті реорганізації, вказує на необхідність забезпечення правонаступництва майнових і немайнових прав, що посвідчуються акціями товариства, що реорганізується [4, с. 24]. Адже, право на участь в управлінні товариством є невід'ємною складовою правового статусу будь-якого

учасника та вказує на наявність корпоративних прав у таких осіб (виділене мною – С. Л.) [5, с. 74]. Крім того, теоретична зумовленість правонаступництва корпоративних прав при реорганізації юридичної особи має важливе практичне значення.

По-перше, наявністю правонаступництва обґрунтовується правова природа конвертації акцій (обміну часток у статутному капіталі товариства). Сутність конвертації, загальному розумінні, полягає в заміні уже розміщених цінних паперів на цінні папери, що будуть розміщуватися [3, с. 152]. Якщо виходити з того, що при реорганізації виникає правонаступництво щодо прав учасників, які посвідчуються акцією, то мета здійснення конвертації стає зрозумілою – це оформлення правонаступництва [6, с. 35]. У п. 1. 8 Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств (далі – Положення) також зазначено, що при емісії акцій під час реорганізації товариства продаж акцій не здійснюється, що вказує на неможливість набуття статусу акціонера особою, яка не була учасником юридичної особи – правопередника. Тому виникнення та реалізація корпоративних прав акціонера в юридичній особі, що перебуває у процесі реорганізації, є гарантією похідного набуття таких прав акціонером у юридичної особи – правонаступника.

Особливістю конвертації акцій при реорганізації також є те, що при здійсненні конвертації може виникнути необхідність зміни обсягу прав, які посвідчуються акціями. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 81 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначається, що порядок та коефіцієнти конвертації акцій визначаються у договорі про злиття (приєднання) чи плані поділу (виділу), умови якого затверджуються на загальних зборах кожного акціонерного товариства, що бере участь у злитті, приєднанні, поділі, виділі або перетворенні. У зв'язку з цим виникає питання: чи не суперечить зміна обсягу прав, які передаються у порядку правонаступництва, правилу про неможливість передати іншій особі більше прав, ніж вона має? Г. С. Васильєв з цього приводу зазначає, що правонаступництву притаманні такі ознаки: 1) при переході права, його сутність і об'єкт залишаються незмінними, обсяг прав, при цьому, може змінюватися, розширюючи чи звужуючи їх залежно від вимог закону; 2) на підставі одних і тих самих фактів, в один і той самий момент, праводавець втрачає ті можливості, які надавало йому суб'єктивне право, а правонаступник набуває їх [7, с. 57]. Із викладеного вище можна дійти висновку, що при реорганізації відбувається правонаступництво щодо комплексу корпоративних прав (права на участь в управлінні товариством, права на отримання

інформації тощо), незалежно від кількості акцій чи розміру частки у статутному капіталі. В такому випадку, йдеться лише про нерівність обсягу корпоративних прав, що вказує на те, що чим більша частка у статутному капіталі, тим більший обсяг, а не комплекс корпоративних прав учасників. Крім того, незважаючи на те, що особливості конвертації акцій передбачені у договорі про злиття/приєднання (плані поділу/виділу), такий процес є результатом діяльності акціонерного товариства, що перебуває у процесі реорганізації, яка охоплює низку послідовних дій. Тому, набуття статусу акціонера здійснюється відповідно до закону після внесення відповідних змін до реєстру в день державної реєстрації юридичної особи – правонаступника.

По-друге, корпоративне правонаступництво є критерієм, що відмежовує реорганізацію від інших способів правонаступництва [6, с. 39]. Так, при придбанні контрольного пакету акцій акціонерного товариства до особи, яка виявила намір їх придбати, переходять корпоративні права в межах діючого товариства. У разі прийняття рішення товариством про відчуження певного майна (майнового комплексу), правонаступництво відбувається тільки щодо прав та обов'язків на таке майно. При реорганізації виникає правонаступництво як щодо майна, прав та обов'язків, які переходять від юридичної особи (правопосередника) до юридичної особи (правонаступника) за розподільним балансом (передавальним актом), так і щодо корпоративних прав учасників, які їх набувають внаслідок конвертації акцій (обміну часток (паїв) у статутному капіталі товариства).

Таким чином, слід зазначити, що правонаступництво при реорганізації є правовою категорією, що зумовлює не тільки перехід майна, прав і обов'язків від юридичної особи – правопосередника до юридичної особи – правонаступника, але й розкриває особливості переходу корпоративних прав, що є гарантією захисту прав учасників товариства, які прийняли рішення про проведення реорганізації.

Список використаних джерел:

1. *Бобрик В. І.* Проблеми правового регулювання реорганізації господарських товариств шляхом приєднання / В. І. Бобрик // Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2009.

2. *Корпоративное право: Актуальные проблемы теории и практики* / Под. общ. ред. В. А. Белова. – М.: Издательство Юрайт, 2009. – 678 с.

3. *Ломакин Д. В.* Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах / Д. В. Ломакин. – М.: Статут, 2008. – 350 с.

4. *Бакулина Е. В.* Совершенствование правового регулирования реорганизации хозяйственных обществ: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: 12.00.03 / Е. В. Бакулина. – М., 2004. – 26 с.

5. *Гуреев В. А.* Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации / В. А. Гуреев. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 208 с.

6. *Юдин Д. С.* Правопреемство в корпоративных правоотношениях при реорганизации акционерного общества / Д. С. Юдин // *Российское правосудие*. – 2009. – № 9 (41). – С. 30 – 41.

7. *Васильев Г. С.* Преемство в праве собственности как разновидность сингулярного правопреемства / Г. С. Васильев // *Правоведение*. – 2006. – № 6. – С. 52 – 66.

ЩОДО ПІДВІДОМЧОСТІ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

Бутрин Н. С.,

викладач кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Актуальність теми пов'язана з тим, що увага законодавця до корпоративних відносин останнім часом значно зростає. На жаль, викликано це не системним реформуванням цих відносин, потреба в якому назріла вже давно, а намаганням терміново зламати типові схеми в роботі сучасних рейдерів.

Проблему корпоративних правовідносин розглядали такі вчені, як: В. А. Васильєва, Н. С. Глусь, Г. В. Кашаніна, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, Р. Б. Сивий, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. М. Вінник та ін.

Одним із таких заходів стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» від 15.12.2006 р.

Головним у цьому законі є два моменти: 1) корпоративні спори віднесено до юрисдикції (підвідомчості) господарських судів; 2) запроваджено виключну підсудність таких справ за місцем знаходження юридичної особи.

Зміст ст. 12 ГПК України дозволяє виділити дві групи корпоративних спорів, підвідомчі господарському суду:

1) спори між господарським товариством та його учасником, в тому числі колишнім (який вибув). Слід звернути увагу на те, що господарські товариства – це не всі юридичні особи, а лише їх окрема група. До господарських, зокрема, належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства. Останніх три види не користуються популярністю, тому лівова частина «корпоративних справ» буде за участю акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю [1].

Встановлення підвідомчості корпоративних спорів господарським судам лише за участю господарських товариств видається недоцільним, оскільки такі самі спори можуть виникати за участю виробничих кооперативів, приватних підприємств, об'єднань підприємств та інших господарюючих суб'єктів. За існуючою нормою Господарсько-процесуального кодексу (далі – ГПК) України, підвідомчість спорів за участю інших юридичних осіб, ніж господарські товариства, залежатиме від складу сторін: якщо позивач не є підприємцем, буде належатиме до юрисдикції загальних судів. На нашу думку, доцільно було б для всіх корпоративних спорів встановити єдину підвідомчість. До внесення відповідних змін до ст. 12 ГПК України, господарські суди повинні відмовляти у прийнятті позовної заяви на підставі п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК України.

2) спори між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням і припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів [1].

Зазначені спори не виникають з корпоративних правовідносин, оскільки їх учасниками є не господарські товариства, а їх учасники, а тому вони не є корпоративними в чистому вигляді. Розмежування цих справ помітно і підчас аналізу тексту норми ст. 12 ГПК України: законодавець розділяє ці справи словами «а також». Однак, вони опосередковано пов'язані з корпоративними відносинами, тому також віднесені до підвідомчості господарських судів.

Спори, які пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності господарського товариства охоплюють практично всі відносини, які можуть існувати між учасниками з приводу їх участі в товаристві.

Окремо законодавець зазначає, що не належать до підвідомчості господарських судів трудові спори. Навіть у тому випадку, коли суб'єктами спірних правовідносин є учасники. Отже, якщо спір виник із трудових відносин (прийняття на роботу, звільнення, оплата праці, матеріальна відповідальність, компенсаційні випали), він належить до компетенції загальних судів [3].

На перший погляд розмежування трудових та корпоративних спорів не викликає труднощів. Однак, ситуація ускладнюється, коли йдеться про припинення відносин з членами органів управління юридичних осіб. Тут питання про галузеву належність цих відносин викликає не лише теоретичний інтерес, але й неабияке практичне значення. Адже від цього залежить, яке законодавство застосовувати до спірних правовідносин: трудове (якщо виходити з того, що спір трудовий), чи цивільне (якщо спір корпоративний).

Перше, на що слід звернути увагу, це на суб'єктний склад учасників спору. Якщо хоч один із них не є учасником, спір господарським судам не підвідомчий. Зокрема, якщо мова йде про звільнення чи призначення на посаду особи, яка не є учасником товариства. В цій площині особливої уваги потребує аналіз співвідношення ч. 3 ст. 99 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, за якою члени виконавчого органу можуть бути в будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків, якщо в установчих документах не визначені підстави усунення членів виконавчого органу від виконання своїх обов'язків та трудового законодавства, що передбачає вичерпні підстави припинення трудових відносин [2].

Відповідно до ст. 3 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) України регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Особливості праці членів кооперативів та їх об'єднань, колективних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, працівників підприємств з іноземними інвестиціями, визначаються законодавством та їх статутами. Цю норму слід тлумачити розширено і застосовувати її до праці членів (учасників) інших видів юридичних осіб. Такий підхід відповідатиме принципу рівності всіх організаційно-правових форм підприємництва.

У зв'язку із цим, на підставі ст. 3 КЗпП України, особливості правового регулювання праці членів виконавчих органів товариства та його керівника визначаються законодавством (до якого належить, зокрема, Закон України «Про господарські товариства» та ЦК України), та статутом товариства.

Слід мати на увазі, що керівник товариства є одночасно і працівником, і виконавчим органом товариства, його посадовою особою. Тому особливості його праці, прийняття та звільнення з цієї посади, визначаються спеціальним законодавством (ЦК України та Законом «Про господарські товариства»). Законодавство про працю застосовується до цих відносин лише в тій частині, в якій воно не суперечить зазначеним нормам.

Слід зазначити, що неоскаржені судові рішення в «корпоративних» справах, ухвалені судами першої інстанції до набрання чинності Законом, набувають законної сили в порядку і у строки, встановлені ГПК України.

У разі пропуску строку апеляційного оскарження рішення, господарські суди повинні керуватися правилами господарського судочинства, оскільки спеціальних норм про те, які правила слід застосовувати в цьому випадку, Закон про встановлення підсудності не містить.

Щодо підвідомчості корпоративних спорів третейським судам, то відповідно до ч. 2 ст. 12 ГПК України, підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб [1]. Оскільки корпоративні спори спеціально не відзначені, слід дійти висновку, що вони, за загальним правилом, можуть бути передані на вирішення третейського суду.

Список використаних джерел:

1. *Господарський* процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 2003.
2. *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. / Відомості Верховної Ради. – 2003.
3. *Красавчіков О. А.* Концепція організаційних відносин /О. А. Красавчіков // CORPRAVO.COM.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АКЦІЙ ПОДРУЖЖЯ

Даниленко Є. М.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Правовий режим акцій, що належать одному з подружжя, законодавством однозначно не визначений. З одного боку, ні акції, ні корпоративні права, що ними посвідчуються, не належать до переліку майна, що відповідно до ст. 57 Сімейного кодексу України є особистою приватною власністю дружини, чоловіка. З іншого – законодавством не передбачено і можливості їх перебування в спільній сумісній власності подружжя. Крім того, як зазначає О. С. Швиденко законодавство не передбачає можливості відкриття рахунків окремо кожному із співвласників, які б свідчили про володіння акціями, які є об'єктом спільної власності [1, с. 10].

У зв'язку за цим слід зазначити, що правовий режим акцій подружжя має важливе значення не лише для теорії, але й для практики застосування. Адже, якщо акції належать до спільної сумісної власності подружжя, то їх відчуження можливе лише за умови надання згоди другим з подружжя, а у випадку розірвання шлюбу, акції мають ділитись між подружжям нарівні з іншим майном. Якщо акції належать до особистої приватної власності одного з подружжя, то він може їх вільно, самостійно відчужувати, і при розподілі майна, набутого за час шлюбу, вони не мають враховуватись.

Однак, єдиного підходу до вирішення цього питання немає ні в науці, ні в практиці. На думку одних учених, акції цілком можуть бути в спільній сумісній власності подружжя. На думку інших – у разі набуття одним із подружжя акцій за рахунок спільних коштів подружжя, права спільної сумісної власності щодо неї не виникає. Другого з подружжя не можна вважати власником акцій, і відповідно, акціонером та володільцем комплексу особистих та майнових корпоративних прав. Прихильниками першого підходу є, зокрема, Т. С. Ариванюк [2, с. 11], О. С. Швиденко [1, с. 10], О. М. Вінник та В. С. Щербина [3, с. 90], прихильниками другого – І. В. Жилінкова [4, с. 265- 267] та Ю. С. Червоний [5, с. 121].

Аналогічно, різні підходи існують й у судовій практиці. Відповідно до чинної постанови Пленуму ВСУ від 21.12.2007 р. № 11 акції є об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо вони були придбані за їх спільні кошти [6].

Але в останніх рішеннях і ВСУ, і ВССУ, займають прямо протилежну позицію [7; 8], зазначаючи, що акція як пайовий цінний папір засвідчує право на частку у статутному капіталі акціонерного товариства того із подружжя, який є акціонером.

У цій статті представлена авторська позиція щодо правового режиму акцій подружжя, виходячи з системного тлумачення чинного законодавства.

Акції як цінні папери, відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України, є речами (незалежно від того, в якій формі вони емітовані – документарній чи бездокументарній), а отже, відповідно до ст. 190 Цивільного кодексу України – майном. Відповідно до ч. 1 ст. 61 Сімейного кодексу України, об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком того, що виключено з цивільного обороту. Відповідно до ст. 60 Сімейного кодексу України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Спростувати цю презумпцію можуть лише обставини, які вказують на належність майна до особистої приватної власності одного із подружжя. Однак, серед умов, перелічених в ст. 57 Сімейного кодексу України, лише придбання акцій до шлюбу або під час шлюбу, але за кошти, набуті до шлюбу, може бути підставою для віднесення акцій до особистої приватної власності одного з подружжя. В інших випадках, акції, придбані за час шлюбу, мають бути спільною сумісною власністю.

При цьому, той факт, що в реєстрі власників іменних цінних паперів зазначається ім'я лише того з подружжя, що є акціонером, що, на думку І. В. Жилінкової є свідченням приналежності акцій до особистої приватної власності одного з подружжя [4, с. 267], не є визначальним. Адже, процедура реєстрації має формальний характер і не визначає права [9, с. 135]. А якщо, то внесення до реєстру власників іменних цінних паперів імені лише одного з подружжя зовсім не означає, що другий з подружжя не має права власності на ці акції у випадку, коли вони були придбані в період шлюбу за спільні кошти подружжя. Аналогічно, другий з подружжя є співвласником автомобіля чи квартири, придбаного за спільні кошти сім'ї, навіть в тому випадку, якщо його ім'я не зазначено в реєстраційних документах на авто чи в документах, що посвідчують право власності на це майно.

Інша справа, що акції посвідчують не лише майнові, але й особисті немайнові права. До останніх саме і належать такі права як право участі в діяльності товариства, в тому числі право приймати участь у роботі загальних зборів, право голосу, право обирати та бути

обраним до органів управління акціонерного товариства тощо. Ці права впливають з права участі особи в діяльності акціонерного товариства, і згідно ст. 100 Цивільного кодексу України, є особистими немайновими правами. Іншими словами, вони можуть належати лише тій особі, яка в реєстрі акціонерів зазначена як власник акцій акціонерного товариства. Натомість такі майнові права як право на отримання дивідендів та право на відчуження акцій, в тому числі шляхом їх продажу акціонерному товариству, мають належати всім співвласникам акції. Отже, другий з подружжя не може оскаржувати результати голосування свого чоловіка (дружини) і, таким чином, впливати на діяльність акціонерного товариства, а також отримувати інформацію від нього. Але лише за його згодою акціонер може здійснювати відчуження акцій, а також має право на частину дивідендів, що були сплачені при отриманні прибутку.

Такий стан правового регулювання спрямований на захист інтересів сім'ї та другого з подружжя. Адже, операції з придбання та продажу акцій, є доволі ризикованими з точки зору отримання користі від них, і використання коштів сім'ї на придбання акцій, так само як і операції щодо їх відчуження, цілком можуть позначитись на майновому стані сім'ї. Якщо акції та корпоративні права, що ними посвідчуються, віднести до особистої приватної власності одного з подружжя, то це може призвести до ситуації, коли один з подружжя використовуватиме спільні сімейні кошти для особистого збагачення через отримання дивідендів, а відчуження акцій одним із подружжя, всупереч інтересам сім'ї, може позбавити цю сім'ю одного з джерел доходів.

Звичайно, приналежність акцій до особистої приватної власності одного з подружжя має й свої переваги. Зокрема, спрощення їх обігу за рахунок зменшення ризиків визнання договорів купівлі-продажу акцій недійсними через відсутність згоди другого з подружжя, а також підвищення стабільності складу акціонерів, що особливо важливо для приватних акціонерних товариств.

Але для цього необхідно, як мінімум, внести відповідні зміни до законодавства, віднісши акції до особистої приватної власності одного з подружжя, також передбачити певні гарантії для другого з подружжя, які дали б йому можливість запобігти використанню спільного майна на придбання акцій всупереч інтересам сім'ї. Наприклад, встановивши обов'язковість надання письмової згоди другим з подружжя на використання спільного майна на придбання акцій, сукупна ринкова вартість яких перевищує певну суму.

Оскільки поки відповідні зміни до законодавства не внесено, на акції, придбані за рахунок спільного майна подружжя, має, на нашу

думку, поширюватись режим спільної сумісної власності. Віднесення таких акцій до особистої приватної власності одного з подружжя є виправданим лише за умови адекватного захисту прав та інтересів другого з подружжя.

Список використаних джерел:

1. *Швиденко О. С.* Акція як об'єкт права власності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.

2. *Ариванюк Т. С.* Правове регулювання відносин власності між подружжям: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 32 с.

3. *Вінник О. М., Щербина В. С.* Акціонерне право. Навчальний посібник / За ред. проф. В. С. Щербини – К.: Аттіка, 2000. – 544 с.

4. *Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / Жилінкова І. В., В. К. Антошкіна, Н.А. Д'ячкова, В. Ю. Москалюк та ін. / За ред. І. В. Жилінкової, 2008. – 855 с.*

5. *Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под ред. Ю. С. Червоного. – К.: Истина, 2003. – 515 с.*

6. *Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» // [Електронний ресурс]. –*

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

7. *Ухвала Верховного суду України від 26.10.2011 р. в справі № 6-47083св10 [Електронний ресурс]. – ЛІГА:ЗАКОН. – 1 файл – VS110736.LHT. – Назва з екрану.*

8. *Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.05.2012 р. в справі № 6-7139св12 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24981859>.*

9. *Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Видання друге, доповнене / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, Ю. В. Білоусов та ін. / За ред. Є. О. Харитонова. – Х.: ТОВ «Одіссей». – 2008. – 560 с.*

НЕПРЯМИЙ ПОЗОВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Ковалишин О. Р.,

викладач кафедри судочинства

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Сьогодні значну увагу приділяють новому інституту захисту корпоративних прав – непрямому позову. Чимало дискусій виникає з приводу можливої імплементації даного інституту в українське законодавство. Абсолютна більшість вітчизняних вчених погоджуються з думкою, що впровадження непрямого інституту – нагальна вимога сьогодення, зумовлена відсутністю належного правового поля, яке б гарантувало захист корпоративних прав міноритаріїв. Адже даний правовий інститут добре зарекомендував себе в багатьох державах світу як англосаксонської, так і континентальної правових систем. В жодній з цих держав законодавець не здійснював зворотніх кроків щодо його обмеження чи скасування. На жаль, в Україні така подія мала місце.

Частина 2 ст. 72 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачалося, що у разі недотримання особою, заінтересованою у вчиненні товариством правочину, вимог, передбачених ст. 71 цього Закону, та вчинення товариством правочину з юридичною особою, всі акції (частки, паї) якої належать цій особі та/або її афілійованим особам, товариство, або будь-хто з його акціонерів, має право вимагати визнання цього правочину судом недійсним і відшкодування збитків та/або моральної шкоди [1].

На жаль, незважаючи на суттєву обмеженість дії правової норми (право вимагати відшкодування виникало тільки тоді, якщо весь статутний (складений) капітал контрагента є власністю заінтересованої особи; якщо хоча б одна акція, частка, пай не належать заінтересованій особі, то таке право не виникало), вище згадана норма втратила чинність відповідно до Закону України № 2994-VI від 03.02.2011 р. «Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств» [2].

Тому, з метою неповторення такої ситуації в майбутньому необхідно виважено підійти до запровадження непрямого позову в корпоративному законодавстві. Не останню роль тут повинен відігравати аналіз іноземної практики його впровадження та використання, зважаючи на те, що в багатьох із них відбулись суттєві зміни за останнє десятиліття.

Велика Британія. У Великій Британії Закон про компанії, прийнятий в 2006 р. (Companies Act, 2006). Інститут непрямого (дослівно деривативного) позову в цій державі був закріплений значно раніше. Але за Законом про компанії 2006 р. він зазнав чималих змін (статті 260 – 264 Закону). Зокрема, суттєвою особливістю є те, що акціонер (учасник) товариства, який бажає подати деривативний позов, повинен володіти корпоративними правами на момент подання позову до суду. Володіння ними на момент їх порушення не є обов'язковим.

Позов подається не тільки до директорів, які на даний час управляють компанією, але й до колишнього керівництва. В окремих виключних випадках, позов може бути поданий до третьої сторони, яка не є учасником корпоративних правовідносин (наприклад, коли інша компанія збагатилась наперед знаючи, що керівник товариства діє, зловживаючи довірою акціонерів).

Суттєво також зазначити, що отримання прибутку, вигоди, органом правління компанією, не є обов'язковою умовою для подання похідного позову.

Щодо процедури розгляду непрямого (деривативного) позову, то провадження передбачає два етапи. На першому заявник подає частину доказів, які б свідчили про очевидність порушень з боку майбутнього відповідача. При цьому, органи управління не повідомляються про існування такої заяви. На другому етапі, суд витребує докази в компанії і тільки після цього дозволяє продовження з таким позовом або відмовляє в ньому [3].

Німеччина. У Німеччині процедура подання непрямого позову регулюється Акціонерним законом Німеччини (Aktiengesetz, далі – AktG). Цікаво, що норма, яка закріплює право акціонера на непрямий позов, з'явилася лише в 2005 р. (§ 148 AktG).

Правом на подання непрямого позову володіють акціонери, які в сукупності є власниками не менше 1 % статутного капіталу товариства. При цьому сукупна вартість акцій повинна бути не меншою ніж €100 000 (§ 148 AktG). Акціонер повинен підтвердити, що він володів акціями ще до того моменту, як йому стало відомо про неправомірні дії органів управління чи завдану шкоду товариству. Так само акціонер має звернутися спочатку до товариства з вимогою про подання позову до члена його органу управління. І лише у випадку відмови компанії від ініціювання процесу, акціонер отримує можливість реалізувати право на похідний позов [4]. Отже, в Німеччині встановлені досить жорсткі вимоги для подання непрямого позову.

Японія. Японія – держава, де умови для подання непрямого позову є одні з найменш суворих. Однією з умов є володіння хоч однією акцією не пізніше ніж 6 місяців, перед тим як заявити вимогу до компанії про пред’явлення позову до членів органу правління. Разом із тим, судовий збір досить значний та становить ¥8 200 (приблизно 10 700 грн.). Акціонер втрачає право на позов, якщо в процесі провадження він втрачає статус акціонера (наприклад, внаслідок відчуження акцій) [5].

Необхідною умовою є пред’явлення товариству вимоги про подання позову до членів органів управління компанії. Лише після спливу 60 днів з моменту пред’явлення вимоги, акціонер отримує можливість подати позов до суду. Цей строк може бути коротший, якщо до його спливу компанія відмовить в заявленій вимозі.

Таким чином, з аналізу законодавства іноземних держав можна зробити висновки про те, що:

1) передумови та процедура подання непрямого позову в інших державах різняться, незалежно від спільності правових систем. Кожна держава виробила свій власний підхід у вирішенні проблеми забезпечення інтересів міноритарних акціонерів;

2) враховуючи той факт, що інститут непрямого позову ще досі не був відомий національному законодавству, то спочатку в Україні необхідно запровадити досить жорсткі вимоги щодо статусу акціонера (учасника) та процедури подання непрямого позову (шляхом встановлення досить високого бар’єру для його подання (наприклад, 10 % простих акцій); володіння акціями як на момент подання позову, так і на момент порушення права товариства; обов’язкове завчасне повідомлення товариства про майбутній позов до органів управління тощо).

Список використаних джерел:

1. *Про акціонерні товариства*: Закон України №514-V від 17.09.2008 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2008. – №50 –51. – Ст. 384.

2. *Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства»*: Закон України № 2994-VI від 03.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

3. *Companies Act 2006: Directors Duties, Derivative Actions and Other Miscellaneous Provisions / Slaughter and May. 2007* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

4. Arno L. Eisen. Limitations on Derivative Actions in Germany and Japan to Prevent Abuse // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://works.bepress.com/arno_eisen/1/.

5. Zenichi Shishido. Japanese Corporate Governance: The Hidden Problems of Corporate Law and their Solutions, 25 Del. J. Corp. L. 189, 197 (2000).

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ ЯК ПІДСТАВА ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА З ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Пашутіна В. Ю.,

*аспірантка кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Вітчизняний корпоративний сектор характеризується зростанням кількості корпоративних конфліктів у компаніях малого та середнього бізнесу, які існують переважно в формі товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Дані судової статистики свідчать, що спори, пов’язані з виключенням учасника з товариства, є одним з поширеніших видів корпоративних спорів. Активну участь у розв’язанні таких спорів беруть особи, які зловживають своїми правами у зв’язку з «бажанням отримати більше прав, ніж це належить згідно із законом» [1, с. 299]. У сучасній юридичній науці є позиція, відповідно до якої виключення учасника з ТОВ розглядається як спеціальна санкція за зловживання учасником своїми корпоративними правами. Недостатнє законодавче врегулювання та суперечлива судова практика з цього питання зумовлюють актуальність дослідження зазначеної проблеми.

Незважаючи на значну увагу правників, зокрема В. М. Кравчука [2, с. 256 – 294], Л. В. Кузнецової [3], до проблемних аспектів виключення учасника з ТОВ, це питання розглядалось під кутом принципу неприпустимості зловживання правом лише фрагментарно окремими дослідниками (В. І. Добровольським [1, с. 395 – 401], Д. В. Гололобовим [4, с. 20], А.А. Кузнецовим [5, с. 35], С. Д. Радченко [6, с. 172 – 176]).

Метою цього дослідження є обґрунтування можливості виключення учасника з ТОВ у випадку зловживання правом.

Слід зазначити, що питання про зловживання правом, як і про виключення учасника з ТОВ, до теперішнього часу залишаються дискусійними. Принцип неприпустимості зловживання правом закріплений в ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України від 16.01.2003 р. відповідно до якої не допускаються дії осіб, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Законодавство не містить легальної дефініції поняття «зловживання правом», внаслідок чого в наукових колах висунуто багато теорій зловживання цивільним правом. Найбільш впливова теорія про межі здійснення цивільних прав розроблена В. П. Грибановим, відповідно до якої зловживання правом розглядається як особливий тип цивільного правопорушення, що вчиняється уповноваженою особою при здійсненні нею належного їй права, пов'язаним із використанням недозволених конкретних форм у рамках дозволеного їй законом загального типу поведінки [6, с. 63]. Зазначена теорія має такі основні ознаки: зловживати правом може лише особа, якій це право належить; зловживання правом можливе лише при здійсненні права; право використовується «на зло».

Застосування принципу неприпустимості зловживання правом у корпоративних відносинах характеризується ще більшою невизначеністю. У загальних рисах зловживання корпоративними правами можна визначити як поведінку суб'єкта корпоративних відносин, яка полягає у здійсненні суб'єктом свого корпоративного права, завдаючи, при цьому, шкоду інтересам інших суб'єктів корпоративних відносин або спільному корпоративному інтересу.

Законодавче закріплення права на виключення учасника з ТОВ зумовлене юридичною природою ТОВ, пов'язаною з вагомою роллю безпосередньої, особистої участі осіб у ТОВ [8, с. 99 – 100]. Відповідно до ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ, учасника ТОВ, який систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки, або перешкоджає своїми діями досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства на основі рішення, за яке проголосували учасники, що володіють у сукупності більш як 50 % загальної кількості голосів учасників товариства.

Редакція ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» зазнала багато критичних зауважень з приводу свого занадто загального, неконкретного характеру. Прихильники такої редакції

зазначають, що за своєю суттю правова конструкція виключення учасника передбачає використання оціночних понять, що робить її більш гнучкою [5, с. 35].

Як результат, склалося декілька підходів до тлумачення норми про виключення учасника. Відповідно до першого підходу, конструкція виключення розглядається як засіб, що дозволяє усунути із складу товариства особу, яка своїми діями (бездіяльністю) як учасник товариства робить неможливою діяльність товариства або істотно її ускладнює [5, с. 35]. Особливістю цього підходу є те, що виключення учасника можливе лише у зв'язку з його діями (бездіяльністю), що здійснюються особою у якості учасника. Із справедливістю цього підходу погоджується В. М. Кравчук [2, с. 262].

Прибічники другого підходу підставою для виключення учасника з ТОВ вважають порушення обов'язку діяти в інтересах товариства, незалежно від якості, в якій учасник виступав. Останнім часом тенденція до більш розширеного тлумачення норми про виключення учасника посилюється, що знаходить своє відображення і в судовій практиці. Зокрема, судова практика Російської Федерації йде шляхом, коли під дію норми про виключення учасника з товариства підпадають учасники, які здійснюють функції одноособового виконавчого органу, діють від імені товариства на підставі довіреності тощо.

На думку Д. В. Гололобова, виключення учасника з товариства є спеціальною санкцією за зловживання правами учасника [4, с. 20].

В юридичній літературі досить активно обговорюється питання співвідношення підстав виключення учасника з ТОВ з діями, що мають ознаки зловживання правом. Так, С. Д. Радченко визначає, що схожість між цими діями проявляється в тому, що і ті, й інші, можуть полягати в здійсненні уповноваженою особою своїх суб'єктивних прав в розрізі з її інтересами, обидві названі норми діють на майбутній час, їх дія носить превентивний характер, а не відновлювальний [6, с. 173]. Щодо відмінностей, то вони, насамперед, полягають у характері досліджуваних діянь. Слід підтримати С. Д. Радченка, що диспозиція норми про виключення учасника передбачає бездіяльність, а в якості зловживання правом можуть бути кваліфіковані лише дії із зловживання правом [6, с. 173].

Аналіз ст. 64 Закону України «Про господарські товариства» свідчить, що дії, визначені у диспозиції як «систематично не виконує або неналежним чином виконує обов'язки», в якості зловживання правом вважаються не можуть зовсім. В якості зловживання правом можуть розглядатися дії, які зазначені в диспозиції, як «перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства».

Інша відмінність, пов'язана з наслідками зазначених діянь. На думку С. Д. Радченка, основним наслідком зловживання правом є те, що суд може зобов'язати особу припинити зловживання своїми правами. Наслідки діянь, які є підставою для виключення учасника (припинення корпоративних прав), можна розглядати як єдиний, прямо названий, випадок припинення права внаслідок зловживання ним [6, с. 173 – 174]. Крім того, у разі виключення учасника, чинне українське законодавство покладає на ТОВ додаткові майнові зобов'язання, що аналогічні тим, які виникають у разі добровільного виходу учасника із товариства.

Слід зазначити, що зловживання правом може бути допущено лише особою, якій це право належить, тобто особою, що діє як учасник товариства. Як було проаналізовано вище, санкція у вигляді припинення корпоративних відносин може бути застосована до учасника, який в рамках спірної поведінки виступав в іншій якості, зокрема, як директор або представник.

Судова практика з цього приводу досить суперечлива. В одному випадку судові органи вказують на необхідність розмежування понять зловживання правом та підстав для виключення учасника. В постанові Вищого господарського суду України від 22.01.2008 р. у справі № 2-1680/05 зазначено, що встановивши факт зловживання правом учасником товариства шляхом систематичної неучасті у загальних зборах товариства, суд має право застосувати наслідки, передбачені ч. 6 ст. 13 ЦК України – зобов'язати особу припинити зловживання своїми правами шляхом зобов'язання взяти участь у загальних зборах учасників товариства. Отже, припинення зловживання правом буде полягати саме у зобов'язанні учасника взяти участь у загальних зборах товариства, а не виключенні його за рішенням суду з товариства, що означало б неконституційне позбавлення учасника права власності на частку в статутному капіталі товариства [9].

В іншому випадку судові органи підтримують позицію, що зловживання корпоративними правами є підставою для виключення учасника з ТОВ. Так, рішенням господарського суду Закарпатської області від 20.01.2011 р. у справі № 18/157, визнано правомірним виключення учасника з товариства, оскільки було встановлено зловживання учасником наявним у нього правом участі у товаристві, що полягає в необхідності брати участь у загальних зборах учасників, вирішувати питання діяльності товариства та прийняття важливих рішень щодо здійснення господарської діяльності, що сприяло б нормальній діяльності товариства та досягненню ним статутних цілей [10].

Підсумовуючи, слід зазначити, що норми законодавства, які закріплюють підстави для виключення учасника з ТОВ, та положення про неприпустимість зловживання цивільними правами, безумовно, мають тісний правовий зв'язок. У зв'язку з цим слід зазначити, що у формі зловживання правом може розглядатися поведінка учасника ТОВ у вигляді перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства. Тому учасника, який зловживає своїм корпоративним правом, чим перешкоджає досягненню цілей товариства, може бути виключено з товариства з обмеженою відповідальністю на підставі ст. 64 Закону України «Про господарські товариства».

Список використаних джерел:

1. *Добровольский В. И.* Применение корпоративного права: практическое руководство для корпоративных юристов / В. И. Добровольский. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 576 с.
2. *Кравчук В. М.* Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / В. М. Кравчук. – Л., 2009. – 430 с.
3. *Кузнецова Л. В.* Исключение участника из общества с ограниченной ответственностью: практика применения действующего законодательства / Л. В. Кузнецова. – М.: Юстицинформ, 2008. – 159 с.
4. *Гололобов Д. В.* Акционерное общество против акционера: противодействие корпоративному шантажу/ Д. В. Гололобов. – М.: Юстицинформ, 2004. – 320 с.
5. *Кузнецов А. А.* Исключение участника из общества с ограниченной ответственностью / А. А. Кузнецов // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – 2011. – № 10. – С. 34 – 43.
6. *Радченко С. Д.* Злоупотребление правом в гражданском праве России / С. Д. Радченко. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – 224 с.
7. *Грибанов В. П.* Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – М.: Статут, 2001. – 411 с.
8. *Корпоративное право: Учебник для студентов вузов, обучающихся по направлению «Юриспруденция» / Отв. ред. И. С. Шиткина.* – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 648 с.
9. *Постанова Вищого господарського суду України від 22.01.2008 р. у справі № 2-1680/05.* // Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

10. *Рішення господарського суду Закарпатської області від 20.01.2011 р. у справі № 18/157 // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.*

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЯК ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Почтарьов С. О.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Цивільний кодекс (далі – ЦК) України розшири предмет договору дарування і відніс до нього також майнові права та права вимог. Такими правами, на нашу думку, можуть бути і корпоративні права. Проте, тут є ряд особливостей, які зумовлені: а) самими корпоративними правами та їх змістом; б) правовим становищем дарувальників як володільців цих прав; в) формою закріплення корпоративних прав.

У Вікіпедії корпоративні права визначені як права, які впливають із права власності на акцію акціонерного товариства або права на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю або іншої юридичної особи, статутний капітал якої поділений на частки, або права на вклад до статутного капіталу юридичної особи у разі, якщо капітал такої особи не поділений на частки (наприклад, приватних, дочірніх, та інших унітарних підприємств). Звернемо увагу на певну некоректність останнього застереження, яке виключає корпоративні права.

Легальні визначення корпоративних прав містяться у Законі України «Про акціонерні товариства», Господарському кодексі (далі – ГК) України і Законі «Про оподаткування прибутку підприємств». Уперше таке визначення терміна «корпоративні права» з'явилося саме в законі про оподаткування. Зокрема, відповідно ст. 14.1.90 Податкового кодексу (далі – ПК) України корпоративні права – права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання

певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Закон України «Про акціонерні товариства» визначає корпоративні права як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами. Тут слід дотримуватися правил: про вид акцій, які можуть бути подаровані; порядок відчуження акцій, в тому числі того, який встановлений статутними документами порядок переєстрації акцій на обдаровуваного.

ГК України визначає корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Слід зазначити, що деякі визначення не зовсім точно відображають правову природу терміна. Так *статутний фонд (капітал) юридичної особи належать тій самій юридичній особі*, а не особі, яка володіє корпоративними правами. Не досить коректним є незграбне їх формулювання у ГК України, який для визначення цього терміна оперує «частками особи». Відповідно, виникає питання, які права є обороноздатними і, наприклад, можуть бути предметом договору дарування, а які ні?

Його можна вирішувати на основі загально дозвільного підходу (дозволене все те, що не заборонене законом), або на основі уточнення властивостей корпоративних прав. На нашу думку, для цього слід скористатися засадами розумності, справедливості та добросовісності. Отже, предметом договору дарування можуть бути лише ті корпоративні права, які: 1) належали особі не пов'язані з її особистими властивостями; 2) мають майновий характер і передбачають вигоду у вигляді майнових прав чи майнових вимог; 3) не заборонені в обороті, взагалі, чи статутними документами.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ПОВНОГОТА КОМАНДИТНОГО ТОВАРИСТВ

Соколовська Ю. В.,

аспірантка Юридичного інституту

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Актуальність теми даної роботи зумовлена особливостями відповідальності учасників повних товариств і повних учасників командитних товариств за зобов'язаннями товариства. Вони відповідають усім своїм майном, на яке може бути звернено стягнення. Поряд із тим, законодавче регулювання їх цивільно-правової відповідальності характеризується своєю недосконалістю, що призводить до суперечностей при її застосуванні на практиці, а також виникнення дискусій серед науковців.

Питання відповідальності учасників цих видів господарських товариств висвітлювались у наукових працях Г. Ф. Шершеневича, Б. В. Шуби, Ю. В. Яковлєва, В. Д. Примака, Я. С. Синявської, Г. О. Ульянової, О. С. Шеремета та ін. Однак, на рівні законодавства, залишаються не врегульованими та потребують більш чіткого викладу окремі положення Закону України «Про господарські товариства» і Цивільного кодексу (далі – ЦК)України.

Для повних товариств (далі – ПТ) і командитних товариств (далі – КТ) не вимагається створення спеціальних органів управління. Дії їх учасників (крім вкладників) визначають платоспроможність цих товариств, а в цивільному обороті їх діяльність отожднюється з діяльністю самих учасників. Ділова репутація ПТ і КТ та готовність учасників ділового обороту вступати з ними в договірні відносини, ґрунтується на довірі до здібностей і майнового стану учасників зазначених товариств [1, с. 298].

Відповідальність вкладника командитного товариства передбачена ст. 82 Закону України «Про господарські товариства» [2] та ст. 138 ЦК України [3].

Відповідно, якщо схвалення командитного товариства при вчиненні ним правочину не буде отримано, вкладник відповідає перед третіми особами за вчиненим ним правочином усім своїм майном, на яке, відповідно до закону, може бути звернене стягнення.

Крім цього, в ст. 137 ЦК України та ст. 79 спеціального Закону, йдеться про право вкладників командитного товариства лише на їх

вклад до статутного капіталу. Тому, стягнення за зобов'язаннями вкладника командитного товариства може бути звернено лише на частку вкладника у статутному капіталі товариства, а не на частку майна товариства, пропорційну його частці. На це вказується і в Рекомендаціях президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14 (з подальшими змінами) [4].

Відповідальність учасників повного і повних учасників командитного товариства виходить за межі корпоративних відносин і має цивільно-правову природу, є необмеженою, солідарною та субсидіарною. Остання настає виключно у випадку недостатності у товариства майна для задоволення вимог кредиторів. У разі неможливості кредиторів задовольнити свої вимоги від товариства, вони звертаються з відповідною вимогою до його учасників (ч. 1 ст. 124 ЦК України, абз. 2 ч. 2 ст. 619 ЦК України).

Особливість зазначеної відповідальності полягає в тому, що підставою її виникнення є правопорушення юридичної особи, а наявність всіх інших факторів (школа, причинно-наслідковий зв'язок і вина), для її настання не вимагається.

Відповідальність учасників повного і повних учасників командитного товариства охоплює такі її види: майнова відповідальність, пов'язана із здійсненням ними господарської діяльності; відповідальність учасників після вибуття із складу товариства; відповідальність нових учасників, у випадку набуття ними корпоративних прав на підставі цивільно-правових договорів (правочинів); спадкування [5].

Учасник повного товариства, який вибув із товариства, відповідає за його зобов'язаннями, що виникли до моменту вибуття учасника з товариства, рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства (ч. 3 ст. 124 ЦК України).

Повне товариство може прийняти рішення про визнання учасника ПТ таким, що вибув із його складу у разі: 1) смерті учасника або оголошення його померлим (за відсутності спадкоємців); 2) ліквідації юридичної особи (учасника товариства), в тому числі у зв'язку з визнанням її банкрутом; 3) визнання учасника недієздатним, обмеження його цивільної дієздатності або визнання безвісно відсутнім; 4) призначення за рішенням суду примусової реорганізації юридичної особи – учасника товариства, зокрема, у зв'язку з її неплатоспроможністю; 5) звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства.

Відповідно до наведеного вище виникає необхідність внесення певних змін законодавцем, з приводу чого в юридичній літературі

вже висловлювались певні пропозиції щодо них. Так, можна погодитись із В. М. Кравчуком з приводу його зауважень щодо моменту припинення корпоративних відносин у таких товариствах. Автор зазначає, що у разі ліквідації юридичної особи – учасника, корпоративні відносини між нею і повним товариством припиняються в будь-якому разі з моменту виключення учасника з Єдиного державного реєстру, і жодні рішення повного товариства про вибуття ліквідованого учасника тут не потрібні – вони нічого не змінять. Припинення корпоративних (як і будь-яких інших) прав ліквідованої юридичної особи є наслідком її ліквідації, а не рішення повного товариства. Подібне, на його думку, стосується й інших підстав: вибуття у разі смерті учасника, вибуття у разі звернення стягнення на частину майна товариства, тощо. Юридичним фактом, який припиняє участь в товаристві і корпоративні відносини в цілому, вважає В. М. Кравчук. – є не рішення про вибуття учасника, а відповідна подія: смерть, ліквідація чи дія третіх осіб – звернення стягнення на частку [6, с. 344 – 345]. Таку позицію займають автори посібника «Проблемні питання нотаріальної практики» [7, с. 35 – 36].

З огляду на зазначене, вважаємо, що ч. 3 ст. 124 ЦК України потребує відповідних доповнень і її можна викласти наступним чином: «Учасник повного товариства, який вибув із товариства, в тому числі, який вийшов чи якого було виключено із товариства, – відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття (виходу, виключення), рівною мірою з учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув (вийшов, був виключений) із товариства». Це правило, на нашу думку, цілком можна було б за аналогією поширювати і на вихід (виключення) повного учасника з командитного товариства.

Недостатньо врегульованим на законодавчому рівні є питання про відповідальність спадкоємця за зобов'язаннями померлого учасника повного чи командитного товариства.

Більш конкретного викладу потребують питання про межі відповідальності спадкоємця за зобов'язаннями спадкодавця. Так, із положень наведеної статті, важко зрозуміти, чи спадкоємець несе відповідальність за зобов'язаннями (учасника та товариства) всім своїм майном, чи лише у межах майна отриманого у спадок. На практиці, за відсутності в спадкоємця бажання вступити до товариства, або в учасників – його прийняти, – відповідальність покладається на спадкоємця лише в межах отриманої ним спадщини.

Майнова відповідальність спадкоємців за боргами спадкодавця в разі спадкування частки у повному товаристві – це не наслідок або елемент спадкування як універсального правонаступництва, а результат вольового акту, що виражає даною особою бажання прийняти спадщину (з тими боргами, які цю спадщину обтяжують) [5]. Вияв волі є визначальний при вступі спадкоємця до ПТ чи КТ, для чого він повинен звернутися до товариства із відповідною заявою, а товариство прийняти відповідне рішення про вступ.

Щодо повної відповідальності всім майном, належним спадкоємцю, то цілком погоджуємось із Г. О. Ульяною, яка зазначає, що вона може наставати лише за умови його вступу до товариства [7, с. 121].

Характеризуючи правове регулювання відповідальності учасників повних і командитних товариств, можна зробити висновок про його недосконалість та необхідність більш детального законодавчого закріплення окремих положень. Особливо це стосується врегулювання питань, пов'язаних із відповідальністю при вибутті учасника з товариства (його виходом, виключенням), а також набуттям (спадкуванням) корпоративних прав і обов'язків учасників цих товариств.

Список використаних джерел:

1. *Шершеневич Г. Ф.* Курс торгового права. – М., 2003. – Т. 1.
2. *Закон України «Про господарські товариства»* від 19.09.1991 р. // ВВР. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. *Цивільний кодекс України* від 16.01.2003 р. // ВВР. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
4. *Рекомендації* президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» № 04-5/14. // www.scourt.gov.ua/clients.
5. *Синявська С. Я.* Майнова відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями: автореф. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: за спеціальністю 12.00.03. – О., 2010.
6. *Кравчук В. М.* Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: Монографія. – Л.: Край, 2009. – 264 с.
7. *Носік В. В., Спасибо-Фатєєва І. В., Жилінкова І. В., Печений О. П.* Проблемні питання нотаріальної практики. / Х., 2008. – 96 с.

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ: ОКРЕМІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Соколовський М.В.,

*аспірант Юридичного інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

Питання про межі здійснення суб'єктивних, в тому числі корпоративних прав неодноразово було предметом дискусій для науковців. У юридичній літературі воно розглядається виходячи з особистого уявлення авторів про це словосполучення та іноді тлумачиться протилежно тому змісту, який намагався в нього вкласти законодавець. Тому розмаїття думок з цього приводу вимагає їх перегляду та формулювання власних висновків на цій підставі.

Поняття «межі здійснення суб'єктивних прав» досліджувалось у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: М. І. Бару, В. П. Грибанова, О. С. Йоффе, В. М. Коссака, Є. О. Мічуріна, І. А. Покровський, О. М. Стефанчука та ін. Щодо корпоративних прав, то це питання висвітлюється в роботах значно вужчого кола сучасних авторів: І. Р. Калаура, О. В. Розгон, І. Б. Саракун та ін.

Зазначене поняття слід з'ясувати виходячи із розуміння основ загальної теорії права, цивільного та суб'єктивного права, зокрема. Його визначення повинно відбуватися шляхом співвідношення з іншими правовими категоріями, такими як межі права, обмеження при здійсненні корпоративних прав, тощо. Адже, лише комплексний підхід до однієї з складових, які включає в себе здійснення корпоративних прав, дозволить нам зрозуміти певні особливості, зумовлені межами їх здійснення, предметом правового регулювання, а також можливістю їх практичного вираження.

Основоположними джерелами корпоративного права є Цивільний кодекс України та Господарський кодекс України, закони України «Про акціонерні товариства» [1], «Про господарські товариства» [2] та інші відомчі акти органів державної влади, договори (зокрема, про заснування товариства).

Крім нормативно-правових і підзаконних актів, для корпоративних відносин важливе значення мають внутрішньокорпоративні, або так звані локальні норми. За їх допомогою учасники (засновники) більш детально визначають межі здійснення корпоративних прав. Так, зокрема, в Положенні про порядок отримання інформації про діяльність

акціонерного товариства, крім вимог, що містить Розділ 15 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо здійснення цього права, – може міститися більш вичерпний перелік способів її отримання. Зокрема, шляхом встановлення відповідних днів та годин, відведених для цього. Недодержання зазначених вимог (тобто звернення до товариства з цього приводу в інший час), буде відбуватися поза межами належного здійснення корпоративного права, а отже, унеможливить у майбутньому відновлення порушеного права в судовому порядку. На це, зокрема, вказує судова практика вирішення корпоративних спорів [3].

Дискусійним в юридичній літературі залишається співвідношення понять «*межі права*» і «*межі здійснення права*». Зокрема, В. П. Грибанов зазначав, що «аналіз співвідношення між поведінкою, яка складає зміст суб'єктивного права, і поведінкою, яка складає зміст здійснення права, нічого не дає для виявлення співвідношення між межами права і межами здійснення права. Адже, межі права і межі здійснення права, якщо вони існують, встановлюються законом [4, с. 44 – 46]. Іншою є позиція М. О. Стефанчука, який в поняття «межі права» вкладає всі ті можливості, які особа здатна для себе набути у зв'язку з юридичним закріпленням її прав, «межами здійснення права» автор вважає передбачені актами цивільного законодавства чи правочином способи, якими уповноважена особа може набути ті можливості, що закріплені в юридичному закріпленні цих прав [5, с. 11].

Дійсно, межі корпоративних прав встановлюються законом та охоплюються їх змістом. Проте, способи їх здійснення більш деталізовано прописуються саме в локальних актах корпорації. Разом із тим, не слід виключати встановлення способів здійснення корпоративного права і на законодавчому рівні. Так, нормативними актами передбачено низку можливостей щодо одержання дивідендів акціонерами, а саме: у касі товариства; банківській установі та з депозиту нотаріуса [6, с. 267]. Зокрема, останній спосіб застосовується у випадку, якщо акціонер не з'являється для отримання дивідендів.

Розмежування потребують і такі поняття як «*межі здійснення корпоративного права*» та «*обмеження щодо здійснення корпоративного права*».

Цікавою є думка О. В. Розгон, яка вважає, що, на рівні закону, врегульовані межі корпоративних прав, яких мають додержуватися всі учасники господарських товариств, а на локальному рівні – встановлюються обмеження для осіб, які перебувають у конкретних правовідносинах із певним господарським товариством. Ці межі та обмеження можуть полягати у встановленні заборон, приписів і стримуючих механізмів при реалізації корпоративних прав [7, с. 160 – 161].

Є. О. Мічурін визначив обмеження майнових прав фізичних осіб як елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів, впливати на звуження можливостей здійснення суб'єктивного цивільного права [8, с. 136].

У будь-якому із випадків очевидним є те, що сутність обмежень полягає у звуженні обсягу змісту корпоративного права та можливостей його здійснення. Адже межа свободи однієї особи – це початок свободи іншої особи [9, с. 289]. Як елемент механізму правового регулювання, обмеження корпоративних прав дозволяє забезпечити права та інтереси інших учасників корпоративних відносин і товариства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. (зі змінами від 03.02.2011 р.) // ВВР. – 2008. – № 50 – 51. – Ст. 384.
2. Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. // ВВР. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. Рекомендації президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» № 04-5/14. // www.scourt.gov.ua/clients
4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2-е, стереотип. / В. П. Грибачов. – М.: Статут, 2001. – 411 с.
5. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / М. О. Стефанчук. – 20 с.
6. Корпоративне право України: Підручник / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін]; за заг. ред. В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
7. Розгон О. В. Межі та обмеження права власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Розгон. – Харків, 2005.
8. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (загальні положення / Мічурін Є. О. – Х., Юрсвіт, 2007. – 143 с.
9. Особливості здійснення суб'єктивних прав учасниками цивільних відносин: Монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 320 с.

ПРАВОВА ПРИРОДА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Сохан В. Б.,

*аспірант Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника*

Проблема правової природи корпоративних правовідносин посідає провідне місце в сучасних наукових дослідженнях з питань корпоративного права. Все це зумовлено різноманітністю думок вчених щодо поняття та сутності корпоративних правовідносин і корпоративних прав, а також не однаковим застосуванням правових норм у судовій практиці.

Правовідношення в будь-якій галузі має сферу свого існування. Саме в цьому виявляється одна з основних проблем при визначенні правової природи корпоративних правовідносин, а саме: до сфери предмету якого права (цивільного чи господарського) їх віднести. В науковій літературі з цього приводу склалося декілька точок зору. Перша з них – це комплексний характер корпоративних правовідносин. Відповідно до вказаної теорії «комплексності» корпоративні правовідносини є універсальними і їх зміст поєднує в собі управлінські, цивільні, трудові, фінансові відносини тощо. Одним із прихильників наведеної вище точки зору є вчена О. Р. Кібенко, яка у своїй праці «Корпоративное право Украины» поділяє корпоративні правовідносини на два види: внутрішні і зовнішні. Крім того, серед внутрішніх вона виділяє три блоки.

На думку О. Р. Кібенко «вказані вище три групи правовідносин мають специфічний характер і не зводяться в основній своїй масі до відомих нам видів правовідносин (цивільних, адміністративних, трудових, фінансових тощо)» [5, с. 43]. У зв'язку з цим, автор доходить висновку про особливу правову природу цих правовідносин, називаючи їх корпоративними.

Підтримує теорію корпоративних правовідносин як комплексних і В. М. Кравчук.

Наступною теорією є господарсько-правова, відповідно до якої корпоративні правовідносини становлять предмет господарського права. Її прихильниками є ціла група вчених серед яких: О. М. Вінник, В. С. Щербина, Т. В. Кашаніна. О. М. Вінник та ін., активно підтримуючи вказану теорію зазначає, що корпоративні відносини є комплексними відносинами, консолідуючим ядром яких виступають

господарські відносини – як внутрішні, так і зовнішні [2, с. 135]. Т. В. Кашаніна вказує, що центральне і домінуюче місце в предметі підприємницького права займають корпоративні або внутрішньо фірмові відносини [4, с. 49].

Логічним продовженням зазначених вище проблеми є дослідження третьої теорії корпоративних правовідносин, яка в юридичній науці отримала назву теорія «цивільного правовідношення». Відповідно до її положень, корпоративні правовідносини є предметом цивільного права, тобто різновидом цивільних правовідносин.

Серед українських науковців прихильниками цієї теорії є: В. А. Васильєва, В. В. Луць, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. В. Щербина.

В. В. Луць та Р. Б. Сивий, будучи прихильниками теорії «цивільного правовідношення» зазначають на наступне: «По-перше, корпоративне право – це сфера приватного права, тому невинуватим є віднесення публічних відносин до предмета його правового регулювання; по-друге, сучасна юридична література критично оцінює ідею існування комплексних галузей права (як і правових інститутів) у межах системи юридичного права». На основі наведеного можна сказати, що цими вченими повністю критикується перша теорія правової природи корпоративних правовідносин, а саме: теорія «комплексного правовідношення» [7, с. 15].

І. В. Спасибо-Фатєєва при дослідженні цивільно-правових проблем акціонерних правовідносин визначає корпоративні правовідносини як цивільні [8, с. 8]. Вона в науковій праці «Корпоративне управління» рішуче заперечує проти господарсько-правової природи корпоративних правовідносин. Зокрема, вона доводить: «Господарсько-правовими відносинами, згідно із ст. 1 ГК, є відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Різновиди господарсько-правових відносин передбачено у частинах 4 – 7 ст. 3 ГК, – це господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Якщо проаналізувати всі зазначені в них відносини, то можна дійти висновку про те, що серед них немає корпоративних» [9, с. 198 – 199].

На основі аналізу вказаних вище точок зору відомих фахівців у галузі цивільного, господарського та корпоративного права, ми можемо сказати, що теорія «цивільного правовідношення» є більш виправданою та об'єднує всі істотні особливості корпоративних правовідносин. Незважаючи на наявність у ГК України багатьох

правових норм, що стосуються корпоративних прав і корпоративних правовідносин взагалі, слід зазначити, що саме цивільне законодавство, як основа всього приватного права України, розкриває дійсний зміст корпоративних правовідносин, тобто закріплює корпоративні права та обов'язки їх суб'єктів. В. А. Васильєва також підтримує цю точку зору та зазначає, що «передусім слід підкреслити, що нами розглядається корпоративне право як цивільно-правовий інститут, який входить до предмета регулювання цивільного права» [1, с. 9].

Кожна з позицій вчених має право на існування та розкриває ті чи інші особливості корпоративних правовідносин і корпоративних прав. Але тільки на основі системного аналізу та взаємозв'язку наукових доктрин корпоративного законодавства, зарубіжного досвіду врегулювання корпоративної сфери можна встановити та всебічно дослідити правову природу корпоративних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. *Васильєва В. А.* Щодо питання про поняття корпоративного права / В. А. Васильєва // Правове регулювання корпоративних відносин в Україні: Матеріали науково-практичного семінару (28 лютого 2003 р.). – Л., 2003. – С. 8 – 10.

2. *Вінник О. М.* Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення: Монографія / О. М. Вінник. – К.: Атіка, 2003. – 352 с.

3. *Кашанина Т. В.* Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ): Учебник для вузов / Т. В. Кашанина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА–М., 1999. – 815 с.

4. *Кибенко Е. Р.* Корпоративное право. Учебное пособие / Е. Р. Кибенко. – Х.: Еспада, 1999. – 480 с.

5. *Луць В. В., Сивий Р. Б., Яворська О. С.* Акціонерне право: Навчальний посібник / [За заг. ред. В. В. Луця, О. Д. Крупчана]. – К.: «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 256 с.

6. *Спасибо-Фатеева І. В.* Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: автореф. дис... докт. юрид. наук / І. В. Спасибо-Фатеева. – Харків, 2000. – 35 с.

7. *Спасибо-Фатеева І. В., Кібенко О. Р., Борисова В.* Корпоративне управління / І. В. Спасибо-Фатеева, О. Р. Кібенко, В. Борисова. – Х.: Право, 2007. – 500 с.

ЩОДО ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОГО ІНТЕРЕСУ

Сліпенчук Н. А.,

*аспірантка кафедри цивільного права
Юридичного інституту*

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Цікавою та дискусійною категорією як у загальній теорії права, так і в корпоративному праві, зокрема, залишається категорія інтересу. У корпоративних відносинах інтерес відіграє провідну роль, як передумова їх виникнення. Саме він, у межах чинного законодавства, спонукає суб'єктів будувати свої правові зв'язки.

Загалом, під інтересом тлумачні словники розуміють «увагу по відношенню до кого-небудь або чого-небудь значного, важливого, корисного або такого, що видається ним».

Аналізуючи наявні в літературі думки вчених стосовно поняття «інтерес», слід зазначити, що всі вони у своїй більшості лише розставляють акценти в процесі опису єдиного соціально обумовленого поняття. Розглядаючи інтерес як явище, що сприймається індивідом, або як потреби, що перетворюються особою у нього, вони розкривають один і той самий механізм трансформації об'єктивно детермінованого в суб'єктивно сприймане. В будь-якому випадку, в жодному з досліджених підходів не ставиться під сумнів залежність інтересів від умов життя та діяльності людей, які об'єктивно склалися [3, с. 121].

Цивільний інтерес на законодавчому рівні закріплений у ч. 2 ст. 15 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, за якою кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Вченими-цивілістами категорія інтересу досліджується в контексті розмежування приватно-правових та публічно-правових інтересів у корпоративних структурах, а також при розгляді правового регулювання підприємницької діяльності, її захисту тощо.

Разом із тим, корпоративні інтереси з точки зору правового поля, ще недостатньо оцінені в науці, і не випадково досі лишаються не зовсім ясними як поняття інтересів, так і їх передумови, критерії, межі [4, с. 83, 84].

Ми поділяємо думку тих авторів, які розглядають вищезгадані інтереси як єдність об'єктивного і суб'єктивного. Адже, інтерес як об'єктивне явище, існує незалежно від волі та свідомості суб'єкта

корпоративних відносин, і цим обумовлюється його об'єктивність. Суб'єктивність інтересу полягає в тому, що він усвідомлюється суб'єктом в процесі його реалізації. Інтерес виражає усвідомлення потреби і прагнення до її задоволення, тому реалізація інтересу завжди передбачає діяльність.

Таким чином, співвідношення суб'єктивного права та інтересу полягає у наступному.

Здійснення чи нездійснення можливості, яка становить зміст суб'єктивного корпоративного права, цілком залежить від волевиявлення самого учасника (засновника). Природно, що можлива поведінка перетворюватиметься на реально здійснювану лише тоді, коли вона сприятиме задоволенню тих або інших потреб суб'єкта, тобто, коли певна поведінка відповідатиме його інтересам. Якщо в учасника (засновника) немає інтересу до реалізації належного йому права, він може відмовитися від здійснення передбачених законом чи внутрішніми документами дій; він має право за власним бажанням здійснити дозволені дії в повному обсязі чи, навіть, частково, в порядку найбільш вигідному для задоволення свого інтересу. Інша сторона взаємозв'язку інтересу та корпоративного права полягає в тому, що задоволення інтересу суб'єкта корпоративних відносин є метою корпоративного права, яке виступає як правовий засіб задоволення інтересів [5, с. 112]. І хоча інтерес не входить до змісту корпоративного права, момент інтересу необхідний для самого існування цього права. Інтерес є зовнішнім спонукальним фактором, який призводить до вступу в правореалізаційне правовідношення [2, с. 132]. Наприклад, учасник корпорації має право на отримання прибутку, але його інтересом буде саме матеріальна вигода від цього права.

У сучасній літературі наводиться поділ корпоративних інтересів на загальні та індивідуальні [5, с. 112]. До індивідуальних корпоративних інтересів належать інтереси учасників, засновників, акціонерів; до загальнокорпоративних – інтереси самого підприємства як самостійного суб'єкта правовідносин. Необхідність розмежування зазначених видів приватних інтересів обумовлена можливістю їх незбігання. Як зазначає В. І. Франчук, ця обставина зумовила формування теорії держателів інтересу, відповідно до якої товариство (корпорація) розглядається як згусток різних інтересів, які не лише збігаються, а й конкурують. Схоже їх розмаїття може вживатися в господарському товаристві завдяки механізмам: а) стримання негативних їх сторін; б) противаг щодо протилежних або конкуруючих інтересів; в) сприяння спільним інтересам (інтересам

більшості), в результаті чого утворюється певна система інтересів. В її основі лежать збалансовані інтереси цих категорій осіб, у результаті чого викристалізовується інтерес товариства, що значною мірою віддзеркалює інтереси його засновників та учасників як основних діючих осіб у долі товариства, однак, повністю не збігається з ними. Це стосується, зокрема, питання використання отриманого прибутку: якщо учасники, зазвичай, зацікавлені в його розподілі у формі дивідендів, то товариство як суб'єкт господарських відносин – у поповненні за рахунок прибутку своєї майнової бази (відповідних фондів) для розширення, модернізації виробництва, застосування новітньої техніки і технології [7, с. 12].

Норми чинного законодавства не визначають, а лише опосередковано вказують на існування інтересів товариства, зокрема: позачергові збори учасників товариства з обмеженою відповідальністю скликаються у разі неплатоспроможності товариства, а також за наявності обставин, зазначених у статуті (або установчих документах) товариства, та в будь-якому іншому випадку, якщо цього потребують інтереси товариства, наприклад, якщо виникає загроза значного скорочення статутного фонду (ч. 2 ст. 61 Закону України «Про господарські товариства» (далі – Закон); ревізійна комісія товариства з обмеженою відповідальністю мають право ставити питання щодо позачергового скликання загальних зборів учасників, зокрема, у разі виникнення загрози істотним інтересам товариства (ч. 5 ст. 63 Закону); учасники повного товариства, яким було доручено ведення його справ, зобов'язані надавати іншим учасникам на їх вимогу повну інформацію про дії, які виконуються від імені та в інтересах товариства (ч. 4 ст. 68 Закону).

На думку С. Могилевського, характер інтересів, зокрема акціонерного товариства, зумовлений, насамперед, імперативно встановленими цілями його діяльності, а останнє – належить до кола комерційних юридичних осіб, основною метою яких є одержання прибутку. Іншими словами, «виходячи з цього, – як зазначає автор, – основним загальним інтересом акціонерного товариства можна вважати його довгостроковий комерційний успіх, заснований на стабільності, прибутковості та рентабельності його діяльності» [6, с. 110]. Інтерес саме такого змісту притаманний будь-яким комерційним підприємствам (підприємницьким юридичним особам), тобто є основним загальнокорпоративним інтересом.

Разом із тим, як зазначає В. М. Кравчук, створюючи товариство, його учасники у такий спосіб реалізують свої індивідуальні майнові

та (або) особисті інтереси, залежно від виду товариства. Така реалізація інтересів учасника в усіх товариствах досягається через участь в їх діяльності.

Забезпечення в корпоративних правовідносинах організаційно-майнової сталості підприємства при збалансуванні загальнокорпоративного інтересу з індивідуальними інтересами учасників, а також його захист від правопорушень і проявів зловживання правом, має відбуватися шляхом аналізу корпоративних відносин щодо визначення змісту інтересів, якими зумовлено їх виникнення, усвідомлення наслідків таких відносин, а також оцінки адекватності їх правового регулювання зазначеним інтересам (аналіз правореалізаційної та правозастосовчої практики, в тому числі порівняльно-правовому аспекті). Тому, дотримуючись думки С. Н. Братуся, на нашу думку, що інтерес – це лише мета, а не суть права, що право – лише засіб забезпечення або охорони інтересів.

Список використаних джерел:

1. *Про господарські товариства*: Закон України № 1676-XII від 19.09.1991 р. // ВВР. – 1991. – № 49.
2. *Васильєва В. А.* Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг // В. А. Васильєва. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатськ. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2006. – 346 с.
3. *Гуреев А. В.* Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации / В. А. Гуреев. — М.: Волгере Клувер, 2007. – 208 с.
4. *Луць А. В.* Корпоративні інтереси як об'єкт правового дослідження // Корпоративне право в Україні: становлення та розвиток: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції, 26–27 вересня 2003 р., м. Івано-Франківськ, 2004. – 428 с.
5. *Луць В. В.* Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти: Монографія. – Тернопіль, 2007. – 320 с.
6. *Мозилевский С. Д.* Управляющая организация хозяйственного общества. Вопросы теории и практики // Гражданин и право. – 2003. – № 5. – С. 110.
7. *Франчук В. І.* Корпоративна безпека: теоретичні засади: Монографія / В. І. Франчук. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 176 с.

Наукове видання

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України

Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин

Збірник наукових праць

Відповідальний за випуск В. В. Луць

Редактор С. П. Хіміч
Комп'ютерна верстка С. В. Максименко
Комп'ютерна правка Ю. І. Корнієнко, О. В. Пижова

Підписано до друку 31.10.2012 р. Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman. Обл.-вид. арк. 9,4. Зам. № 12-012.
Друк офсетний. Папір офіс. Т 1. Тираж 300 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції,
Серія ДК № 2233 від 05.07.2005